

**JÖVEDELEMHIÁNY ÉS VERSENYKÉNYSZER
A MAGYAR MEZŐGAZDASÁGBAN**

**Budapest
2000**

Kiadja:

az Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet

Főigazgató:

Udovecz Gábor

Szerkesztőbizottság:

Dorgai László, Harza Lajos, Holzer Ildikó (titkár), Kartali János, Kapronczai István,
Popp József, Udovecz Gábor (elnök), Varga Gyula

Szerkesztette:

Udovecz Gábor

Szerzők:

Alvincz József, Bognár Imre, Erdész Ferencné, Guba Mária, Kartali János,
Kertész Róbert, Kovács Gábor, Kürthy Gyöngyi, Laczkó András,
Orbánné Nagy Mária, Popp József, Radócné Kocsis Terézia, Ráki Zoltán,
Szabó Márton, Udovecz Gábor, Varga Gyula, Vissyné Takács Mara,
Wagner Hartmut

Opponensek:

Németi László, az MTA doktora

Tarján Zoltán, főosztályvezető
FVM Közgazdasági Főosztály

TARTALOMJEGYZÉK

Összefoglalás.....	3
Bevezetés.....	3
1. Jövedelmek alakulása a mezőgazdaságban.....	3
1.1. Az elvárható jövedelmek mértéke a mezőgazdasági vállalkozásoknál.....	3
1.2. A mezőgazdaság GDP-termelése még mindig a mélypont közelében.....	3
1.3. Kevés a vállalkozások jövedelme.....	3
2. A jövedelemhiányt kiváltó főbb okok.....	3
2.1. Csökkent a termelés.....	3
2.1.1. A növényi termékek termelése.....	3
2.1.2. Állati termékek termelése.....	3
2.2. Visszaesett az értékesítés.....	3
2.2.1. Zsugorodott a belső piac.....	3
2.2.2. Nem használtuk ki az exportlehetőségeket.....	3
2.3. Romlottak a közgazdasági feltételek.....	3
2.3.1. Közeledés az európai árszinthez.....	3
2.3.2. Új „jövedelem-nyelők”.....	3
2.3.3. „Aratott” az agrárrolló.....	3
2.3.4. Az agrártámogatások nem ellensúlyozták a kieső jövedelmeket.....	3
2.4. A műszaki technológiai feltételek változása.....	3
2.4.1. Milyen műszaki-technikai alapokkal indult a rendszerváltás a mezőgazdaságban?.....	3
2.4.2. Beruházások és támogatások tendenciái 1992-99 között.....	3
2.4.3. Az 1996-99-es évek beruházási és támogatási tendenciái.....	3
2.4.4. A beruházások és támogatások hatása a műszaki háttér színvonalára.....	3
2.5. Romlott a természetes és a gazdasági hatékonyság.....	3
2.5.1. A növénytermelés hatékonysága.....	3
2.5.2. Az állattenyésztés hatékonysága.....	3
2.6. Az „átállási” veszteségek.....	3
2.6.1. Tartós bizonytalanság a birtokpolitikában.....	3
2.6.2. A szervezett rendszerek és kapcsolatok átalakulása.....	3
2.6.3. A szakértelem szerepe.....	3
2.6.4. Az érdekérvényesítés gyengeségei.....	3
Irodalomjegyzék.....	3
Mellékletek.....	3
Summary.....	3

Összefoglalás

Számos statisztikai ténnyel igazolható, hogy a magyar mezőgazdaságban a piac- és rendszerváltás óta eltelt közel egy évtized alatt **aránytalanul kevés jövedelem képződött**. E megállapítás érvényes a mezőgazdasági termelés minden szektorára és valamennyi ágazatára. Igazságtartalmát hitelt érdemlően alátámasztja, hogy az eltelt évtized alatt

- a mezőgazdaság által előállított GDP változatlan áron még 1998-ban sem éri el az 1990. évi 3/4 részét. A nemzetgazdasági GDP-ből való arány már 5% alá esett;
- a saját tőkére jutó adózás utáni eredmény a mezőgazdaságban 1998-ig 3,7-4,0% között ingadozott. Ezek az értékek a nemzetgazdasági átlag felét, a feldolgozóipari átlag egynegyedét, az elvárható szintnek pedig 40%-át teszik ki (az 1999. évben ez az alacsony tőkejövedelmezőség is legalább felére csökkent!);
- az összes eszközértékre vetített mezőgazdasági adósság az időszak alatt 27%-ról 44%-ra emelkedett;
- a bruttó átlagkeresetek 30%-kal maradnak el az országos átlagtól;
- a mezőgazdasági beruházások volumene pedig az 1990. évinek – a 40-50%-on való vergődés után – csak 1998-ban érte el a 73%-át.

Mindebből az agrárpolitika számára három alapvető következtetés adódik:

- a rendszerváltás 1991-93. évekre koncentrálnak az áldozatait, illetve ezek következményeit a mezőgazdaság a mai napig nem volt képes kiheverni;
- a magyarországi földvagyon alulértékelttségét, a termőföldek irreálisan alacsony árát elsősorban nem a földforgalom korlátossága, a lanya földforgalom váltja ki, hanem a mezőgazdasági termeléssel realizálható jövedelmek – minden mércével, minden összehasonlításban – elfogadhatatlanul alacsony szintje;
- az évek óta jellemző és kínzó jövedelemhiány különösen hosszabb távon ütközik látványosan versenyképességi, piacra jutási esélyeink alakulásával. Az állandósult jövedelemhiány – versenykényszerben lévő mezőgazdaság esetében – nyilvánvalóan szöges ellentétben áll az egyébként komparatív előnyökkel bíró mezőgazdaság távlatos érdekeivel, nemkülönben az agrárerőforrások kihasználásához fűződő nemzetgazdasági érdekekkel.

E tanulmány – a jövedelemhiány megállapításán túlmenően – elsősorban az ok-következmény láncolat feltárására és dokumentálására vállalkozott. Mely tényezők váltották ki és tették lehetővé a mezőgazdasági jövedelmek hiányát?

1. A mezőgazdasági termelés volumene a rendszerváltás előtti (1989.) évhez képest több mint 30%-kal visszaesett. A termelés mélypontja 1993-ban volt, de az abból való elmozdulás jelenleg sem nevezhető érdeminek. A „kiesett” termelés változatlan (1991. évi) áron számított értéke mintegy 1100 milliárd Ft.

2. A jövedelemhiány tartósságához nem kis mértékben járult hozzá a tevékenységi szerkezet - sokak által üdvözölt és forszírozott - megváltozása is. A profil-tisztítás, a többlábon-állás gyengülése, a nem-mezőgazdasági tevékenységek kivonulása egyértelműen jövedelem-nyelő mechanizmusokká váltak az évtized során. A válság mélyebb okaira utal azonban az a tény, hogy a birtokstruktúra kisebb (sokszor kifejezetten apró) egységek javára történő elmozdulása ellenére, az ún. kistermékek, kiságazatok (specialitások) előretörése nem figyelhető meg. A mezőgazdasági termelők alkalmazkodó készsége- és képessége tehát alacsonyfokú volt, s az jelenleg is.
3. Az elmúlt évtizedben jelentősen visszaesett a mezőgazdasági termékek értékesítése. Termékeinknek főleg **hazai piaca zsugorodott**: 1989 és 1997 között az élelmiszerek összes fogyasztása 22-23%-kal csökkent. Bebizonyosodott, hogy az élelmiszerfogyasztáson a lakosság sokat tud megtakarítani, különösen olyan kényszerhelyzetben, amikor a szabadáras élelmiszerek és az államilag garantált árú (profitú!) szolgáltatások (energia, közlekedés stb.) közötti választásra kényszerül!
4. Nem tudtuk kihasználni **külpiaci értékesítési** lehetőségeinket sem. Ebben belső és külső tényezők egyaránt hátráltatták a jövedelem-válság enyhülését. Nem szabad lebecsülni saját gyengeségeinket. Az elégtelen mennyiségű, sokszor nem megfelelő minőségű kínálat; a lassú piaci alkalmazkodás, a piaci munka alacsony szintje, az infrastrukturális hiányosságok egyenként is millió \$-os kieséseket okoztak. Ezekkel együtt tudott a külső tényezők (világgazdasági árák, világgazdasági válságok, WTO-megállapodás, CEFTA-országok korlátozásai stb.) hatása hatványozottan negatív lenni.
5. A mezőgazdasági termelés **közgazdasági feltételei** (árak, támogatások) az elmúlt években romlottak, markánsan hozzájárultak a jövedelemhiányhoz. A piaci érdekkonfliktusok megoldódásának rendre a mezőgazdasági termelés volt a fő vesztese:
 - az **agrárrolló** nyitottsága világjelenség, magyarországi mértéke azonban az elmúlt években kiugróan nagy volt. Következésképpen a mezőgazdaságból változatlan áron számolva is **legalább 340 md Ft-nyi jövedelem áramlott el**. Mindez annak ellenére történt meg, hogy megkezdődött a felvásárlási árak „európai” felzárkózása, s a mezőgazdaság aktív keresőinek 60%-ától vált meg. Az árfelzárkózási verseny ütemkülönbségét az állami szervek (piac- és versenyszabályozás!) színlelt „semlegessége” és a mezőgazdasági szereplők gyenge kooperációs készsége együttesen tették lehetővé;
 - a rendszerváltást követő időszakban az üzemi szerkezet átrendeződésének „pótlólagos” hatásaként **új elemek jelentek meg**, illetve erősödtek meg **a termelés költség-szerkezetében** is. Ezek az új elemek (pl. földbérleti díj, mezőgazdasági szolgáltatások díja) számításaink szerint évente mintegy 26-28 md Ft-tal növelték meg a termelés költségeit. Feltehető, hogy ennek az összegnek nagyobbik része mezőgazdasági szempontból **jövedelem-kivonásként funkcionált**;

- a mezőgazdasági termelésre jutó **állami támogatások** változása nem volt szinkronban sem a pénzromlással, sem pedig az ágazatra háruló terhekkel. Ha az agrárrolló által elszívott jövedelmeket az állami támogatásokkal állítjuk szembe, kiderül, hogy az elmúlt kilenc év alatt e két mechanizmus egyenlegeként (reáláron!) **mintegy 300 md Ft jövedelemhiány** keletkezett a mezőgazdaságban. A veszteség jelentős része, mintegy 190 md Ft az 1991-93. években halmozódott fel. Az ebben az időszakban megtett vagy elhalasztott gazdaságpolitikai lépések tehát olyan mérvű jövedelem-vesztéssel jártak, amelyet az ágazat még nem volt képes sem „megemészteni”, sem pedig ellensúlyozni.
6. A mezőgazdaság gépellátottsága és műszaki színvonala az utóbbi néhány évben jelentősen és mondhatni egyenletes ütemben javult, **nem csak a beszerzett új gépek száma, hanem összetétele alapján is**. Az 1996-tól működő, alanyi jogon járó géptámogatási konstrukció az agrártámogatási rendszer legkonzisztensebb eleme, s jelentősen növelte a beruházási kedvet. Bevezetésétől kezdve a beruházásokban szélsőséges pozitív vagy negatív irányú kilengések nem tapasztalhatók. **Mindezekkel együtt a beruházások intenzitása még mindig alacsony ahhoz, hogy az évtizedek alatt kialakult kedvezőtlen korösszetétel és minőségi heterogenitás látványosan javuljon**, és nincs az ágazat abban a helyzetben, hogy „vérvesztés nélkül” felvehesse a versenyt az EU termelőivel.
7. A gyors változások, az ezekre adott késlekedő válasz, a kényszer-vállalkozások, az alacsony szintű szervezettség, a mostoha közgazdasági környezet, valamint az állam védelmező szerepének gyengülése – sajnos! – megmutatkozik a mezőgazdasági termelés szakmai színvonalának hanyatlásában, az erről tanúskodó **naturális és gazdasági hatékonysági mutatók romlásában is**:
- a növénytermelés főbb ágazataiban szinte valamennyi naturális mutató távolodott a már korábban elért színvonaltól, s az élmezőnyt jelentő európai nívótól:
 - a mezőgazdaság gerincét adó gabonatermelésben az átlaghozamok évek és termelők között is szélsőségesen szóródnak. Átlagos értékük az EU-15 mutatóinak 50-80%-át érik el;
 - hasonló a helyzet az ipari növények esetében is. Az átlaghozamok 30-40%-kal maradnak el leendő versenytársaink átlagos színvonalától;
 - az átlaghozamok szóródás és az európai normától való lemaradása ennél is súlyosabb, 50-70%-os a zöldségfélék esetében;
 - szőlő- és gyümölcsültetvényeink fajta- és korösszetétele elavult, elöregedett. A gyümölcsösök egyharmada elhagyott, gondozatlan. Az átlaghozamok alacsonyak.
 - a növénytermelésre jellemző gazdasági hatékonyság mutatói a fenti állapotokat tükrözik. Az egységnyi termékre jutó jövedelem „elfogyásában” az utóbbi évek alatt negatívvá fordulásában – az agrárrolló nyírbálása, a negatív világpiaci ártrendek, a hazai állami támogatások elégtelensége mellett – a termelők szokások által gúzsba tartott, lassú reagáló képessége is közrejátszott. Ez utóbbi főleg a termelési cél (pl. minőség) esetlegességében, az ehhez illeszkedő technológia, ráfordítási szint, piaci kapcsolat, elérhető ár nem tudatos megválasztásában fogalmazható meg. Ha mindehhez hozzávesszük az időjárás

szeszélyeit, nagyon is érhetőek azok az évek közötti hullámzó átlagos jövedelmezőségi mutatók, amelyek a búza esetében 8 ezer Ft/t nyereség és több mint 5 ezer Ft veszteség; vagy a kukorica esetében 5700 Ft/t nyereség és 2800 Ft/t veszteség között ingadoznak. Hasonló a helyzet az ipari növények és a zöldség-gyümölcsfélék jövedelmezőségét illetően is. Ez utóbbiaknál ugyan bruttó jövedelem minden évben kimutatható, de az önkizsákmányolást tükröző saját bérek levonása után minimális nettó jövedelem marad;

- az **állattenyésztés ágazatait** szintén az európai élmezőnytől való távolodás jellemezte az elmúlt évtizedben. Az okok között az alacsony állománykoncentráció, a sokszor elavult fajta-szerkezet, a leromlott takarmányozási és tartás-technológiák, nem egyszer az egyenetlen szakmai hozzáértés is felemlíthető. Így fordulhat elő, hogy a sertéságazatban egy kocára 3-4 hízóval kevesebbet állítunk elő évente, mint mérvadó európai versenytársaink, az egy kg súlygyarapodáshoz felhasznált takarmány 3,4 és 7,9 kg között szóródik; az elhullás 20-30%-kal nagyobb, mint az európai élmezőnynél. A takarmány-hasznosulás és az elhullási mutatók a brojler ágazatban is hasonló lemaradásról tanúskodik. Súlyos fajta- és technológiai válságban van juhászatunk. Kisebb mértékű, de jövedelmezőséget rontó hiányosságok jelezhetők a tejtermelésben és a vágómarha-előállításban is;
- a gazdasági hatékonyságot illetően az 1991-93. és az 1998-99. évi mélypontok drámaiak voltak, a köztes konszolidációs periódusok azonban igen törekenyek. A 100 Ft termelési költségre jutó jövedelem az évek során szinte kiszámíthatatlan tartományokban mozgott:
 - a vágósertésnél 9,6 Ft/kg és 44 Ft/kg
 - a vágómarhánál -26 Ft/kg és 9 Ft/kg
 - a tejnél -5 Ft/l és 30 Ft/l
 - a vágócsirkénél -6 Ft/kg és 6 Ft/kg között.

Az állattenyésztés jövedelmezősége igen ingatag alapokon áll. A versenyképesség továbbra is sebezhető. Belső piacunk is veszélyben van (lesz).

8. A versenyesélyeket veszélyeztető jövedelemhiányhoz nemcsak objektív piaci folyamatok, elkerülhetetlen érdekkonfliktusok, nemcsak kényszerű hátrálások, s a nyomukban megjelenő hatékonyságromlás, hanem nehezen számszerűsíthető **szubjektív tényezők is** jócskán **hozzájárultak**. Közöttük első helyen kell megemlíteni a birtokpolitikával összefüggő elhúzódo bizonytalanságot, a „modellválságot”. Nem tagadható, hogy a bizonytalanság ténye vagy érzete még a tőkével rendelkezőket is kiváráásra készítette. A korszerűsítés, a tőkebevonás (így a jövedelem is) részben emiatt maradt el. Részben ugyancsak ezzel függ össze a birtokok túlzott elaprózottsága is.

Hatékonyságot (tehát jövedelmet is) csökkentő körülmény volt a mezőgazdaságban általában a kapcsolati tőke erodálása, ami a történelmi léptékű átalakulás sodrában elkerülhetetlen és indokolt is volt. Súlyos versenyhátrányt okozott azonban az a lassúság, amellyel az együttműködés új szövete kezd kifejlődni a széthullott régi helyett. Az együttműködési és integrációs készség gyengesége védtelenül hagyta a mezőgazdaságot, ezzel hozzájárult az ágazat a jövedelemvesztéséhez.

Bevezetés

A magyar mezőgazdaság még nyilvánvalóan nem heverte ki a rendszer- és piacváltásból fakadó sokkokat. Általános vélemény szerint a mezőgazdasági termelésben évek óta nem képződik elegendő jövedelem, ezáltal a szakmai és a közgazdasági folyamatok is „lefelé” tartó pályára sodródtak. Ha ez így van, akkor ez rövid távon is számos gazdasági és társadalmi feszültség forrása, hiszen a jövedelmezőség, a realizált jövedelmek nagysága rövid távon a versenyképességgel, a piacra jutási esélyekkel azonos.

Véleményünk szerint egy-egy termék hosszabb távra érvényes versenyképességét alapvetően három tényező határozza meg:

- a termék maga (minősége, elfogadottsága)
- az adott minőségi kategóriákban megengedhető kínálati ár, valamint
- a termék (ágazat) mögötti szervezettség (infrastruktúra, marketing, finanszírozás stb.).

Ezek alapján nem lehet kérdéses, hogy az alacsony jövedelmezőség nemcsak rövid távon súlyos gond, hanem szoros kapcsolatban áll a hosszabb távra szóló piacra jutási esélyekkel. Jövedelem-hiányos helyzetben ugyanis a termelőknek nincs lehetőségük sem a minőségi (szakmai) paraméterek javítására, sem az árversenyben való domináns magatartásra, sem pedig a piacra jutási háló erősítésére. Hiszen a versenyképesség eme három fő elemének mindegyike forrásigényes tárgyi és humán fejlesztéseket követel meg.

Kutatási hipotézisünk tehát úgy fogalmazható meg, hogy számos jel szerint az évek óta jellemző jövedelem-viszonyok **éles konfliktusban** vannak azzal a helyzettel, amelyben nem lehet kitérni az egyre erősödő konkurencia-harc elől. Ha az EU-csatlakozásra és az addig rendelkezésre álló felkészülési időszak rövidegére gondolunk, akkor a „jövedelemhiány” – „versenykényszer” konfliktusa szöges ellentétben áll távlatos versenyképességünk esélyeivel, illetve az ahhoz fűződő agrár (és nemzeti) érdekekkel.

Jelen tanulmányban előbbi hipotézis igazságtartalmát keressük, s kísérletet teszünk a jövedelemhiány okainak feltárására. Azzal a kézenfekvő céllal, hogy behatároljuk a versenyképesség gyenge pontjait, a felkészülési időszakban koncentrált fejlesztést, határozott megújulást ígénylő területeket.

E tanulmányt a jövőben további kiadványok fogják követni, amelyek egyre pontosabban lesznek képesek számot adni a mezőgazdaság egészének jövedelemviszonyairól. A pontosság növelését – szándékaink szerint – a kapcsolódó információs rendszerek kiépülése, korszerűsítése teszik lehetővé (pl. gazdaregisztráció, tesztüzemi rendszer, Mezőgazdasági Számlák Rendszere).

1. Jövedelmek alakulása a mezőgazdaságban

A rendszerváltást követő időszak egyik legnagyobb agrárpolitikai kérdése a lanya földforgalom, a földtulajdonlás korlátozása, illetve az ezzel összefüggésbe hozott alacsony földár volt, s az ma is. A politikai vitákban, sőt sokszor a szakmai fórumokon is meglehetősen egyoldalúan jelentkezett a földár, a földvagyon és a mezőgazdasági vállalkozások hitelképességének összefüggésrendszere. Az egyoldalúság abban a felfogásban érhető tetten, miszerint a föld árát elsősorban az iránta megnyilvánuló spekulációs kereslet, a jövőbeni árnyereség reménye, - kíméletesen mondva - a földek kincsképző funkciója határozza meg. Az egyoldalúság tehát azáltal okozott (és okoz ma is) károkat a mezőgazdaságnak, hogy a földár alakításában domináns szerepet játszó jövedelmezőségről, a mezőgazdasági jövedelmekről elterelődött a figyelem. Pedig, a termőföldek valódi értékét, így árát is mindenekelőtt az okszerű művelésük révén elérhető „hozam”, a jövedelem határozza meg. A magyar földek jelenlegi ára azért töredéke az Európában jellemző (bár meglehetősen szóródó!) földáraknak, mert **a magyar mezőgazdasági termelés jövedelem-termelő képessége is mélyponton van önmagához és nemzetközi összehasonlításban is.** A földtulajdon-szerzés rövidtávú motivációja tehát értelemszerűen alacsony szinten áll.

1.1. Az elvárható jövedelmek mértéke a mezőgazdasági vállalkozásoknál

A működőképes, stabil mezőgazdasági vállalkozásoknak – hasonlóan a más szektorokban tevékenykedő cégekhez – adózott eredményükből ki kell tudniuk elégíteni a tulajdonos(ok) befektetett tőkéje utáni reális hozadékigényt. A vállalkozásoknál ezután visszamaradó adózott eredmény biztosítson fedezetet a tulajdonosi tőke növelésére olyan mértékben, hogy elfogadható fejlesztési lehetőség nyíljon a vállalkozás számára. Egyéni vállalkozások esetében, ahol a tulajdonos és családtagjai gyakran a munkavégzésben is részt vesznek, a részükre elszámolt bérjellegű juttatások mellett (feltéve, hogy azok nem érik el a családi szükségletek kielégítéséhez elégséges szintet), kiegészítésként a vállalkozó osztalékalapból kell a munkateljesítmények kialakult normák szerinti díjazását biztosítani.

Az elvárható jövedelmezőség számszerű értékének levezetéséhez vegyük alapul az 1998. évi helyzetet, tehát azt, amelyre vonatkozóan a tanulmány készítés időszakában a legfrissebb információk vonatkoznak. Ezt indokolja az is, hogy az 1998. év időjárás szempontból is „konszolidált” év volt, ami a kilencvenes években egyébként nem volt gyakori.

A tulajdonos tőkebefektetése után legalább annyi hozadékot igényel, mint amennyi az adott időszakban más biztonságos tartós tőkelekötéssel elérhető. Kiindulásként vegyük a hosszú lejáratú államkötvények referenciahozamát – ez 1998-ban 15% körül alakult –, s akkor azt mondhatjuk, hogy egy vállalkozástól joggal várnak el a tulajdonosai **15% sajáttőke-arányos adózott nyereséget.** Ennek

35%-át kifizetik osztalékként¹ (illetve a konkrét formai megoldástól függetlenül ez személyes fogyasztási célokra fordítódik), 65 százaléka pedig a vállalkozás fejlesztésére szolgál.

Figyelembe véve, hogy az adózás előtti nyereség adóterhelése 18%, az elvárható adózás előtti nyereségnek a mindenkori **saját tőke 18-19 százalékának kell megfelelnie.**

Az adózás előtti eredményt 100-nak véve, tehát az alábbi felosztási arányokat, illetve jövedelmezőségi mértékeket tekinthetjük irányadónak:

	Nyereség	Saját tőke %-ában
Adózás előtti nyereség	100	18,29
Le: nyereségadó, 18%	18	3,29
Adózott nyereség	82	15,00
Le: osztalék, az adózott nyereség 35%-a	29	5,30
A vállalkozásnál visszamaradó nyereség	53	9,70

Természetesen a mezőgazdasági tevékenység folytatásánál nem csak a jövedelmezőségi elvárások játszanak szerepet, hanem olyan tényezők is, mint az egyéni értékrend, az életkor, a családi körülmények, a mezőgazdaságon kívül elérhető jövedelem (ami – egyebek mellett – a képzettség és az életkor függvénye). Ha ezek a körülmények nem szólnak a mezőgazdasági tevékenység feladása mellett, s a termelő családjával együtt hajlandó alacsony fogyasztási szintre berendezkedni, akkor egy gazdaság nagyon csekély jövedelmezőség mellett is képes hosszabb távon fennmaradni.

Tekintettel arra, hogy a mezőgazdasággal foglalkozók jelentős része számára napjainkban nem kínálóznak vonzó alternatív lehetőségek, a további összehasonlításokhoz mérsékelhetjük az elvárható jövedelmezőségnek az előzőekben meghatározott szintjét, oly módon, hogy a saját tőkére vetítve minimálisan 10%-os adózás utáni, illetve 15%-os adózatlan eredményt tekintünk kívánatosnak. (Ezek a mértékek természetesen csak az 1998. évre vonatkozathatók, a korábbi évekre magasabb nyereségigény adódna).

1998-ban a mezőgazdasági szektor vállalkozásainak összesített adózás utáni eredménye – becslésünk – szerint 40-45 milliárd forint volt. A mezőgazdasági vállalkozásokban lekötött saját tőke 1200 milliárd Ft-ra becsülhető. Ezen értékek alapján a saját tőke jövedelmezőségi mutatója 3,7-4,0%-os mértékű, csak kb. 40%-a az elfogadható szintnek. (Ezek a nagyon alacsony jövedelmezőségi értékek 1999. évben legalább 50%-kal tovább romlottak!)

A jövedelemhiányra, a jövedelmek elégtelenségére – közvetlenül vagy közvetve – számos egyéb statisztikai tény is utal.

¹ Nemzetgazdasági átlagban az osztalék aránya az 1993-98-as időszakban Magyarországon 20 és 39% között alakult az egyes években.

1.2. A mezőgazdaság GDP-termelése még mindig a mélypont közelében

Közismert tény, hogy a mezőgazdaság nemzetgazdasági jelentőségét nem lehet pusztán az ágazatnak bruttó hazai termék előállításához (GDP) való hozzájárulásával mérni. Sőt, a mezőgazdaság szerepéről még akkor sem kapunk pontos képet, ha figyelembe vesszük a mezőgazdasági termelést alapanyagokkal, beruházási javakkal és szolgáltatásokkal ellátó, illetve a mezőgazdasági termékeket feldolgozó és értékesítő tevékenységeket (együttesen: agrobiznisz) is. Mindezekon túlmenően egyre növekvő jelentőséggel bír a mezőgazdaság a természeti létfeltételek fenntartásában, a vidéki térségek gazdasági működőképességének erősítésében, továbbá a lakóhelyül és a szabadidő eltöltés, pihenés színteréül szolgáló kultúrtáj biztosításában.

Ennek ellenére aggasztó, hogy a mezőgazdasági GDP nemcsak arányát tekintve csökken folyamatosan, de abszolút értékben sem tud elmozdulni a mélypont közeléből.

Miközben 1998-ban a nemzetgazdaság bruttó hazai terméke változatlan áron már csaknem elérte az 1990. év szintjét, a mezőgazdasági GDP kevesebb az 1990. évi érték 3/4-énél. Az 1993-94. évi mélyponthoz képest napjainkig nem következett be érdemi javulás.

1. táblázat

A mezőgazdaság¹ GDP-termelésének volumenindexe és a mezőgazdaság részesedése a GDP-ből

Év	Volmenindex 1990 = 100,0	Részesedés a GDP-ből (folyó áron)
1991	91,9	7,8
1992	76,7	6,5
1993	70,7	5,8
1994	70,4	6,0
1995	72,3	6,2
1996	75,3	5,9
1997	74,3	5,8
1998	73,2	5,2

¹A vad- és erdőgazdálkodással, halászattal együtt.

Forrás: Magyar Statisztikai Évkönyv 1998; Mezőgazdasági Statisztikai Évkönyv 1998.

1.3. Kevés a vállalkozások jövedelme

A számviteli rendszer, valamint a vállalkozások ágazati besorolása az elmúlt 8-10 évben többször is módosult, ezért szinte lehetetlen összehasonlítható adatsort közölni a mezőgazdasági vállalkozások jövedelmezőségének alakulásáról. Az

elemzést tovább nehezíti, hogy statisztikailag elfogadható országos szintű adatok csak a gazdasági társaságokra és a szövetkezetekre (a továbbiakban: társas vállalkozások) vonatkozóan állnak rendelkezésre.

A társas vállalkozások összesített adózás utáni eredménye az 1992-93-as években negatív volt. 1994-től pozitív értékek jelentkeznek és nominálisan gyenge javulás figyelhető meg. A veszteséges gazdaságok számaránya azonban még mindig az 50% közelében jár (1998-ban pl. 2639 társas vállalkozás volt veszteséges). A jövedelmezőségi mutatók messze elmaradnak a kívánatos szinttől, illetve a feldolgozóipar – és 1997-től a nemzetgazdaság egészének – hasonló paramétereitől is.

2. táblázat

A társas vállalkozások jövedelmezőségi mutatói

	1993	1994	1995	1996	1997	1998
	Sajáttőke-arányos jövedelmezőség (az adóztatlan eredmény alapján)					
Nemzetgazdaság	- 3,9	1,7	3,0	5,5	10,4	10,1
Feldolgozóipar	- 1,3	2,3	8,9	13,2	19,1	19,7
Mezőgazdaság	- 4,4	1,6	5,7	5,7	5,6	5,4
	Sajáttőke-arányos jövedelmezőség (az adózott eredmény alapján)					
Nemzetgazdaság	- 5,3	- 0,3	1,5	3,9	8,6	8,0
Feldolgozóipar	- 2,6	0,7	7,2	11,4	17,3	18,0
Mezőgazdaság	- 4,8	0,8	4,5	4,4	4,4	4,0
	100 Ft saját tőkére jutó osztalék					
Nemzetgazdaság	1,6	2,3	1,9	3,0	4,5	5,1
Feldolgozóipar	1,4	3,4	3,5	6,0	8,6	7,3
Mezőgazdaság	0,5	0,9	0,6	0,7	1,1	2,2

Forrás: A kettős könyvelést vezető gazdasági szervezetek adóbevallásának kiemelt adatai 1998. Saját feldolgozás az APEH adatbázisából.

A tesztüzemi hálózatból származó információk alapján hasonló következtetéseket lehet levonni az egyéni gazdálkodókra vonatkozóan is. Ha az egyéni termelők költségei között a munkaidő-teljesítmények után azonos mértékű személyi költségeket (bért és közterhet) számolunk el, mint amekkora a társas vállalkozásoknál egy munkára vonatkoztatva felmerül, akkor jövedelmezőségi mutatóik gyengébbek a társas vállalkozásokéinál. Ezzel szemben, ha csak a ténylegesen elszámolt személyi költségeket vesszük figyelembe, akkor az egyéni gazdaságok produkálják a kedvezőbb mutatókat.

Az elégtelen vállalati eredmények behatárolják mind a személyi jövedelmek növelésére, mind az eszközállomány pótlására és fejlesztésére fordítható forrásokat.

3. táblázat

**A havi bruttó átlagkeresetek alakulása a mezőgazdaságban
(a 10 főnél többet foglalkoztató vállalkozásoknál)**

Havi bruttó átlagkereset, Ft/hó	1994	1995	1996
Mezőgazdasági foglalkoztatottak	24 609	29 873	48 762
A feldolgozóipari keresetek százalékában	76,9	77,0	72,6
A nemzetgazdaság átlag százalékában	73,9	76,8	72,0

Forrás: Magyar Statisztikai Évkönyv 1994, 1995, 1996, 1997, 1998. KSH.

A bruttó átlagkeresetek tehát közel 30%-kal maradnak el az országos átlagtól, miközben a mezőgazdaság az elmúlt időszakban aktív keresőiből mintegy 660 ezer főt veszített el.

4. táblázat

A beruházások alakulása a mezőgazdaságban

Év	Mezőgazdasági beruházások		
	folyó áron, millió Ft	aránya a nemzetgazda- ságban, %	volumenindex, 1990 = 100,0
1990	29 300	..	100,0
1991	21 190	4,3	72,8
1992	16 259	2,9	42,4
1993	19 771	3,1	44,9
1994	24 590	2,9	46,4
1995	29 899	2,9	45,0
1996	46 200	3,5	57,3
1997	61 833	3,6	65,4
1998	77 519	3,6	73,0

Forrás: Mezőgazdasági Statisztikai Évkönyv 1997, Magyar Statisztikai Évkönyv 1998, KSH

A vizsgált kilenc év közül négyben a megvalósult beruházások reálértéken még az 1990. évinek a felét sem érték el. A folyó áron számolt beruházások ugyan az utóbbi években erőteljesen növekedtek, de reálértékük még 1998-ban sem érte el az 1990. évi teljesítmény 75%-át. A mezőgazdasági beruházások nemzetgazdasági részaránya kivétel nélkül minden évben jóval kisebb, mint a mezőgazdaság részesedése a GDP-termelésből. Becsléseink szerint az 1998-ban beruházott összegek hozzávetőlegesen az elszámolt értékcsökkenéssel voltak azonos nagyságúak, tehát – a beruházási javak áremelkedése miatt – fizikailag még az elhasználódott eszközök egyszerű pótlását sem biztosították.

Az elvárható szinttől elmaradó jövedelem nem teszi lehetővé sem a beruházások, sem a folyó termelés saját forrásokból történő finanszírozását. Az alacsony jövedelmezőség és a magas hitelkamatlábak ellentétének következményeként egy eladósodási spirál alakul ki. Ez meg is figyelhető a társas vállalkozások fokozódó és lassanként veszélyes szintet elérő eladósodásában (lásd 5. táblázat).

Az egyéni gazdaságok helyzete annyiban eltérő, hogy ott jelentősebb mértékű eladósodás nem alakult ki, mert részben a hitelfelvétel kockázata, részben a hitelbiztosítékok hiánya miatt nem akarnak, illetve többségük nem is tudna hitelhez jutni. Ők tehát csak az önfinanszírozó képességük határáig tudják termelésüket fenntartani, esetleg bővíteni.

5. táblázat

A társas vállalkozások eladósodásának főbb adatai

Év	Rövid lejáratú	Hosszú lejáratú	Összes	Összes kötelezettség az eszközállomány százalékában
	kötelezettség, millió Ft			
1992	107 305	17 886	125 191	27,1
1993	118 683	21 912	140 595	29,5
1994	113 360	27 691	141 051	30,1
1995	128 152	37 808	165 960	31,5
1996	175 871	46 177	222 048	36,5
1997	203 183	85 907	289 090	40,6
1998	244 099	119 097	363 196	44,0

Forrás: A kettős könyvelést vezető gazdasági szervezetek adóbevallásának kiemelt adatai 1998. Saját feldolgozás az APEH adatbázisából.

2. A jövedelemhiányt kiváltó főbb okok

A mezőgazdasági jövedelmek a termelési, a piaci, a pénzügyi és a szabályozási rendszer nagyszámú tényezőinek kölcsönhatásaként alakulnak ki. Ebben az állandóan változó rendszerben az okok és az okozatok ritkán választhatók szét egyértelműen. Például a termelési volumen csökkenése nyilvánvalóan mérsékli a mezőgazdasági jövedelmeket, de maguk a szerény jövedelmek is gerjesztik a leépülést. Vagy: a költségek növekedése, az agrárrolló nyílása nyírbálja a jövedelmeket, de nem tagadható, hogy ehhez tápot adhat a szakmai munka, a hatékonyság, a szervezettség gyengülése is. Az ok-okozati hatásmechanizmusok tehát általában nem egyirányúak. Ennek ellenére a következőkben csokorba gyűjtjük azokat a főbb tényezőket, amelyek a jelenlegi súlyos jövedelem-hiányt előidézték és ezáltal a mezőgazdaság verseny-esélyeit általában a kritikus sávba taszították.

2.1. Csökkent a termelés

Az elmúlt évtized során a mezőgazdasági termelés volumene nagy mértékben, az 1989. évi bázishoz képest több mint 30%-kal visszaesett. A termelés mélypontja az 1993. esztendő volt, de érdemi és stabil növekedés azóta sem tapasztalható.

6. táblázat

**A mezőgazdaság bruttó termelésének indexe
1989=100%**

Év	Növénytermelés	Állattenyésztés	Összesen
1990	91,0	100,0	95,6
1991	94,6	84,4	89,6
1992	69,9	73,7	71,4
1993	63,9	66,3	64,8
1994	69,9	63,4	66,5
1995	71,1	65,4	68,7
1996	78,3	66,8	72,5
1997	76,5	62,4	69,8
1998	69,9	66,3	68,7

Forrás: Mezőgazdasági Statisztikai Évkönyv 1998

A termelési mennyiségek mérséklődése, az évtized során meg nem termelt termékek 1991. évi áron számított értéke **megközelíti az 1100 md Ft-ot.**

2.1.1. A növényi termékek termelése

A 90-es évtizedben a mezőgazdasági termelésnek jellemzően 52-58%-át tették ki a növényi termékek.

7. táblázat

Bruttó termelési érték (1991. évi összehasonlító árakon)

Me.: milliárd Ft

Megnevezés	1989*	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997*	1998*
Bruttó termelés összesen	493,2	449,1	359,2	324,2	334,4	343,0	364,5	362,9	360,3
ebből: növénytermelés	263,9	254,2	188,9	171,6	188,3	191,8	210,7	206,9	200,8
ebből: gabona összesen	118,8	114,4	85,0	77,3	84,8	86,3	94,9	93,1	90,4
búza	49,6	47,8	35,5	32,3	35,4	36,1	39,6	38,9	37,8
kukorica	51,2	49,3	36,7	33,3	36,5	37,2	40,9	40,1	39,0
ipari növények	16,8	18,0	21,3	17,5	20,2	24,3	26,6	24,0	38,8
zöldség	26,8	28,2	22,4	21,1	21,6	24,4	26,0	25,2	30,3
gyümölcs	28,8	24,3	22,4	23,4	20,1	14,1	20,1	18,1	17,1
szőlő-bor	11,5	13,9	11,5	11,1	11,2	9,9	12,5	13,4	13,5

*Számított adatok

Forrás: KSH adatok alapján végzett saját számítás

2.1.1.1. A gabonafélék

A **gabonafélék** a szántóterületnek rendre 60%-t foglalják el; vetésterületük általában meghaladja a 2,7 millió ha-t. Az évi termésmennyiség azonban túlságosan tág – 8,0-14,5 millió t – határok között ingadozik. A mélypontot jelentő 1993. esztendőben például több mint 40 md Ft-nyi terméssel volt kevesebb, mint 1989-ben.

2.1.1.2. Az ipari növények

Az ipari növények (napraforgó, repce, dohány, cukorrépa, burgonya), termelése az elmúlt időszakban szintén ellentmondásos volt. A termelési mennyiségek a periódus elején-közepén jelentősen csökkentek, majd az elmúlt években erőteljes növekedésnek indultak.

2.1.1.3. Zöldség-gyümölcs

A zöldség-gyümölcs ágazat a mezőgazdasági területből 3,2%-kal részesedik, de a termelési értéknek 10-14%-át adja. A termelési volumenek ezeken a területeken is igen jelentősen, 30-40%-os mértékben estek vissza, főleg a mélypontot jelentő 1993-95. években. A zöldségtermelés azonban az 1993. évet követően fokozatosan kilábal a krízisből, míg a gyümölcsstermelés válsága jelenleg is tart, számottevő mennyiségi deficitekkel.

2.1.1.4. Szőlő-bor

A mélypontot ebben a vertikumban az 1995. év jelentette, amikor is az előállított termékek volumene 1991-hez képest közel 30%-kal csökkent.

2.1.2. Állati termékek termelése

A magyar mezőgazdaság elmúlt 10 éve termelésének alakulását elemezve három év adatait mutatjuk be. Kezdő évként az 1988. emeltük ki, abból a megfontolásból, hogy ez volt az az év, ahol a legtöbb ágazatnál még viszonylag kevésbé jelentett korlátot a megtermelt termékek piaci elhelyezhetősége. Ugyanakkor a pénzügyi, finansziális nehézségek első jelei már ezekben az években is érezhetőek voltak. Másik jellemző évként általában a mezőgazdasági termelés mélypontját jelentő 1993. évet választottuk, bár a mélypont nem minden ágazatban volt azonos évben. A harmadik év a legutolsó teljes év, 1998.

8. táblázat

Az állattenyésztési ágazatok bruttó termelési értéke (1991. évi összehasonlító árakon*)

Me.: milliárd Ft

Megnevezés	1989*	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997*	1998*
Mezőgazdaság összesen	493,2	449,1	359,2	324,2	334,4	343,0	364,5	363,0	360,3
Ebből: állattenyésztés	229,2	194,9	170,3	152,6	146,2	151,1	153,7	156,0	159,4
Szarvasmarha-tenyésztés	60,9	51,4	48,3	40,6	37,9	38,2	37,7	37,7	38,9
- Vágómarha	23,8	17,2	17,0	12,4	9,6	8,3	7,8	..	8,2
- Tehéntej	35,1	34,9	32,3	29,2	27,2	27,8	27,7	..	28,5
Sertésenyésztés termékei	84,7	75,2	57,7	51,7	45,7	49,2	54,6	54,6	55,5
Juhtenyésztés termékei	11,4	7,5	6,1	4,2	3,4	4,0	3,2	2,9	3,3
Baromfitenyésztés	64,7	52,6	49,4	47,2	50,0	51,4	50,0	53,5	54,2
Egyéb állattenyésztés	7,5	8,2	8,8	8,9	9,2	8,3	8,2	7,3	7,5

*/Számított adatok.

Forrás: KSH Mezőgazdasági Statisztikai Évkönyvek alapján végzett számítások.

A szarvasmarha-, és sertésenyésztésben a mélypont 1994-ben volt, amikor a bruttó termelési érték nem érte el az 1988. évinek a 62%-át sem, a juhtenyésztésben pedig 1997-ig folyamatos volt a csökkenés.

A szarvasmarha-tenyésztés az élőállatok és állati termékek termelésének mintegy egynegyedét adja, a mezőgazdasági termékek termeléséből pedig 10-11%-kal részesedik. Az ágazat termelése évek közötti kisebb-nagyobb ingadozásokkal az egész agrártermelés visszaesését és élénkülését is követte. Bruttó termelése a tehénállomány csökkenésével közel azonos mértékben – összehasonlító árakon számolva – 1998-ban 40%-kal maradt el a tíz évvel korábbtól.

A vágómarha-termelés az ágazaton belül 1988-ban még 38%-ot képviselt, 1998-ban már nem érte el a 21%-ot sem. A vágómarha-termelés ugyanis az 1988. évi 275 ezer tonnáról tíz év alatt 112 ezer tonnára esett vissza, a termelés lényegében a tejtermelés „melléktermékévé” vált.

A juhtenyésztés termelési értéke az 1988. évinek alig több, mint egynegyede, s 1993-hoz képest is több mint 20%-kal csökkent. Az egyéb állattenyésztés csökkenése pedig jórészt 1994 után kezdődött. 1998-ban mindössze 84%-át adta az 1993. évinek. Ezen ágazat áruhányadában jelentős részt a házinyúl ad.

A főként EU piaci exportra termelő **vágójuh és nyúl ágazatban történtek egyelőre nem igazolják azt az évek óta hangoztatott feltételezést, hogy a mezőgazdaság kibontakozásának útja a terméket előállító kis volumenben előállító ágazatok fejlesztése lehetne**, ugyanis éppen ezek az ágazatok szenvedték el a legnagyobb veszteségeket. E termékpályákon – különös tekintettel a vágóhidak külföldi érdekeltségbe kerülésére – felvethető, hogy azokban az ágazatokban, ahol a feldolgozóipar nagyobb része külföldi tulajdonba került, az agrárszabályozás ne a klasszikus értelemben vett termékintézkedéseket, hanem a mezőgazdasági termelők szervezeteit (feldolgozók és forgalmazók nélküli „termékintézkedések”) kezelje-e partnerként a piacsabályozás.

A baromfiágazat gazdasági súlyát jelzi, hogy összehasonlító áron számolva a baromfitenyésztés és termékei 1988-ban az élőállatok és állati termékek bruttó termelési értékének 28,5%-át adva a mezőgazdasági termékek termeléséből 11,1%-kal részesedtek. Az ágazat teljesítménye a csúcshoz számító 1988. év után külső és belső tényezőkre visszavezethetően jelentősen (35-40%-kal) visszaesett. Ezzel együtt, miközben 1988 és 1993 között vágóbaromfi-termelésünk egyharmadával csökkent, a többi állattenyésztési ágazat változásával és az output árak alakulásával összefüggésben nőtt a baromfiágazat állattenyésztésen belüli súlya. A csökkenés 1994-ben megállt, sőt a termelés növekedésnek indult. Az állattenyésztési ágazatok közül mindenekelőtt a baromfitenyésztés mutatott számottevő (közel 15%-os) növekedést a mélyponthoz viszonyítva, az állattenyésztésen belül a sertéságazat után a 2. helyen áll, változatlan áron számolva annak 34%-át adva.

A sertéságazatban a romló gazdasági környezet hatására 1987 második felétől a kocalétszám folyamatosan csökkent, sőt egészen 1995-ig már évközben is alig volt szezonális ingadozásnak megfelelő kocalétszám emelkedés. Termelésének 1991 és 1994 közötti visszaesése 10%-ponttal meghaladta a szarvasmarha-ágazat termelési értékének csökkenését. Az állattenyésztésen belüli – összehasonlító áron számolt – vezető helyét átmenetileg átadta a baromfiágazatnak. Az utóbbi évek intézkedéssorozati hatására ígéretesnek mutatkozott a sertésenyésztés termelésének változása is, azonban itt az 1999. évben kibontakozott válság megtörheti a fejlődés lendületét.

A termelés alakulásának meghatározó tényezője az állatállomány alakulása, s ezen belül is kiemelt jelentősége van a termelőkapacitást kifejező anyaállat létszámnak.

9. táblázat

Az állatállomány változása

Megnevezés	1988	1993	1998*	1998. évi az	
	ezer darab			1988	1993
				százalékában	
Szarvasmarha-állomány	1 690	999	873	51,7	87,4
Ebből: tehén	663	450	407	61,4	90,4
Sertésállomány	8 327	5 001	5 479	65,8	109,6
Ebből: koca	746	401	391	52,4	97,5
Juhállomány	2 216	1 252	909	41,0	72,6
Ebből: juh	1 442	896	702	48,7	78,3
Baromfiállomány	88 554	55 425
Ebből: tyúkfélék	56 719	30 812	30 557	53,9	99,2
- tojótyúk	26 950	21 597	16 498	61,2	76,4
Liba	1 519	876	1 074	70,7	122,6
Kacsa	2 005	1 304	2 378	118,6	182,4
Pulyka	1 361	836	1 986	145,9	237,6

Megjegyzés: */december 1-jei adatok.

Részletesen lásd a 10. mellékletben.

Forrás: Mezőgazdasági, élelmiszeripari statisztikai évkönyv, KSH, Budapest – kötetei.

Valamennyi állattenyésztési ágazatban látványos volt az állatlétszám csökkenése. Szembetűnő a juhállomány visszaesése, s ez a folyamat – a kormányzati intézkedések ellenére – jelenleg is tart.

Jelentős mértékben csökkent a szarvasmarha létszám is. Ezen belül az összes szarvasmarha állomány visszaesése nagyobb volt, mint a tehénállományé. Az állományszerkezet alapján egyértelműen megállapítható, hogy az állománycsökkenés mindenekelőtt a marhahízalás nagymértékű visszaesésének, kiemelten pedig a tejhasznú teheneiktől származó borjak napos kori, vagy kissúlyú értékesítésének tulajdonítható. A minőségi marhahús előállítására alkalmas tehénállománytól származó borjak jó része is általában kisebb tömegben kerül exportértékesítésre.

Számottevő a sertés, különösen pedig a kocaállomány csökkenése is. A kocaállomány 1994 végén regisztrált mélypontja alatta maradt az 1948. évinek. A kocaállomány 1994. évi mélypontját az állománybővítéssel együtt járó fajlagos vágóállat-termelés csökkenése hatására a vágósertés-termelés 1995. évi mélypontja követte. Emellett az 1990-es években a hazai vágósertés-termelésben is periodikusan visszatér a piaci egyensúly átmeneti vagy tartós felbomlása. Az ágazatban újra fellelhetők a sertésciklus jellemzői.

A baromfiállomány csökkenése volt a legkisebb, bár ezen belül a tyúkfélék számának mérséklődése közelítette más állattenyésztési ágazatokét. Úgy tűnik, hogy a víziszárnyasokat a visszaesés kevésbé érintette, sőt a pulyka- és a kacsaállományban számottevő növekedés is tapasztalható.

Az állomány nagysághoz, kiemelten az anyaállomány-létszámhoz kapcsolódik az állati-termék termelés. Hosszú távon azonban – miként ezt az 1990-es évek is mutatták – a létszám végső soron a termékek iránti piaci igényhez igazodik.

10. táblázat

Az állati-termék termelés alakulása*

Megnevezés	1988	1993	1998	1998. évi az	
	ezer tonna			1988	1993
				százalékában	
Tejtermelés**	2 870	2 080	2 106	73,4	101,2
Vágómarha	274	191	99	36,3	52,1
Vágósertés	1 311	833	710	54,1	85,2
Vágójuh	41	28	16	38,6	56,6
Vágóbaromfi	667	419	581	87,1	138,6
Ebből: tyúkfélék	487	319	397	81,6	124,3
Liba	62	44	51	82,1	115,7
Kacsa	44	30	42	95,4	143,1
Pulyka	35	26	90	259,7	349,3
Tojástermelés, millió db	4 585	4 211	3 388	73,9	80,4
Gyapjútermelés	10	4	3	30,8	72,1
Juhtej felvásárlás	5	3	1	26,5	44,1

*Részletesen lásd még a 11-12. mellékletet.

**A termelt tej literről kg-ra átszámítva.

Forrás: Mezőgazdasági, élelmiszeripari statisztikai zsebkönyv, KSH, Budapest – kötetei.

Az állattenyésztési ágazatok közül a baromfi lassan visszanyeri az 1990-es évek előtti pozícióit. A korábbi évekhez viszonyítva a vágóbaromfi termelésen belül szerkezeti módosulást jelent, hogy a brojlercsirke veszített pozíciójából, s egy alacsonyabb szinten látszik stabilizálódni. A víziszárnyasok lassan visszatornázzák magukat az 1980-as évek szintjére, a pulykahús-termelés dinamikusan növekszik.

2.2. Visszaesett az értékesítés

Az értékesítés és a jövedelem-hiány viszonyára szintén a kölcsönös kapcsolat a jellemző. Bár az értékesítés mérséklődése egyértelműen negatívan hat a realizálható jövedelmekre, a piacvesztés nem mindig és nem feltétlenül tekinthető elháríthatatlan külső hatásnak. Az esetek többségében – a gyenge alkalmazkodó képesség, a minőségi és a választéki korlátok, illetve a szervezettség alacsony szintje révén – maga a „szenvedő fél” is előidézheti a piaci lehetőségek beszűkülését. Adott esetben, a vizsgált évtizedben azonban alapvetően nem az utóbbi változat volt a jellemző. A rendszer- és piacváltást követő években valóban csak az objektív kényszerek domináltak, amelyek kedvezőtlen hatását jórészt elháríthatatlanok voltak. Legalábbis 4-5 év alatt.

2.2.1. Zsugorodott a belső piac

A lakosság egy főre jutó összes fogyasztása 1997-ben 11,6%-kal maradt el az 1989. évi szinttől. A zuhanás nagyrészt 1989 és 1991 között ment végbe – ekkor 86%-on állt a mutató – majd néhány stabil év után 1995-ben újabb sokk következett 6,2%-os visszaeséssel. Az 1996. évi mélypont után 1997-ben 2,4%-kal növekedett a fogyasztás.

11. táblázat

Az egy főre jutó fogyasztás indexe kiadási főcsoportok szerint 1989-1997

(összehasonlító áron)

Év	Élelmi- szer	Ital, dohány -áru	Ruház- kodás	Fűtés, háztar- tási energia	Tartós fogyasz- tási cikkek	Egyéb fogyasz- tási cikkek	Szolgál- tatások	Összes hazai fogyasz- tás
1989	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1990	91,7	93,4	96,2	105,6	96,6	102,4	98,9	96,7
1991	89,4	87,6	85,4	99,4	91,6	96,2	93,2	91,4
1992	90,7	86,4	86,4	91,0	106,8	92,4	92,5	91,4
1993	88,1	85,2	86,4	90,6	116,2	92,8	95,2	92,7
1994	85,8	84,2	85,0	92,3	108,1	90,5	99,2	92,7
1995	80,3	75,0	78,9	87,2	99,3	86,7	94,3	86,9
1996	79,2	72,1	73,4	89,7	95,7	83,7	96,2	86,3
1997	79,4	73,4	74,9	85,7	100,6	85,6	100,2	88,4

Forrás: Statisztikai Évkönyv, 1998

Kiadási főcsoportok szerint vizsgálva a fogyasztás alakulását (az 1997. évi fogyasztási szint az 1989. évi százalékában):

szinten maradt:	tartós fogyasztási cikkek	100,6%
	szolgáltatások	100,2%
átlagos mértékben esett vissza:	fűtés és háztartási energia	85,7%
	egyéb fogyasztási cikkek	85,6%
az átlagosnál nagyobb mértékben esett vissza:	élelmiszerek	79,4%
	ruházkodás	74,9%
	ital és dohány	73,4%

A szolgáltatások igénybevételének szinten maradását valószínűleg elősegítették a nemzetközileg, s így nálunk is érzékelhető tendenciák („szolgáltató társadalom”), a telefonhálózat rohamos bővülése, de talán még inkább az a körülmény, hogy a szolgáltatások jelentős hányada hazánkban az alapvető szükségletek kielégítését szolgálja – víz- és csatornadíj, villanyáram, a közlekedési kiadások egy része – s mint ilyen, kevés lehetőséget kínál a takarékoskodásra.

A fűtés és a háztartási energia fogyasztása **csupán az átlagos fogyasztáscsökkenéssel azonos mértékben esett vissza** – annak ellenére, hogy a fogyasztói árak emelkedése ebben a kiadási csoportban volt messze a legmagasabb, az általános inflációt kétszeresen meghaladó. Ez az alapvető fogyasztási tétel meglehetősen árrugalmatlan, a takarékoskodás lehetőségei korlátozottak, ugyanakkor nem elhanyagolható forrásokat von ki az élelmiszeriparból!

Az élelmiszerek, italok, a dohányáru és a ruházkodási cikkek fogyasztásának igen nagy mérvű, 21-27%-os visszaesése azt jelzi, hogy a szűkös években a lakosság elsősorban ezek rovására tudott és akart takarékoskodni, tehát az összes kiadási tétel közül ezek kereslete volt a leginkább jövedelemrugalmas.

Az egy főre jutó élelmiszerfogyasztás Magyarországon 1989-ről 1997-re jelentős mértékben, 20,6%-kal esett vissza. Ehhez járult a népességszám 2,4%-os csökkenése és így **a belföldi élelmiszerpiac zsugorodását összességében 22,5%-osra tehetjük**. A fogyasztás szintje 1995 után stabilizálódott.

A fogyasztási szerkezet kedvezőtlen változását jelzi a fehérjefogyasztás 18,4%-os visszaesése és ezen belül különösen az állati fehérje 21,5%-os zuhanása 1989-ről 1997-re.

A keresletcsökkenés a különböző élelmiszereket nem egyformán érintette: egyeseknél a visszaesés a 30-50%-ot is elérte, miközben mások fogyasztása 20-40%-kal nőtt. Az élelmiszerfogyasztás szerkezete a kilencvenes évek folyamán tehát alaposan megváltozott.

Az 1989 és 1997 között **súlyos belső piacvesztést elszenvedett cikkek** a következők (zárójelben a hazai fogyasztás visszaesésének mértéke, beleszámítva a népességcsökkenés hatását is; Statisztikai Évkönyv 1990-1998):

vaj	50,2
sertéshús	40,3
marhahús	37,0
sertézsiradék	30,3
dohány	29,0
tojás	27,5
hazai gyümölcs	26,7
liszt	24,5
tej és tejtermékek	18,5

A belpiaci keresletcsökkenés, a fogyasztás visszaesése egyes alapvető élelmiszerekből a mezőgazdasági nyersanyagtermelők számára súlyos piacvesztést jelentett. 1989-ről 1997-re ez a veszteség mennyiségben, illetve az 1989. évi termelés százalékában így alakult:

A fogyasztás visszaesése néhány mezőgazdasági termék esetén (1989-1997)

	Fogyasztáscsökkenés 1989-től 1997-re	
	1000 tonna	Az 1989. évi termelés százalékában
Sertéshús	182	28,7
Sertézsiradék	110	30,3
Marhahús	29	18,5
Tej (millió liter)	453	16,3
Tojás (millió darab)	1040	22,7
Gyümölcs	230	14,5
Liszt	274	22,3

Forrás: KSH

Jelentős mértékben bővült ugyanakkor a következő élelmiszerek piaca (a fogyasztás-növekedés mértéke százalékban; Statisztikai Évkönyv 1990-1998):

burgonya	16,8
zöldség	17,4
étolaj	27,5
bor	36,5
margarin	83,4

Az egyes fontosabb élelmiszerek közül **a kilencvenes évek második felében tovább csökkent a következők fogyasztása**: sertés- és marhahús, vaj, sertézsiradék. **Stagnál a kereslet** a baromfihús, a tojás, az étolaj, a liszt, a rizs és a gyümölcsök iránt, míg **bővült a piaca** a tejtermékeknek, a margarinnak, a burgonyának, a cukornak, zöldségféléknek és a bornak.

A belföldi élelmiszer eladások 1998-ban és 1999 első félévében határozottan növekedtek. Az élelmiszereket és italokat gyártó vállalkozások belföldi értékesítése összehasonlítva áron 1998-ban 4,5%-kal, 1999 első félévében pedig 3,1%-kal nőtt (Statisztikai Évkönyv 1998, Statisztikai Havi Közlemények 1999/6). A legnagyobb dinamikát a feldolgozott zöldség és gyümölcs, valamint a baromfiipari termékek eladásai mutatták, másfél év alatt 16,6 illetve 15,9%-os növekedéssel.

A belföldi piac határozott bővülését jelzi az élelmiszer és az élelmiszer jellegű vegyes kiskereskedelem eladásainak 7,4%-os növekedése is 1998-ban (változatlan áron).

Az élelmiszerfogyasztási kiadások reálértéke 1998-ban és 1999 első félévében a következőképpen alakult az egyes jövedelmi ötödökben 1997-hez, illetve 1998 első félévéhez viszonyítva (százalék, Háztartás-statisztikai Közlemények 12. és 14., KSH 1999):

	1.	2.	3.	4.	5.	Összes háztartás
1998/1997	102,1	101,6	99,9	101,4	102,2	101,4
1999.I./1998.I	103,0	102,5	100,4	100,1	98,7	101,1

Látható, hogy 1998-ban és 1999 első félévében különösen a legszegényebbeket magában foglaló első népeségötöd fogyasztás-növekedése, de a másodiké is jelentős mértékben meghaladta az átlagos fogyasztás-bővülést. A növekedés különösen két olyan termékcsoporthoz esetenként volt tetemes - éves szinten 10% feletti - amelyeknél az alsó népeségötödben az egy főre jutó fogyasztás igen alacsony, az átlagos fogyasztási szint felét is alig haladja meg: 1998-ban a tejtermékeknél (a fogyasztói tej kivételével), valamint a friss és tartósított gyümölcsnél. 1999 első félévében a legszegényebbek kategóriájában a húsfogyasztás is számottevő arányban, 15%-kal emelkedett. A látványos növekedés ellenére az egész lakosság átlagától való elmaradás mértéke a legtöbb élelmiszer esetében még mindig nagy: húsból, tojásból, tejből, zsiradékból, friss és tartósított zöldségből - a már említett tejtermékek és a gyümölcsök mellett - az alsó jövedelmi osztályban a fogyasztás az átlagos szintnek csupán háromnegyede.

A fogyasztás dinamikája a tejtermékek (a fogyasztói tej kivételével) és a gyümölcs esetében még az előbbinél is magasabb, éves szinten 15%-os a második jövedelmi osztályban, amelyben pedig az egy főre jutó fogyasztás szintje lényegesen magasabb.

A telítettségi szinttől való távolságot jelzi, hogy 1998-ban még a 4. és az 5., a legmagasabb jövedelmi kategóriában is nőtt a fogyasztás néhány élelmiszerből: (Pl. hús, tojás és gyümölcsök). A jelek szerint tehát még a legjobb módúak élelmiszerfogyasztásában is van tartalék, és a kereslet itt sem teljesen jövedelemrugalmatlan.

A jövedelmi tizedekre bontott statisztika még pontosabban mutatja, hogy az egy főre jutó fogyasztásban az egyes jövedelmi osztályok között igen nagy különbségek mutatkoznak és továbbra is **különösen a legszegényebbek lemaradása szembetűnő**. Ez első jövedelmi decilisben a teljes lakosságra számított egy főre jutó fogyasztás egyharmadát sem éri el a szalámi, sonka és kolbászfélék termékcsoporthoz tartozó fogyasztása, nem éri el a felét sajtból, friss gyümölcsből, nagyjából a felét teszi ki sertés- és marhahúsból, friss zöldségből. De nem csupán a legszegényebbek lemaradása tetemes, hanem néhány élelmiszer esetében a 2. és a 3. decilisé is.

Az egyes élelmiszerek fogyasztási szintje a teljes lakosság átlagához viszonyítva (százalék; Családi Költségvetés 1998):

- a 2. jövedelmi tizedben:	
sajt	54
friss hazai gyümölcs	56
bor	56
szalámi, szárazkolbász, sonka	66
friss zöldség, főzelék	72
húsfélék összesen	77
- a 3. jövedelmi tizedben:	
marhahús	50
bor	68
friss hazai gyümölcs	73
húsfélék összesen	80

Mindez azt jelenti, hogy az alacsonyabb jövedelmi osztályokban különösen jelentős fogyasztási tartalékok léteznek még, miközben a kereslet jövedelemrugalmassága különösen magas, ami esélyt kínál a belföldi piac számottevő bővülésére. A fogyasztásnövekedés üteme a jövedelemnövekedés ütemétől függ majd, de legalább ugyanilyen mértékben e jövedelemnövekedés jövedelmi osztályok közötti eloszlásától is.

2.2.2. Nem használtuk ki az exportlehetőségeket

Az exportban realizálódik a magyar élelmiszergazdaság bruttó termelési értékének évente mintegy 11-21%-a. A tendencia csökkenő. A mezőgazdasági és élelmiszeripari kivitelnek a teljes exportból képviselt aránya egyrészt az ágazat exportjának abszolút visszaesése, másrészt a teljes export növekedése miatt csökken.

A kilencvenes évtized második felét **világgazdasági recessziók** sorozata jellemezte: Japán, majd más délkelet-ázsiai országok, azután Brazília és végül 1998. augusztusában **Oroszország** került bele a pénzügyi válságok sorozatába. A legmélyebb fizetésképtelenség állapotába éppen ez utóbbi ország jutott és ez magával ragadta a többi FÁK tagországot is. E válság sajátos módon többszörös hatással volt piacainkra. A pénzügyi válság nyomán jelentkező fizetőképtelenség azokon a fontos piacainkon jelentkezett, ahol csak olyan eszközökkel lehet fenntartani az export szintjét, amelyeknek mi szűkében vagyunk (például hitelek, állami garanciák, humanitárius szállítmányok állami finanszírozása), ilyen módon ezeken a piacokon nem csak a fizetőképtelenség idejére szorultunk ki, hanem hosszú távon is **pozíciókat nyert velünk szemben a konkurens** Nyugat-Európa és Észak-Amerika. Az Európán kívüli piacokon, amelyekre agrárkivitelünknek mindössze 6-8%-a irányul, nem sikerült elérni a szándékolt piacbővítést, mert ezeken a területeken is romlott a fizetőképesség, továbbá, mert nem kellően kiépített a külkereskedelmi infrastruktúránk és kapcsolatrendszerünk. Ott pedig, ahol a válság nem érezte a hatását (elsősorban **Nyugat-Európa**), **a tartós belső túlkínálat** és az erős harmadik országokbeli verseny korlátozta elhelyezési lehetőségeinket.

1. ábra

A magyar mezőgazdasági és élelmiszeripari export, 1995-1998 összesen

Forrás: FOOD adatbázis alapján saját számítás

A magyar mezőgazdasági és élelmiszeripari export 1997-ről 1998-ra is csökkent, és 1999. első nyolc hónapjában is ez a tendencia érvényesült: 1999. első nyolc hónapjában 1364 millió USD értékben exportáltunk, ami ez előző évinél 355 millió USD-vel kevesebb. A csökkenés számos tényezőtől tevődött össze, melyek közül egyaránt fontos volt a már említett világgazdasági recesszió, amely éppen ebben az időszakban érte el mélypontját, továbbá a magyar mezőgazdasági és élelmiszeripari termelés exportképes árualapjainak csökkenése és ingadozása.

Elvben a magyar agrárexport növelésének irányába kellett volna hatnia a világkereskedelem liberalizációjának, amely három fontos vonatkozásban is érintette Magyarországot: a kilencvenes években létrejött, majd a kilencvenes évek második felében kibővült a CEFTA, továbbá érvényesült az 1991-ben megkötött Magyar - EU Társulási Megállapodás, a harmadik pedig a GATT Mezőgazdasági Megállapodása, amely a GATT/WTO fordulók közül eddig egyetlenként a mezőgazdasági termékek részleges liberalizációját is megvalósította. Ennek ellenére sajátos paradox módon ezek a tényezők sem gyakoroltak pozitív hatást agrárexportunk elhelyezési piacaira, hanem éppen „fordítva sütek el”.

A CEFTA Megállapodás általánosságban igen, de **a magyar agrárexport tekintetében nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket**: minden fontos CEFTA felvevő piacunk **adminisztratív ellenintézkedéseket** hozott a magyar élelmiszeripari kivittel szemben, aminek következtében exportunk visszaesett.

A szomszédságunkban folyó **háborús események** több szempontból is korlátozták agrárkivitelünket. Egyrészt a széthullott Jugoszlávia egyes

tagközösségeit embargó sújtotta, másrészt a hadiesemények miatt átmeneti fizetéseképtelenség következett be, a NATO bombázás idején egyes délszláv cégek egyszerűen nem fizették ki a már leszállított áru ellenértékét és végül a magyar folyami exportot hosszú idő óta meggátolják a lebombázott Duna hidak.

Az EU-val 1991-ben kötött Társulási Megállapodás kedvezményes kvótáinak kihasználása javuló ugyan, de nem kielégítő. Ez reménybeli export elmaradását jelenti, azaz a várt folyamatos exportbővülés nem következett be. Az 1991-ben kötött EU megállapodás kedvezményes kvótáit az EU exportőrei jobban ki tudták használni a magyar piacon, mint a mi exportőreink az EU piacán.

13. táblázat

EU kedvezményes importkvóták és azok kihasználása

Termék	1992		1997	
	Kvóta, t	Kihasználás, %	Kvóta, t	Kihasználás, %
Marhahús	4 167	4	9 783	69
Vágójuh	9 450	98	11 450	63
Juhhús	1 150	100	2 030	12
Vágott csirke, csirke-mell és comb	19 460	53	32 990	75
Pulykamell	2 500	9	7 590	100
Sajt	833	0	2 150	52
Tojás	875	11	2 310	56
Búza	141 667	0	256 960	100
Vágott kacsa	573	100	10 450	100
Darabolt kacsa	566	100	1 430	100
Kolbász	3 720	100	7 700	73

*1997-ben a kolbász és szalámi együttes adata.

Forrás: Az élelmiszergazdaság külkereskedelmi forgalmának elemzése AKII, 1995. és Külgazdasági Értesítő, 1997.12.sz.

A mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek exportpiacain már lassan két évtizede igen nyomottak az árak. Az árak mélyrepülése elsősorban a gabonanövények, főleg a búza alacsony világpiaci árára vezethető vissza (az 1996-os évet kivéve). A búza ára 1991-94 között épphogy elérte az 1980-as árak négyötödét.

A hús és hústermékeknél lényegesen kisebb az ingadozás, az árszínvonal ma is tartja kb. az 1980-évi szintet. Kedvezőtlen viszont az a tendencia, hogy mind a sertés-, mind a marhahús ára 1993 óta csökken, a marhahús esetében az ár jelenleg kisebb, mint a nyolcvanas évek elején volt. A mezőgazdasági alapanyagok exportárai között az utóbbi években kedvezőbben alakul az olajos magvak, olajok és zsírok ára, és már majdnem eléri az 1980-as árszintet, itt meg kell azonban jegyezni, hogy igen alacsony szintről indultak az árak: a 90-es évek elején az 1980-as árak 80%-át sem érték el.

**Fontosabb exporttermékek és a termeléshez felhasznált iparcikkek árindexe
1994-1998 között (1993=100%)**

Termék	1994	1995	1996	1997	1998
Búza	70,4	79,4	118,8	84,3	55,8
Kukorica (hibrid nélkül)	98,0	92,0	133,5	91,9	81,8
Napraforgó	134,5	137,7	144,7	132,1	131,6
Alma	148,7	159,1	130,9	103,4	155,6
Meggy	135,5	205,1	239,6	277,5	304,4
Vágómarha	109,6	122,0	109,0	103,8	102,3
Vágósertés	121,0	176,4	108,5	166,2	91,4
Liszt	86,7	92,6	128,2	111,5	90,1
Növényi olaj	121,7	136,0	149,6	148,4	178,9
Cigaretta	91,6	70,8	64,9	59,1	73,7
Bor (hordós)	103,9	98,0	110,2	107,4	89,8
Bor (palackozott)	99,9	125,2	103,9	113,8	123,6
Meggybefőtt	93,3	94,2	112,1	147,8	155,3
Málna (gyorsfagyasztott)	113,3	127,1	86,4	72,8	88,3
Zöldborsókonzerv	85,9	88,9	67,3	66,0	62,9
Fűszerpaprika őrlemény	101,8	92,2	92,3	98,3	94,9
Marhahús	112,4	154,1	193,6	134,4	144,8
Sertéshús	110,1	137,4	152,9	168,3	163,3
Baromfihús	120,3	113,0	129,8	114,9	107,0
Iparcikkek árindexe	114,2	136,6	165,8	202,9	233,3

Megjegyzés: Az egyes termékcsoportok átlagos exportárát a termékcsoport összexportbevétele és az exportált összmenyiség alapján számítottuk ki az egyes évekre.

A láncindex-számításhoz az 1993. évi exportárakat választottuk bázisadatnak.

Az iparcikkek árindexének forrása: KSH, Statisztikai Évkönyv 1999.

A 90-es években elért tényleges exportárak tendenciája – termékeink többségénél – **csökkenő, vagy nyomott, illetve erősen ingadozó**. Emelkedő tendencia a nagyobb volumenű termékek közül csak a növényolaj és a palackozott bor exportjában található, emellett javul az ár a cigaretta, a meggy és a meggybefőtt esetében. Erősen ingadozó és a 90-es vége felé csökkenő ártendencia tapasztalható a gabonaexportunkban, ahol az átlagárak (a 96-os évi csúcs után) 1998-ban a 100 USD/t alá kerültek. A „csúcson túl” van a baromfiár is, 1997-óta a magyar exportár 15-20%-kal csökkent. Ez összecseng azzal a megállapítással, hogy Európában, ahol baromfitermékeink versenyeznek, számunkra kevésbé biztató baromfihús kereskedelmi folyamatok várhatók.

Nyomottak az árak a zöldség-gyümölcs, az egyéb húsfajták, a hordós bor, valamint az egyik igazi „hungaricum” a fűszerpaprika-őrlemény esetében, ami az inputárak jelentős növekedése mellett az exportban is jövedelemcsökkenéshez vezetett.

15. táblázat

A fontosabb mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek exportárainak alakulása és tendenciája a 90-es években (USD/t-ban)

Termék	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	Ártendencia*
Búza	100	102	152	107	121	181	128	85	cs, ing
Kukorica (hibrid nélkül)	114	110	118	116	109	158	109	97	cs, ing
Napraforgó	284	324	220	296	303	319	291	290	ny
Repce	316	443	256	264	268	263	252	280	ny
Alma	240	255	200	298	319	262	207	312	ny
Meggy	808	570	377	511	773	903	1 046	1 148	em
Uborka	401	471	625	567	526		500	519	ny
Zöldborsó	222	308	185	421	801	347	697	381	ing
Vágómarha	740	1 273	1 373	1 505	1 676	1 497	1 426	1 405	ny
Vágósertés	1 065	2 259	1 167	1 411	2 058	1 266	1 939	1 067	ny, ing
Liszt	175	201	221	192	205	284	247	199	ny, cs
Növényi olaj	463	458	489	596	666	732	726	876	em
Margarin	893	965	1 173	1 251	1 351	1 090	1 105	949	st
Cigaretta	4 975	9 240	9 757	8 939	6 908	6 328	5 771	7 188	em
Bor (hordós)	535	571	524	545	514	578	563	471	ny
Bor (palackozott)	969	925	1 003	1 002	1 256	1 043	1 142	1 240	em
Meggybefőtt	861	799	840	784	791	941	1 242	1 304	em
Málna (gyorsfagy.)	1 300	1 996	2 196	2 488	2 791	1 897	1 598	1 938	ing
Zöldborsókonzerv	483	465	897	770	797	604	592	564	ny
Fűszerpaprika őrl.	2 982	2 832	3 171	3 228	2 925	2 927	3 118	3 011	ny
Vaj	1 243	1 718	1 483	1 629	1 867	1 961	1 809	1 601	ny
Marhahús	1 397	1 415	1 776	1 997	2 737	3 440	2 388	2 572	cs
Sertéshús	1 346	1 611	1 261	1 388	1 732	1 928	2 122	2 059	ing
Baromfihús	1 456	1 954	2 276	2 738	2 571	2 954	2 614	2 435	ing

Magyarázat: cs=csökkenő, ny=nyomott, ing=ingadozó, st=stabil, em=emelkedő

*az utóbbi 3 évben

A GATT megállapodás sem a liberalizáció kedvező hatásait érezte velünk, hanem éppenséggel az exportszubsztenció szűkítését előírva korlátozta a csak támogatással exportálható termékeink kivitelének bővítését, (mind a támogatás összegét, mind pedig a támogatható termékkört korlátozta). Ez az agrárium számára önmagában **10-20 milliárd forintos jövedelem-kiesést** jelentett. Az agrárkormányzat tett ugyan lépéseket annak érdekében, hogy az exportszubsztenció beszűkülését **kompenzálja, például a marketing-költségvetés** erőteljes növelésével, de ennek piacbővítő **hatása csak hosszabb távon lesz érzékelhető**. Ugyanakkor az exporttámogatás rendszerében bekövetkezett azon változás, mely szerint a legutóbbi években negyedévenként módosul az exportösztönzés, nem nyújt lehetőséget nemcsak hosszabb távú üzleti koncepciók és kapcsolatok végigvitelére, hanem még az egy éven belüli üzletekhez **sem biztosítja a kellő előrelátást**.

A magyar exportár tendenciája mellett célszerű azonban az EU-importárak alakulását is megvizsgálni, mert ily módon arra is kapunk választ, hogy a magyar árak követik-e a nemzetközi piacokon érvényesülő ártendenciákat. Az összehasonlítást megnehezíti, hogy az egyes termékek eltérő struktúrája miatt a legtöbb magyar termékcsoporthoz nem találjuk meg a megfelelőjét az extra-EU importstruktúrában. A búza és a kukorica, a bor, az alma és a gyorsfagyasztott málna esetében a meglévő eltérések ellenére az áruszerkezet viszonylagos homogenitása megengedi az összehasonlítást. Az extra-EU- importárak indexének összehasonlítása a magyar export árindex-szel azt mutatja, hogy az áreltérés a 90-es években az első négy termékénél tovább növekszik, tehát a magyar exportárak kisebb mértékben „drágultak”, mint az EU harmadik országokból származó importáruinak árai. Kivétel ez alól a gyorsfagyasztott málna, amelynek exportárindexe csak kisebb mértékben nőtt, mint az extra-EU importárindexe, ami a magyar áru versenyképessége szempontjából kedvező.

16. táblázat

**Az Extra-EU importárindexe és a magyar exportárindex
összehasonlítása néhány kiválasztott termékénél
1991 és 1998 között (százalékban)**

Megnevezés	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Alma								
Extra-EU	100,0	133,0	86,4	110,2	100,6	118,6	107,3	140,0
H	100,0	105,9	83,3	123,8	132,5	109,0	86,1	129,6
EU/H	100,0	125,5	103,7	89,0	75,9	108,8	124,7	108,1
Bor								
Extra-EU	100,0	106,5	115,5	130,8	97,7	107,7	152,0	169,0
H	100,0	101,0	100,8	102,6	112,8	107,8	111,5	108,0
EU/H	100,0	105,4	114,6	127,5	86,6	99,9	136,3	156,5
Búza								
Extra-EU	100,0	106,5	129,0	114,2	126,5	148,8	131,9	119,2
H	100,0	101,7	151,6	106,7	120,3	180,1	127,8	84,6
EU/H	100,0	104,8	85,1	107,1	105,1	82,6	103,2	140,9
Kukorica								
Extra-EU	100,0	90,1	93,1	107,6	97,0	135,6	116,4	104,1
H	100,0	96,4	103,7	101,6	95,4	138,5	95,4	84,9
EU/H	100,0	93,5	89,7	105,8	101,7	97,9	122,0	122,7
Málna gyorsfagyasztott								
Extra-EU	100,0	107,9	112,7	135,5	145,2	116,4	100,3	132,3
H	100,0	153,5	168,8	191,3	214,6	145,9	122,9	149,0
EU/H	100,0	70,3	66,8	70,8	67,7	79,8	81,6	88,8

Forrás: EUROSTAT és saját számítás

Agrárexportunk termékszerkezetére kevésbé jellemző a tudatos struktúraváltás, sokkal inkább **a nagyon gyakori spontán szerkezetváltások**. Ez egyúttal azt is jelzi, hogy az export szerkezete nagyon sok esetben még mindig **nem a kereslethez igazodik, hanem a kivített feleslegvezető csatornaként** kezelik. Ez pedig nem biztosíthat évről évre növekvő jövedelmet, hiszen igen gyakori az, hogy kényszerűen, nyomott árakon értékesítjük feleslegeinket. Exportszerkezetünk kedvezőtlen helyzetére markáns példa az, hogy almánk a kevésbé igényes keleti piacokon étkezési almaként értékesül, míg a küllemi szempontokra is sokat adó, illetve szabványelőírások által korlátozott nyugati piacokon gyakran ugyanaz az alma csak ipari alapanyagként értékesül.

„Szegény embert még az ág is húzza”, azaz ha nincs elegendő raktárunk és nincs elegendő tőkénk a gabona és egyéb tárolásigényes termékek hosszabb távon történő raktározásának megfinanszírozásához, akkor elesünk a **taktikai export** jövedelemnövelő lehetőségeink kihasználásától, azaz nem az éven belüli legkedvezőbb áron tudjuk eladni ezeket a termékeket, hanem gyorsan, bármilyen áron túl kell adni rajtuk. **Infrastrukturális problémáink, a post-harvest tevékenység gyengeségei és külpiaci szervezetünk hiányosságai** nemcsak az **export volumenét** korlátozzák, hanem **az elérhető árszínvonal is alacsonyabb** e hiányosságok miatt, továbbá ezek a tényezők közrejátszanak a szűk piaci rádiuszban, és mindezek együtt ugyancsak részesei az exporton keresztül bekövetkező jövedelemvesztésnek.

A **fogyasztásra kész élelmiszerek tekintetében nem beszélhetünk az import kizorító szerepéről**, hiszen egyrészt ez a belföldi élelmiszerfogyasztásból mindössze 6-8%-ban részesedik, másrészt döntően magas igényeket kielégítő, illetve választékbővítő élelmiszerimportról van szó. Az importnak a magyar agráriumban jövedelemcsökkentő szerepe elsősorban azon területeken mutatkozik, ahol **a magas belföldi felvásárlási ár miatt a feldolgozóipari vállalatok inkább az olcsó import felé fordultak**. Erre különösen jó példa a **hús esete**, amelyet a húsipari cégek húskészítmények alapanyagául importáltak főleg Nyugat-Európából.

2.3. Romlottak a közgazdasági feltételek

Az agrárszereplők magatartásától többé-kevésbé független közgazdasági adottságok nyilvánvalóan érdemi hatással bírnak a jövedelmek alakulására. A különböző árak, támogatások és elvonások a termelő szféra résztvevői által legfeljebb a politikai és az érdekvédelmi mechanizmusok áttételein keresztül befolyásolhatók. Az elmúlt évtizedben a közgazdasági környezet – vagyis a mögöttes érdekviszonyok – egyes tényezői a mezőgazdaság szereplőit nem kényszerítették mindig azonos irányba. Az érdekkonfliktusok piaci megoldódásának fő vesztese azonban rendre a mezőgazdaság volt.

2.3.1. Közeledés az európai árszinthez

Az euroban mért **magyar termelői árak** az utóbbi 4 és fél évben (1995-1999. első félév) **erősen ingadoztak**, alig van olyan termék, amelynek árváltozása egyértelmű tendenciát mutat. Csupán a tehéntej és a napraforgómag ártendenciája egyirányú, 1995-99 között mindkét termék ára évről-évre emelkedett, bár nem egyenletes ütemben. A vágóállatok ártendenciájában egyaránt vannak csúcspontok és visszaesések. Az élőmarha ára 1995-ben és 1998-ban volt a legmagasabb, a sertésé 1995-ben és 1997-ben, az élőcsirke ára szintén 1997-ben volt a csúcsponton.

A gabonafélék euroban mért ára az 1996/97 gazdasági évben kiemelkedően magas volt – emlékeztet, hogy ekkor a világpiaci árat is meghaladta -, ezt követően jelentősen zuhant, majd stagnált.

Az **Európai Unió** vizsgált országaiban (Németország, Franciaország, Hollandia, sertésnél Dánia)² a vágóállatok és az állati termékek árai az évtized második felében az esetek többségében csökkentek. Kisebbségre került a vágómarha, a brojler, a tojás és a tej ára. Az élősertés árát erős ciklikus mozgás jellemezte, az 1993. évi zuhanás után 1994-96 között látványosan emelkedett, majd 1998-ban mélypontra süllyedt.

A gabonafélék EU-beli ára évenként eltérő ütemben ugyan, de tendenciájában 1994 óta erős **csökkenő irányzatot** mutat.

Az Unió-beli ártendenciákat a magyar állati szektor termékeinek euroban mért árai többnyire nem vagy csak késve követték. Legszembetűnőbb, hogy a magyar sertésárak süllyedése 1998-ban jóval mérsékeltebb volt, mint az EU vizsgált országaiban. A tehéntej EU-beli árának szinten maradásával, illetve némi visszaesésével szemben a magyar tej ára 1996-98 között 28%-kal lett nagyobb. Egyedül a csirke magyar ártendenciája egyezik meg az EU-beli csirkeár változásával.

² Az egyes EU tagországokban azonos termék termelői árának nagysága országonként különböző. A legalacsonyabb és a legmagasabb termelői ár között pl. két-háromszoros árkülönbség tapasztalható a juh, a méz és a kertészeti termékek ára esetében, az ipari növényeknél, élőmarhánál és élőcsirkénél 70-80 százalék, viszonylag mérsékeltebb a gabonaféléknél, a tejnél és a sertéshúsnál, ahol 40-50 százalék. Ezért vizsgálatunkban nem egy fiktív EU átlaggal számoltunk, hanem a legnagyobb termelő, ill. exportőr országokat vontuk be a kutatásba.

Termelői-felvásárlási átlagárak alakulása Magyarországon, 1990-1999. I. félév
EURO/100 kg; EURO/100 l

Megnevezés	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999. I. félév	Változás, 98/92, %
Vágómarha	93,4	69,1	68,4	76,0	89,9	93,0	81,6	78,6	87,6	82,8	128
Vágócsirke	87,7	69,6	78,3	82,8	94,7	103,4	88,7	104,1	94,2	69,7	120
Tehéntej	17,6	15,5	15,4	17,9	19,7	18,2	18,0	20,9	23,0	23,8	149
Búza	7,6	5,9	6,7	8,7	7,5	6,7	12,7	9,8	6,4	6,9	96
Kukorica	10,8	7,2	7,0	9,3	8,0	7,5	12,8	9,5	5,8	6,1	82
Napraforgómag	18,7	16,2	13,3	13,3	19,8	19,3	19,5	19,8	21,7	22,9	163
Burgonya	13,0	12,7	12,0	12,1	14,8	20,5	10,7	8,2	12,2	17,7	102
Vöröshagyma	11,1	10,4	10,4	15,1	16,1	11,9	8,1	13,5	11,6	..	112
Uborka	34,3	21,0	19,7	36,1	31,6	22,4	29,7	28,2	22,1	..	112
Alma	12,9	14,7	10,7	8,2	8,6	15,3	9,7	8,9	6,9	..	64
Körte	15,2	20,2	13,4	13,2	19,5	15,3	11,4	16,9	17,9	..	134

Forrás: Magyar Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Zsebkönyvek, KSH és Statisztikai Havi Közlemények, KSH adataiból számítva.

A gabonafélék esetében sem a csökkenő ártendencia, sem a változás üteme nem egyezik meg az EU-beli árváltozással. Míg az EU-ban egy egyenletesen csökkenő árat regisztrálhatunk, addig Magyarországon az 1996/97 évi kiugróan magas ár előtt és után lényegesen alacsonyabb szinten évenkénti, csillapodott áringadozást észlelhetünk mind a búzánál, mind a kukoricánál.

Magyarország és a négy EU ország közötti árarányokat vizsgálva a termékek két csoportra oszthatók:

- azon termékek, amelyeknél a magyarországi árak megközelítették vagy elérték a vizsgált négy EU ország termelői árait
- olyan termékek, ahol még jelentős árelőny van Magyarország javára.

Az árak megegyeznek

Magyar ár alacsonyabb, mint az EU-ban

(1997- 1998 átlaga, magyar ár/EU ár, százalék)

vágósertés:	4 %	vágómarha:	60 %
vágócsirke:	1 %	tehéntej:	72 %
tojás:	4 %	búza:	70 %
burgonya	16 %	kukorica	61 %
napraforgó	1 %	árpa	60 %

A fenti összehasonlításból megállapítható, hogy **árelőnyünk már csak a szarvasmarha szektor termékeinél és a gabonaféléknél van.** A többi vizsgált terméknél már elértük a legnagyobb EU-beli termelők árait, így árversenyképességünk ezeknél a termékeknél már nincs!

Vizsgáltuk a zöldség és gyümölcsfélék árverseny képességét is, de az árösszehasonlításnál több korlátozó tényezőt kell figyelembe venni. A kertészeti termékek minősége igen széles skálán mozog és adott termékeken belül is nagy a fajtaválaszték. A magyar kertészeti termékek árai olyan átlagárak, amelyben az összes osztály és fajta egy árban fejeződik ki. Az almánál az összehasonlíthatóságot még az is rontja, hogy Magyarországon az ipari és az étkezési alma ára ugyanazon árban szerepel. Az uniós árak közül csak a szabadföldi (in the open) árakat vettük figyelembe, mert ezek állnak legközelebb a magyar árakhoz.

A vizsgált két zöldségféle - hagyma és uborka - ára 30-40, a két gyümölcs - alma és körte - még nagyobb mértékben, 65-75 százalékban marad el az EU átlagtól. Meg kell jegyezni, hogy a kertészeti termékek ára egyik évről a másikra erős ingadozást mutat az EU-ban csakúgy, mint Magyarországon, ami a bizonytalanságot

növeli. Részben ez is oka annak, hogy a magyar árak és az EU árak viszonyára hosszabb távon sem jellemző árközeledés vagy távolodás, sokkal inkább az évenkénti ugrálás.

Milyen tendenciák rajzolódnak ki, ha hosszabb időszakot vizsgálunk? Ha Magyarország és az EU közötti árarányokat 1992-től vesszük górcső alá, akkor megállapítható, hogy az idő előrehaladtával – a kertészeti termékek kivételével - minden más termék esetében csökkent a különbség a magyar és az uniós árak között. Az árközeledés mértéke legerőteljesebb ott, ahol a legnagyobb volt a lemaradás, nevezetesen a szarvasmarha, a tej, a búza esetében. Ezeknél a termékeknél 30-40%-kal szűkült a rés. Azon termékek esetében pedig, ahol az árkülönbség már évtized elején is kisebb volt, árkiegyenlítődés következett be.

Termelői árverseny-képességünkről összefoglalóan megállapítható, hogy

- 30-40%-kal alacsonyabbak a magyar termelői árak a vágómarha, a tej és a gabonafélék esetében, tehát a magyarországi tej, vágómarha és gabonatermelők kevesebb bevételhez jutnak, mint az uniós termelők. Éppen ezek a termékek azok, ahol az intervenciós és jövedelem-kiegészítő támogatások az EU-ban a legmagasabbak. Ha ezt is számításba vennék, az árbevételekben és jövedelmekben még nagyobb lenne a különbség a magyar és az EU adatok között;
- egyezés van a sertés, a brojlercsirke, a tojás, a napraforgómag és a burgonya esetében;
- a vizsgált kertészeti termékek magyar árai 30-60%-kal alacsonyabbak, mint az erősen szóródó EU árak;
- hét év alatt határozott közeledés mutatható ki minden termék EU-beli ára és az euróban mért magyar árak között.

18. táblázat

A magyar termelői árak változása az EU termelői árakhoz képest, százalék 1992-1998

Megnevezés	Magyar ár/EU ár ^{1/} változása, százalék		
	1997-1998/ 1992-1993	Megnevezés	1997-1998/ 1992-1993
Vágómarha	130	Kukorica	128
Vágósertés	131	Burgonya	57
Vágócsirke	116	Napraforgómag	130
Tehéntej	134	Vöröshagyma	95
Tojás	122	Uborka	96
Búza	141	Alma	84
Árpa	106	Körte	113

^{1/}Németország, Franciaország, Hollandia, kertészeti termékeknél Franciaország helyett Olaszország
Forrás: saját számítás

2.3.2. Új „jövedelem-nyelők”

Mezőgazdaságunk átalakulásával – a tulajdonviszonyok és a gazdaságok méretének megváltozásával, a korábbinál sokszínűbb termelői csoportok megjelenésével, a profil tisztább mezőgazdasági vállalkozások létrejöttével stb. – az agrártermékek **előállítási költségeinek szerkezete is módosult**. A változások során a termelés jellegéből adódóan a ráfordítás-elemek döntő többsége változatlan formában megmaradt (vetőmag, kemikáliák, takarmány stb.), míg egyes költségtételek a korábbiaknál markánsabban, illetve nagyobb fajsúllyal jelentek meg, ezáltal is differenciálva a különböző termelői csoportokat. Ilyen például az idegen, főleg gépi munkák és szolgáltatások igénybevételének növekedése a saját önköltséges elszámolású gépi és fenntartó tevékenységek terhére. Ezen túlmenően olyan **új költségelem** is megjelent, nevezetesen a **földbérleti díj**, amely a korábbiakban nem jellemezte a mezőgazdasági termelést.

A földtulajdon és a földhasználat különválása következtében napjainkban a növénytermelés közel 60%-a bérelt földterületeken történik.

A mezőgazdasági terület 40%-a gazdasági társaságok és szövetkezetek használják, aminek 95-96%-a bérelt terület.

Az egyéni gazdálkodóknál ennél kisebb arányt képviselnek a bérelt földek, de a 12 megyére kiterjedő 1998. évi tesztüzemi adatok azt jelzik, hogy itt is elérik a művelésbe vont mezőgazdasági terület egyharmadát. Valószínűsíthető, hogy a tényleges bérletek ettől nagyobb arányt képviselnek (fekete, szürke bérletek), de munkánk során csak a dokumentált, mennyiségi adatokkal alátámasztott földbérletekkel számoltunk.

A földterületek tulajdonviszonyainak rendezésével párhuzamosan indult meg a földek bérbeadásának folyamata is. A tulajdonosok egy része ugyanis különböző okok miatt (idős kora, szakképzettsége, a tulajdonától való távolsága, stb.) nem óhajtott foglalkozni mezőgazdasági termeléssel, hanem a bérbeadás mellett döntött.

A földbérleti díj mértéke már az induláskor is a piaci körülményeknek megfelelően került meghatározásra, vagyis azokat a mindenkori – területenként is jelentősen eltérő – kereslet-kínálat alakította ki.

A díj értéke – részben a paraszti hagyományokat is alapul véve – termékmennyiségben kerül meghatározásra. A kilencvenes évek elején ennek nagysága átlagosan aranykoronánként 15 kg búzával volt egyenértékű, mely napjainkra elérte a 20, sőt egyes helyeken már a 25 kilogrammos szintet is. A díj nagyságát a búza mennyiségén túl végeredményben annak mindenkori ára határozza meg. E területen mértékadóként a garantált, valamint az augusztusi kötésű tőzsdei árak alakultak ki a bérbeadók és a bérbevevők között. Természetesen ettől eltérő árak is lehetnek a megállapodás alapjai.

A számítások azt mutatják, hogy a 15 aranykoronás földek esetében az egy hektárra jutó bérleti díjak 10 ezer forint alatt maradnak és 20 aranykoronánál is csak 26 ezer forintos búzaárnál lépik át ezen értéket. Ezzel szemben a 25 aranykoronás és

az ennél jobb földeken a földbérletért fizetett díj gyakorlatilag minden esetben meghaladja a 10 ezer forintos szintet, sőt az általunk figyelembe vett legmagasabb kategóriában már megközelíti a 20 ezer forintot, vagyis a szélsőértékek között több mint háromszoros a különbség. Ez a kérdés azért bír különös jelentőséggel, mert a bérbevevő számára fontos annak mérlegelése, hogy milyen növényi kultúra termesztésével tudja kigazdálkodni a magasabb bérleti díjat. Ezzel kapcsolatban fontos szempont az is, hogy a jobb minőségű földeken potenciálisan elérhető magasabb hozamokhoz szükséges többletráfordításokhoz megvannak-e a kellő (saját vagy idegen) források.

Az ültetvények esetében a bérleti díj megállapítása az előzőekhez képest valamelyest összetettebb, van olyan ahol teljesen a szántó mintájára és mértékére történik, más területeken már csak a szántóból származtatják, annak három-négy-öttszöröseként, míg vannak olyan területei az országnak, ahol csupán egy hektáronkénti fix pénzüsszegben állapodnak meg a felek.

Mindezekből tehát következik, hogy azok a termelők akik bérelt földön gazdálkodnak a bérleti díj miatt – minden más tényezőt azonosnak feltételezve – drágábban termelnek, mint akiket ez a ráfordítás-elem nem terhel. (A saját tulajdonú földterületek után ugyanis nem számoltunk el bérleti díjat, holott igaz az, hogy más jellegű, az egyes termelőket összehasonlító vizsgálatoknál szükséges a saját földek után is egy fiktív bérleti díj elszámolása a költségek között.)

19. táblázat

**A földbérleti díj önköltségre gyakorolt hatása
a fontosabb növényeknél 1998-ban**

Ágazat megnevezése	Társas vállalkozások		Egyéni gazdaságok	
	Bérleti díj, Ft/t	A földbérleti díj aránya, %	Bérleti díj, Ft/t	A földbérleti díj aránya, %
Őszi búza	1 774	8,54	586	3,40
Rozs	1 584	7,93	509	2,74
Triticale	2 022	9,04	549	3,63
Őszi árpa	1 675	9,06	615	3,82
Tavaszi árpa	1 874	9,38	744	3,62
Zab	2 015	11,14	585	2,99
Kukorica	1 134	6,48	352	2,54
Cukorrépa	217	3,69	74	1,61
Napraforgó	4 069	8,08	1 300	3,21
Burgonya	392	1,34	103	0,58
Silókukorica	268	7,57	81	3,54
Lucerna	962	12,07	389	5,73
Zöldborsó	2 180	6,08	857	2,94
Paradicsom	197	2,27	120	0,78
Fűszerpaprika	756	1,84	382	0,96

Forrás: AKII saját számítás

A közölt adatokból megállapítható, hogy 1998-ban a társas vállalkozások átlagában a bérleti díjak a szántóföldi növénytermelésben 4-14% közötti mértékben növelték az egyes ágazatok fajlagos költségeit. Az egyéni gazdaságoknál csak mintegy egyharmadrészt tesznek ki a bérelt területek ezért az e termelők által előállított termékek átlagos önköltségeit csupán 2-4%-kal növelik meg a földbérletért fizetett kiadások.

Értelemszerűen adott közgazdasági feltételrendszer mellett az ebből adódó többletköltségek az egyes ágazatok, illetve az egyes termelők, végeredményben a **mezőgazdaság egészének jövedelemtermelő képességét csökkentik**. Az 1999. évi KSH által közölt vetésterületek alapján megkíséreltük számszerűsíteni a legfontosabb ágazatok, valamint a szántó egészének földbérleti díját, azaz meghatározni azt az összeget, amely csökkentette, illetve csökkenti a növénytermelés jövedelmét. A kalkulációk során aranykoronánként 20 kg búzával és az 1999. augusztus havi tonnánkénti 22 ezer forintos tőzsdei árral számoltunk, valamint ágazati adatgyűjtéseink átlagos aranykorona értékeit vettük figyelembe.

20. táblázat

A megművelt földterületek után fizetett földbérleti díjak alakulása 1999-ben

Me.: millió Ft

Megnevezés	Gazdasági társaságok	Szövetkezetek	Egyéni gazdaságok	Összesen
Búza	1 463	2 257	1 006	4 726
Durumbúza	34	27	9	70
Rozs	14	30	44	88
Triticale	49	67	165	281
Őszi árpa	200	306	202	708
Tavaszi árpa	269	433	383	1 085
Zab	54	74	114	242
Kukorica	1 646	1 849	2 248	5 743
Cukorrépa	251	243	95	589
Napraforgó	1 014	1 515	695	3 224
Burgonya	15	18	133	166
Silókukorica	320	421	112	853
Lucerna	401	502	309	1 212
Fejeskáposzta	1	0	26	27
Vöröshagyma	7	10	25	42
Zöldborsó	57	52	37	146
Paradicsom	8	2	48	58
Zöldpaprika	1	0	27	28
Egyéb zöldség	85	76	216	377
Fűszerpaprika	2	3	13	18
Egyéb növénytermelés	640	528	810	1 978
Szántó összesen	6 531	8 413	6 717	21 661
Gyümölcsös	326	92	151	569
Szőlő	143	61	863	1 067
Mindösszesen	7 000	8 566	7 731	23 297

Forrás: AKII saját számítás

Megállapítható, hogy a mintegy 2,7 millió hektár **bérelt szántóterület** után összességében mintegy 21,7 milliárd forint bérleti díj kerül kifizetésre a földtulajdonosok részére. A területi arányoknak megfelelően ennek több mint a fele, mintegy 12,8 milliárd forint a gabonatermesztést terheli. Jelentős továbbá a napraforgó után fizetendő 3,2 milliárd, valamint a cukorrépa-termesztésben jelentkező több mint félmilliárd forint. A gabonafélék mellett az állattenyésztést kedvezőtlenül érinti a két fő tömegtakarmány, a silókukorica és a lucerna után elszámolt 2 milliárd forintos földbérleti díj is. Ugyancsak a földterület használatával, illetve a termelői csoportonként termesztett növénykultúrákkal függ össze, hogy az élőlátás intenzívebb zöldségágazatokban – a zöldborsót kivéve – a magángazdaságokban jelentkezik több bérleti díj.

A szőlő esetében a bérleti díj számításaink szerint kerek 1 milliárd forintot ért el 1999-ben és a gyümölcsöknél is több mint 500 millió forintot. Az ültetvényeknél szintén a magángazdaságok által fizetett díj a meghatározó. Mindez összességében tehát azt jelenti, hogy a szántóföldi növény-, valamint a szőlő- és gyümölcstermelést mintegy 23,3 milliárd forint bérleti díj terheli.

Végezetül a földbérleti díjakkal összefüggésben szükségesnek tartjuk megjegyezni, hogy ezen összegek egy része vidéken marad és az ott élő emberek családi bevételeit növelik ezáltal segítve megélhetésüket, **de egy részük** köztudottan **kikerül a mezőgazdaságból, illetve elkerül vidékről.**

Napjaink ráfordítás-struktúrájában a korábbiakhoz viszonyítva nagyobb szerepet töltenek be az **idegenek által végzett munkák, szolgáltatások**. Ez alapvetően a mezőgazdaság átalakításával, a tulajdonviszonyok rendezésével, a sokszínűbbé váló termelői csoportok kialakulásával függ össze. A kilencvenes évek előtt agrárgazdaságunkat a nagyüzemek dominanciája jellemezte. Ezek az állami vállalatok és szövetkezetek önállóan rendelkeztek a termeléshez szükséges fenntartó- és segédüzemekkel, melyek elvégezték szinte minden gépi munkát, szállítási, karbantartási, stb. feladatot, és a munkák – a teljesítmények arányában – közvetlen költségen (szűkített költségen) kerültek elszámolásra az egyes ágazatokon. Ugyancsak ezek a gazdaságok végezték el az általuk integrált kistermelők gépi munkáit is, ahol szintén közvetlen költségen történt az elszámolás.

Mezőgazdaságunk átalakulásával ez a helyzet megváltozott. Sok esetben a piacképes fenntartó- és segédüzemek kiváltak a nagyüzemből és önálló vállalkozásként működtek tovább. Így az elvégzett munkákat már mint szolgáltatást számolták el a tevékenységeken, vagyis közvetlen költség helyett piaci áron vették figyelembe. A kistermelők felé ugyancsak így történt a munkavégzés, illetve elszámolás.

Az újonnan alakult egyéni (családi) gazdaságoknál már az indulásnál komoly szerepet kaptak az idegen szolgáltatások. Pénzhiány miatt nem minden termelő tudta megvenni a szükséges gépeket, berendezéseket, de emellett a kínálat sem felelt meg minden esetben az egyéni gazdaságok igényeinek. Ezen túlmenően bizonyos

munkafolyamatokra nem is biztos, hogy minden gazdának külön-külön kell berendezkednie, (pl. gabona-betakarítás, szárítás, állatszállítás), hanem azokat a szolgáltatóktól, gépszövetkezetektől stb. kell igénybe venni. Ez természetesen, mivel a szolgáltatások nem önköltségen, hanem piaci áron kerülnek értékelésre egyben megdrágítja a termékek előállítását.

Ágazati vizsgálataink az elmondottakat támasztják alá. 1992 és 1998 között ugyanis **az idegen szolgáltatások költsége átlagosan ötszörösére, hatszorosára emelkedett a megfigyelt ágazatokban**, míg ezen időszak alatt a termeléshez felhasznált ipari anyagok árai valamivel több mint négyszeresére nőttek. A különbség alapvetően a volumennövekedésből, valamint az önköltséggel szembeni áron történő értékelésből adódik.

A társas vállalkozások szántóföldi növénytermelésénél 2-6%-os arányt képviselnek ezek a költségek, míg az egyéni gazdaságokban többnyire 15% körül mozog ez az érték, ami a korábban elmondottakkal függ össze. A zöldség-gyümölcsféléknél már kisebb az eltérés a két termelői kör között, sőt esetenként a nagygazdaságoknál nagyobb a fajlagos költségfelhasználás. Ez részben abból adódik, hogy az idegen szolgáltatások között kerül elszámolásra a mások által (alkalmi munkások) elvégzett kézi munka is, mint például a betakarítás, és ez inkább jellemző a társas vállalkozásokra, mint az egyéni gazdaságokra.

A közölt adatokból megállapítható továbbá, hogy az állattenyésztésben – szemben a növénytermeléssel – kisebb az idegen munka szerepe, úgy a társas, mint az egyéni gazdaságokban.

A fajlagos költségadatok is tükrözik tehát, hogy az ún. harmadik (külső) személyektől igénybe vett munkák szerepe tartósan megmarad a mezőgazdaságunkban, és ezek mindenkorai árai befolyással vannak a termelés költségeire. Épp ezért megkíséreltük számszerűsíteni 1999. évre vonatkozóan az idegen szolgáltatások mezőgazdasági termelők kiadásaira gyakorolt hatásait. Hangsúlyozni szeretnénk, hogy itt csak az önköltséges és az áron történő értékelés különbségeit vettük figyelembe, ezt tekinthetjük ugyanis új költségelemnek, pontosabban mai mezőgazdaságunkban ez az új elem.

21. táblázat

**Az idegen szolgáltatás és az önköltség alakulása
1998-ban**

Ágazat megnevezése	Mérték- egység	Társas vállalkozások		Egyéni gazdaságok	
		Idegen szolgáltatás	Idegen szolgáltatás aránya, %	Idegen szolgáltatás	Idegen szolgáltatás aránya, %
Búza	Ft/t	1 101	5,30	2 134	12,39
Rozs	Ft/t	460	2,30	1 608	8,64
Triticale	Ft/t	261	1,17	2 373	15,70
Őszi árpa	Ft/t	465	2,52	2 160	13,42
Tavaszi árpa	Ft/t	666	3,33	1 694	8,25
Zab	Ft/t	631	3,49	2 439	12,50
Kukorica	Ft/t	543	3,10	2 049	14,80
Cukorrépa	Ft/t	356	6,06	704	15,30
Napraforgó	Ft/t	2 823	5,60	6 822	16,84
Silókukorica	Ft/t	111	3,13	147	6,28
Lucerna	Ft/t	244	3,06	1 069	15,76
Zöldborsó	Ft/t	8 273	23,06	3 926	13,44
Paradicsom	Ft/t	1 477	17,01	564	3,67
Fűszerpaprika	Ft/t	10 995	26,69	2 487	6,26
Tej	Ft/l	0,81	1,81	0,25	0,62
Tojás	Ft/db	0,09	0,86	-	-
Hízómarha	Ft/kg	0,76	0,31	0,41	0,19
Hízósertés	Ft/kg	0,34	0,17	3,52	1,74
Pecsenyecsirke	Ft/kg	1,87	1,10	0,95	0,56

Forrás: AKII saját számítás

22. táblázat

**Az idegen szolgáltatások áron történő értékelésének hatásai
az ágazatok kiadásaira 1999-ben**

Me.: millió Ft

Megnevezés	Gazdasági társaságok, szövetkezetek	Egyéni gazdaságok	Összesen
Búza	113	178	291
Durumbúza	2	1	3
Rozs	1	5	6
Triticale	2	13	15
Őszi árpa	8	19	27
Tavaszi árpa	12	36	48
Zab	1	7	8
Kukorica	56	214	270
Cukorrépa	34	38	72
Napraforgó	92	146	238
Burgonya	2	34	36
Silókukorica	16	14	30
Lucerna	11	23	34
Fejeskáposzta	0	32	32
Vöröshagyma	4	35	39
Zöldborsó	21	43	64
Paradicsom	4	105	109
Zöldpaprika	4	81	85
Egyéb zöldség	38	295	333
Fűszerpaprika	4	58	62
Egyéb növénytermelés	98	211	309
Szántó összesen	523	1 588	2 111
Gyümölcsös	17	115	132
Szőlő	80	226	306
Növénytermelés összesen	620	1 929	2 549
Tej	55	49	104
Tojás	11	42	53
Hízómarha	1	1	2
Hízósertés	11	28	39
Pecsenyecsirke	12	84	96
Egyéb állattenyésztés	27	61	88
Állattenyésztés összesen	117	264	381
Mindösszesen:	737	2 194	2 931

Forrás: AKII saját számítás

A kalkulációk során figyelembe vettük, hogy a termelőknél bizonyos beruházási költségek, kamatkiadások, amortizáció stb. elmaradnak, ezek a szolgáltatóknál, azok díjtételeiben jelennek meg. Összességében a szolgáltatásnál

10% nyereséget vettünk figyelembe, ami végeredményben a termelőnél mint többletköltség jelenik meg.

Így megállapítható, hogy az idegen szolgáltatások mintegy 2,6 milliárd forint többletkiadást jelentenek a növénytermelésben és további mintegy 400 millió forintot az állattenyésztésben.

Ennek a közel 3 milliárd forintnak 74%-a az egyéni gazdaságokban jelentkezik, ennyivel is rontva az itt előállított termékek jövedelempozícióját, illetve a termelők jövedelemhelyzetét. **Hangsúlyozni szeretnénk azonban, hogy itt elsősorban jövedelem-átcsoportosításról van szó a különböző tevékenységek, illetve az azzal foglalkozó vállalkozói csoportok között.** Ezen, tartalmában új ráfordítás elem fontosságát épp az hangsúlyozza, hogy az alapanyag termelők tartósan kedvezőtlen jövedelempozíciójának következtében – a csökkenő termelésen keresztül – mérséklődik a gépi szolgáltatások iránti igény és ez végső soron ezen vállalkozásokban is csökkenti a jövedelmeket.

2.3.3. „Aratott” az agrárrolló

Azt az állítást, miszerint a piaci érdek-konfliktusokból rendre a mezőgazdasági termelők kerültek ki vesztesként, leginkább az agrárrolló alakulása szemlélteti.

23. táblázat

Az agrárrolló által okozott veszteség 1989-1998 között

Év	Termelőfelhasználás, millió Ft (folyó áron)	Termelőfelhasználás, millió Ft (1989. évi áron)	Iparcikkek árindexe 1989=100%	Mezőgazdasági árindex, 1989=100%	Agrárrolló, 1989=100%	Deflált veszteség
1989	236 492	236 492	100,0	100,0	100,0	0
1990	187 116	128 602	145,5	128,5	113,3	17 104
1991	197 757	102 518	192,9	127,3	151,5	52 797
1992	173 083	83 053	208,4	198,3	150,7	42 108
1993	190 659	76 294	249,9	163,8	152,6	40 131
1994	220 632	74 740	295,2	204,7	144,3	33 110
1995	281 353	77 083	365,0	260,2	140,4	31 142
1996	397 434	77 669	511,7	334,1	153,3	41 398
1997	418 947	71 141	588,9	378,8	155,6	39 554
1998	466 666	75 305	619,7	393,6	157,5	43 300
Összesen	-	-	-	-	-	340 643

Forrás: KSH Kiadványok, saját számítás

Az agrárrolló drasztikus, 40-50%-os nyitottságának következményeként az elmúlt kilenc évben a mezőgazdaságból **mintegy 340 milliárd Ft jövedelemkivonás valósult meg** változatlan árakon számolva.

A mezőgazdaság számára kedvezőtlen folyamatok főleg az 1991-92., illetve az 1996. évben követeltek nagy áldozatokat, noha – kisebb mértékben – 1997-98. években is folytatódott. (Sajnos, minden jel arra mutat, hogy e negatív tendencia 1999-ben ismét fölerősödött!).

Az agrárrolló kisebb-nagyobb nyílása más országokra is jellemző jelenség. A magyarországi mérték azonban kivételesen nagy, amelynek létrejöttét több – részben már érintett – tényező egybeesése tette lehetővé. A „megengedő” körülmények között előkelő helyen áll a lakossági vásárló erő korlátossága, illetve a megcsappant vásárló erőért versenyző termékek eltérő ár rugalmassága. Némely alapvetően fontos jószág (pl. energia, közszolgáltatások, közlekedés stb.) államilag garantált ára (és profitja!) érzékelhetően szorította ki az élelmiszereket a lakosság fogyasztásából. Különösen érvényes ez az összefüggés a jövedelemszint szerint differenciált lakosság 30-40%-ának fogyasztási szerkezetére. Az agrárrolló nyílásában nagy szerepet játszott az európai árfelzárkózási „verseny” eltérő üteme a különböző részpiacokon. Nem kétséges, hogy – a privatizáció taktikailag átgondolatlan lépései következtében – a szétesett, átalakuló, tulajdonosi és jövőképi bizonytalanságban tartott mezőgazdasági termelők piaci alkupozíciója alapjaiban rendült meg, s képtelen volt ellenállni a termelőeszközöket, inputokat forgalmazók (importálók) áremelési törekvéseinek. Ebben a piaci küzdelemben a mezőgazdaság vajmi kevés támogatást kapott az állami szervektől: a kereskedelem-politika, a piacsabályozás és a versenyszabályozás gyakorlatától. Ez utóbbiak lényegében ölben tett kézzel szemlélték az „európai árkánaához” való közeledés eltérő sebességét. Ugyanakkor a piaci alkuerő javítását szolgáló önszerveződésből, kooperációs készségből maguk a termelők és érdekképviselői szerveik sem vizsgáztak jelesre.

Annak érdekében, hogy pontosabb képet kaphassunk az input költségek alakulásáról, külön is megvizsgáltuk az egyes input költség tényező árának változását.

A legdrasztikusabban az üzemanyagköltségek (ezen a területen már megközelítettük, illetve a dízel- és fűtőolaj esetében már meg is haladtuk az EU átlagárait), és a műtrágya árak növekedtek. (A műtrágya ára is csak alig marad el az EU országok átlagától.)

A gépberuházások területén is igen kedvezőtlen folyamatok játszódtak le az elmúlt évtizedben. A mezőgazdasági gépek beruházási költsége irreális mértékben megnövekedett. A tényeket talán még szemléletesebben emeli ki az az adatsor, mely szerint míg egy MTZ 80-as traktor áráért 1993-ban még csak 83 tonna búzát, illetve 8735 kg vágósertést kellett adni, addig 1998-ban ez a szám már 161 tonna, illetve 10969 kg volt.

24. táblázat

**A mezőgazdasági gépek átlagárának változása
az 1989-1999 években (ezer Ft)**

Év	MTZ 80-as traktor	Claas Dominátor kombájn
1989	314	..
1990
1991
1992	750	6 800
1993	780	6 900
1994	815	9 600
1995	930	11 700
1996	1 750	17 280
1997	2 360	20 880
1998	2 490	29 043
1999	2 600	34 510

Forrás: KSH, AKII

Az agrárrolló jövedelem-nyírbáló, gazdasági és emberi egzisztenciákban mérhető hatása más oldalról is drámainak minősíthető. A termelői árak aránytalanul lassú emelkedése úgy valósult meg, hogy közben a mezőgazdaság „leadta” aktív keresőinek 75%-át, s a megmaradók kereseteit is minimális szinten tartotta.

25. táblázat

Jövedelem, foglalkoztatottság az agrárgazdaságban

Év	Aktív keresők száma, 1000 fő	Egy főre jutó bruttó termelési érték, ezer Ft	Teljes munkaidőben foglalkoztatottak bruttó átlagkeresete, Ft/hó
1990	548	477	10 606
1991	425	543	13 131
1992	283	1 825	15 253
1993	208	2 502	19 168
1994	176	3 758	24 439
1995	163	5 289	29 897
1996	144	7 684	34 675
1997	135	9 112	41 700
1998	135	11 842	48 595

Forrás: KSH, saját számítás

A létszámcsökkentéssel a gazdálkodó szervezeteknek sikerült elérniük, hogy csökkentsék azt a negatív hatást, amelyet a munkaerő árának, mint input költségnek az emelkedése rájuk gyakorolt. Mindezt igazolja, hogy a munkaerő termelékenységénél nőtt, hiszen az egy főre vetített bruttó termelési érték növekedési üteme meghaladta a munkaerő árának, illetve az általános áremelkedésnek az ütemét.

26. táblázat

**A foglalkoztatottak létszámának, az átlagkeresetnek, a bértömegnek
az egy főre eső bruttó termelési értéknek és az output áraknak
a változása 1991 és 1997 között**

Év	Teljes munka- időben foglal- koztatott bruttó átlagkereset változása (előző év=100%)	Kifizetett bértömeg változása (előző év=100%)	Egy főre jutó bruttó termelési érték változása (előző év=100%)	Termelői felvásárlási árak alakulása (előző év=100%)
1991	123,6	96,1	113,8	99,1
1992	116,2	77,4	336,4	108,6
1993	125,7	92,1	137,1	118,6
1994	127,5	108,0	150,2	124,3
1995	122,3	113,7	140,7	127,1
1996	115,9	102,4	145,3	128,4
1997	120,3	112,5	118,6	113,4
1998	116,5	116,4	129,9	104,3

Forrás: KSH, saját számítás

A hitelekhez való hozzájutás és a magas kamatok miatt a finanszírozás komoly problémát jelentett a mezőgazdasági gazdálkodók részére az elmúlt évtizedben. Az agrárágazat magas finanszírozási igénye miatt a termelési értékre eső hitelállomány megnőtt az elmúlt évtizedben. A bankköltségek és a kifizetett hitelkamatok 1990 és 1998 között 19 md Ft-ról 41 md Ft-ra, több mint kétszeresükre nőttek az ágazatban. Mindez annak ellenére következett be, hogy a hitelkamatlábak 1991 és 1998 évek között jelentősen mérséklődtek. Ha mindehhez hozzávesszük, hogy ez a változás csökkenő termelési volumen mellett következett be, már nyilvánvaló, hogy a finanszírozásból eredő költségek is súlyos terhet jelentettek az ágazat számára.

27. táblázat

**A vállalkozói szektor piaci kamatlábainak alakulása
(Pénzüintézetek összesen)**

Me.: évi kamatláb %

Év	Éven belüli lejárat	Éven túli lejárat	Leszámított váltók
1991	35,5	34,3	36,1
1992	28,8	25,4	27,4
1993	25,6	25,2	25,1
1994	29,7	26,7	29,8
1995	32,2	31,6	31,4
1996	31,1	30,7	30,6
1997	20,8	21,7	21,0
1998	18,8	18,8	19,4

Forrás: MNB adatbázis (VII. A bankrendszer összevont mérlege és a piaci kamatok)

2.3.4. Az agrártámogatások nem ellensúlyozták a kieső jövedelmeket

Az agrárágazatoknak nyújtott állami támogatások rendszere az elmúlt közel egy évtized alatt többször és több szempontból is változott. A támogatások nominális összege durván 40 md Ft (1992. évi) és 110 md Ft (1998. évi) között hullámzott.

A támogatások célrendszere és így belső szerkezete szintén idomult a mindenkori agrárpolitikai törekvésekhez és az akut problémák természetéhez. A változások lényegeként szignifikánsan emelkedett a termelési költségeket mérséklő támogatások súlya, sőt reálértéke is. Az elmúlt esztendőig nőtt a beruházások ösztönzésére adott támogatások összege is. A szerkezeti elmozdulások másik irányában csökkent a piacra jutást elősegítő támogatások szerepe. Általános összefüggésként megállapítható, hogy az utóbbi 3-4 évben az összes agrártámogatásból emelkedett a közvetlenül a termelők által igénybe vehető támogatások aránya. Egyébként csak becsülhető az összes támogatás mezőgazdasági termelést szolgáló hányada, nemkülönben ennek határfoka. A bizonytalanság abból a körülményből ered, hogy az összes agrártámogatás jelentős része (pl. piacra jutási támogatások) a feldolgozó és a forgalmazó vállalatok számára is hozzáférhető, így pedig a mezőgazdaságra kisugárzó közvetett pozitív hatás célbajutása, illetve eltérítése nehezen számszerűsíthető. Ennek ellenére a támogatások mezőgazdasági jövedelmekre gyakorolt hatása minősíthető.

Egyrészt, nyilvánvaló, hogy a mezőgazdasági termelésre jutó támogatások változása nem tartott lépést a pénzromlással, ezáltal a vonatkozó állami döntések közvetlenül is hozzájárultak a mezőgazdaságot, az agrárvidéket támogató jövedelemhiányhoz.

Másrészt, szembeállítható az inflációs jövedelem-nyelő és az ezt kompenzálандó támogatási szándék hatása. Ha az 1990 és 1998 közötti periódusban évente reáláron vesszük számításba az agrárrolló által kivont jövedelmeket, a támogatási rendszer által adott vagy szintén elvont jövedelmekkel, akkor a következő eredményre jutunk:

- az érintett kilenc év alatt e két mechanizmus együttesen (reáláron!) közel 300 md Ft jövedelemtől fosztotta meg a mezőgazdasági termelőket;
- a negatív hatások főleg az időszak elején, az 1991-93. években halmozódtak fel, amikor az állami támogatások (szintén deflált) változása nem mérsékelte az agrárrolló jövedelemkivonó szerepet, hanem még erősítette is. Ekkor a kivont „reáljövedelem” összege meghaladta a 190 md Ft-ot.

Összegzésként arra a megállapításra lehet jutni, hogy az 1991-93. években – kényszerből vagy tévedésből – megtett (vagy elmulasztott!) gazdaságpolitikai lépések olyan mérvű jövedelem-vesztéssel jártak a magyar mezőgazdaságban, amelynek negatív következményeit az agrárszféra **a mai napig nem volt képes kiheverni!**

Az agrártámogatások alakulása

Millió forint

Megnevezés	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Vállalkozások folyó támogatása						
Piacra jutási támogatás	42 707	46 732	47 531	45 079	38 565	38 964
Piacra jutást elősegítő támogatás					6 495	14 147
Mezőgazdasági és élelmiszeripari exporttámogatás	25 531	40 040	45 055	42 982	27 273	18 799
Agrárpiaci támogatás, állami felvásárlás	17 176	6 692	2 475	2 097	4 797	6 018
Agrártermelés költségeit csökkentő támogatás		9 909	11 620	16 388	18 349	29 963
Agrárfinanszírozási támogatás		2 594	3 258	6 091	6 496	12 737
Agrártermelési támogatás		5 551	8 016	2 438	5 782	11 652
Földhaszn. támogatás		0	0	5 969	6 071	5 574
Egyéb jogcímek		1 764	347	1 890		
Egyedi termelési és egyéb vállalati támogatás	1 024	966	212	31	101	22
Aszálykáros forgóeszközhitel kamattérítése	626	667	0			
Mezőg. és élelm. ipari beruh. kamattérítése	398	299	212	31	101	22
Erdőkárok felszámolásának támogatása	100	100	200	129	201	261
Reorganizációs támogatás	1 225	4 979	7 453	10 878	4 147	2 969
Beruházási célprogramok támogatása						
Meliorációs és öntözésfejlesztési támogatás	980	1 219	1 446	1 283	1 776	2 117
Agrár infrastrukt. célprogram		642				
Erdőtelepítés, erdőszerkezet-átalakítás támogatás	450	572	1 000	1 000	1 300	1 400
Támogatási célleírányzatok és egyéb támogatás						
Agrárgazdasági beruházások támogatása	4 000	7 000	3 200	15 398	19 760	30 360
Erdészeti közcélú feladatok támogatása		200	300	200	200	200
Erdei vasutak működtetési támogatása	20	45	51	58	65	65
Jóléti parkerdő fenntartásának támogatás	65	65	68	79	85	83
Nem biztosítható elemi károk enyhítése	650					1 977
Mezőgazdasági földhaszn./területfejlesztési támogatás	710	1 995				
Agrárinformatika, farmgyak., egyéb célok támogatása	0	0	0	300	250	200
Állatkártérítés				1 875	2 566	1 883
Költségvetési támogatások összesen	51 930	74 424	73 081	92 697	87 364	110 563

Forrás: Saját számítások az FVM és a PM adatai alapján.

2.4. A műszaki technológiai feltételek változása

2.4.1. Milyen műszaki-technikai alapokkal indult a rendszerváltás a mezőgazdaságban?

A mezőgazdasági beruházásokban az állami szerepvállalás a '80-as évek közepétől a '90-es évek elejéig folyamatosan csökkent. A rendszerváltás után a mezőgazdaságra erősen elhasználódott, struktúrájában korszerűtlen eszközállomány, különösen gyenge gépállomány maradt. A nyolcvanas években az állami gazdaságok 80%-a, a termelőszövetkezetek mintegy háromnegyede nem pótolta az elhasználódott eszközeit. **A '90-es évek elejére az épületállomány 30%-os, a gépállomány 70%-os amortizálódottságot ért el.**

A beruházások támogatása, s ezzel együtt a mezőgazdasági beruházás is a '90-es évtized első éveiben szinte teljesen leállt. A fejlesztés 1992-ben jutott a mélypontra, amikor állami beruházási támogatást már **csak a melioráció és az öntözésfejlesztés kapott** (mintegy egymilliárd Ft.). **A vagyonfelélés megállíthatatlannak látszott.**

A legnagyobb állományvesztés az ültetvények és a könnyen mobilizálható gépek körében történt, s az átalakulást leginkább a magángazdaságok sínylették meg. A szövetkezetekből kiváló tagok több, mint fele egyéni vállalkozásba kezdett átlagosan négy ha körüli földterületen, **többnyire hiányos pénzügyi és műszaki feltételek mellett.**

2.4.2. Beruházások és támogatások tendenciái 1992-99 között

A drámaian visszaeső beruházások a vállalkozói, kistermelői réteg indulási nehézségei egyértelműen bizonyították, **hogy állami szerepvállalás nélkül nem lehet az új típusú mezőgazdaságot létrehozni.**

1992-95 között új beruházási és támogatási konstrukciók indultak. A mezőgazdaság műszaki megújítására irányuló törekvés első kézzel fogható eszköze a **Mezőgazdasági Fejlesztési Alap létrehozása (MFA)** volt, mely a mezőgazdaság átalakulásához, a struktúraváltáshoz, valamint az újonnan létrejövő agrárvállalkozások gazdasági alapjainak megerősítéséhez nyújtott állami segítséget.

Az MFA meghirdetését követően a beruházási és támogatási igények elemi erővel jelentkeztek a mezőgazdaságban. A beruházások 89,5%-a a növénytermelés fejlesztésére, erőgépek és a szántóföldi növénytermelés munkagépeinek beszerzésére irányult. A termelő beruházások összege 11,4 milliárd Ft, az infrastrukturális beruházásoké 1,6 milliárd forint volt. A pályázat két éve alatt mintegy **12 milliárd Ft-os fejlesztést hajtottak végre**, ebből 12,7% volt az építés, 80,7% a gép-, járművásárlás és 6,6% az egyéb beruházás volt. Csak minimális termőföldvásárlásra került sor, s az ültetvénytelepítés is igen mérsékelten jelentkezett.

A 173/1991, (XII.27) kormányrendelet a **kihasználatlan termelészövetkezeti eszközök újrahasznosításának elősegítését** szolgálta. A programhoz 1994-ben 15,5 milliárd Ft hitelhez 5,049 milliárd Ft kifizetett kamattámogatás járult, s a **támogatási konstrukció 26,5 milliárd Ft értékű nagyüzemi vagyontárgy újrahasznosulását segítette elő.**

1995-ben fő vonalaiban folytatódtak az előző évek beruházási tendenciái, s bővült a támogatható beruházási célok köre, valamint változtak a céltámogatások formái. Kizárták az erő és munkagépeket a Mezőgazdasági és Erdészeti Alap támogatásából és helyette kamattámogatás bevezetésére került sor.

2.4.3. Az 1996-99-es évek beruházási és támogatási tendenciái

1996-ban markánsan változott a beruházási támogatások a rendje: a termelő beruházások visszatérítendő elemét törölték, csökkent a támogatás mértéke, viszont **belépett a gépberuházások automatikus támogatása.** A konstrukció kiemelkedő alkotórésze volt a **gépek beszerzéséhez nyújtott 25%-os költségvetési támogatás és a kamattámogatás.** Elsősorban a szántóföldi növénytermelés erőgépeinek korszerűsítésére került sor.

Jobban preferálták az építési beruházásokat, lendületet vett a tároló építés **de továbbra is háttérbe maradtak az állattartási fejlesztések,** viszont mintegy 500 ha szőlő és 2500 ha gyümölcssteleptetés valósult meg. Az építésre engedélyezhető támogatás összege a beruházási összeg 18%-a, az ültetvénytelepítésre a 36%-a, a kötelező saját forrás 20% volt.

Ebben az évben az öntözési gépek beszerzésén túl **2,5 milliárd forint összegű egyéb öntözési beruházás történt.** A 1,5 milliárd összegű támogatás 13%-át **közcélú vízi infrastruktúra fejlesztésére fordították, továbbá 200-220 millió Ft támogatással, mintegy félmilliárd Ft értékű melioráció** is megvalósult.

Ugyancsak '96-ban zajlott az **exportárualap növelő reorganizációs beruházási program, mely a használaton kívüli állatférőhelyek újrahasznosítására irányult.** A program keretében 753 ezer m² szarvasmarha-, 238 ezer m² sertés-, 310 ezer m² juhférőhely és több mint 2 millió m² baromfiól felújítására került sor.

Összességében 1996-ban mintegy 45-46 milliárd Ft-ot fordítottak a mezőgazdaság műszaki megújulására

Az 1997 évi támogatásokban megmaradtak a korábbi évek sikeres elemei, mint pl. **gépbeszerzések automatikus támogatása,** vagy a **géplízing támogatás.** Új elem az éven túli hitelek kamattámogatása, mely a mindenkoros jegybanki alapkamat százalékában került meghatározásra. Az **építmények és ültetvények** újból a **beruházási összköltségek százalékában kaphattak támogatást.** Ugyanakkor bevezették a **beruházások alaptámogatásának és a kiegészítő támogatásának a rendszerét.**

Folytatódott az állattartó férőhelyek fejlesztése, rekonstrukciója, változatlanul dinamikus alakultak az ültetvénytelepítések, valamint az infrastrukturális beruházások (terménytároló, raktár, manipuláló, feldolgozó létesítmények). Az öntözési és meliorációs fejlesztések nagyságrendje elérte a 3-3,5 milliárd Ft-ot, s közel 9 milliárd Ft támogatással mintegy 33-35 milliárd Ft építési és ültetvénytelepítési beruházás is lezajlott.

A gépberuházási tendenciák ugyancsak kedvezően alakultak, 8,5 milliárd Ft támogatással 30 milliárd Ft körüli beruházás valósult meg.

1998-ban a mezőgazdasági erő- és munkagépek továbbra is automatikus támogatásban részesültek. Ebben az évben a **35 milliárd Ft támogatási keret felhasználásával 103 milliárd Ft értékű beruházás valósult meg az alábbi összetételben:**

29. táblázat

Az 1998. évi beruházások megoszlása

A beruházás jellege	Beruházott összeg, milliárd Ft	Megoszlás, %
Építés (új és rekonstrukció együtt)	35,1	34,1
Gépvásárlás	64,5	62,6
Ültetvénytelepítés	3,4	3,3
Összesen	103,0	100,0

Forrás: FVM Költségvetési Főosztály

A fejlesztések súlypontja a gépvásárlásokon maradt. Az öntözhető területek nagysága viszont az 1996. évi 316 ezer ha-ról 1998-ra 280 ezer ha-ra esett vissza, melynek oka a korábban kiépült rendszerek elhasználódása, üzemben kívül helyezése volt.

Az 1999. évi költségvetési törvény 159,5 milliárd Ft-ot hagyott jóvá, melyből 32,4 milliárd a mezőgazdasági beruházási támogatásokat szolgálta. Az 1998-ról áthúzódó teljesítések a géptámogatások esetében 3 milliárd, az építésnél és ültetvénytelepítésnél 11,5 milliárd forintot tettek ki, ami az 1999. évi keretet csökkentette. További forráselvonást jelentett az előre nem látható kiadásokra elkülönített 4 milliárd forint is. Így az 1999. évi támogatási források elmaradtak az előző évitől

Az 1999. évi gépberuházási támogatás új eleme³, hogy a BTO 293 főcsoportba tartozó mezőgazdasági erő és munkagépek vásárlásához csak a nyilvántartási rendelet alapján regisztrált termelő, kérelem alapján igényelheti a 25%-os végleges fejlesztési célú juttatást és az éven túli lejáratú hitel után a jegybanki alapkamat 40%-ának megfelelő kamattámogatást. További új vonás, hogy a támogatás legnagyobb összege 40 millió Ft lehet, s a kérelem 30 nap leteltével érvényét veszti.

³ 8/1999.(i.20.) FVM rendelet 4. fejezet D pont.

2.4.4. A beruházások és támogatások hatása a műszaki háttér színvonalára

Az 1993-94. évi támogatási rendszer lendületet adott a hosszú évek óta lefelé tendáló mezőgazdasági beruházásoknak. A beszerzések túlsúlyát a gépek tették ki, s a vásárolt gépek típusa több százra volt tehető, **melyek zömét a szántóföldi növénytermelés gépei alkották.**

1992-ben csupán 1732 traktor értékesítettek, de 1994-ben, a támogatások hatására a beszerzés ugrásszerűen megnőtt, s **az értékesített traktorok száma elérte az 5960 darabot.** A '92. évi 32 gabonakombájn beszerzéssel szemben '94-ben már **135 kombájn állt.**

A beruházás támogatási program kimozdította az ágazatot a holtpontról, **azonban a korszerűségekre való törekvés kevés helyet kapott a döntésekben.** A gépek többsége hazai illetve a volt szocialista országok terméke volt. A traktorok 77%-a keleti relációból származott, közöttük igen nagy számban az orosz ipar rendkívül gyenge, szerviz és alkatrész szolgáltatás nélküli úgynevezett barna, vagy kék traktora szerepelt. A nyugati, korszerű gépek mintegy 23%-ot képviseltek a beszerzések között. A teljes beruházás 87,9%-a termelő, 12,1%-a infrastrukturális jellegű volt.

1996-tól a mezőgazdaság gépesítés struktúrája fokozatosan javul. A traktor beszerzések volumene 2200-3000 db között változik, a többi erő és munkagépé évenként meglehetősen nagy változást mutat.

1998-ban a vásárolt gépek több mint 60%-át az erőgépek, mintegy 40%-át a munkagépek képezték. A magyar gyártású gépek 44,2%-ot a nyugati gyártmányok 31,5%-ot és a keleti relációjúak 24,3%-ot tettek ki. bekerülési érték szerint a nyugati gyártmányok a beruházási összeg 67,3%-át alkotják, szemben a magyar gépek 13,4 illetve a keleti gépek 19,3%-os részarányával. A traktorok több mint 82%-át a 100 LE alatti típusok alkotják.

Pénzügyi lízinges konstrukcióban mintegy **10 milliárd Ft** értékű gép került a gazdaságokba, ezek többsége erőgép, köztük több mint 360 traktor és 140 arató-cséplőgép van.

Figyelemre méltó, hogy a beruházások 32,6%-a az egyéni (magán) gazdaságok fejlesztését szolgálja.

Az 1999-es beruházásokban is egyre nagyobb arányban szerepelnek a korszerűbb, koncentráltabb termelésre alkalmas gépek, gépcsoportok, eszközök. **Elsősorban a traktorok és az arató-cséplőgépek gyártmányösszetétele javul, így a traktorok és a betakarító gépek terén több év alatt kialakult kapacitáshiány lassan csökken, a minőség javul.**

2.5. Romlott a naturális és a gazdasági hatékonyság

Ismételten hangsúlyozni szükséges – ezen a ponton különösen – az összefüggés kölcsönös, dialektikus természetét. A hatékonyság közgazdasági (tehát átfogó, szintézist hordozó) mutatói részben a gazdálkodástól független, az ár-, adó- és támogatási rendszer elháríthatatlan „termékei”. Másrészt, azonban magukon viselik a mezőgazdasági szereplőktől függő, a tágan értelmezett szakmai színvonalból levezethető változások következményeit. E fejezetben elsősorban azokra a jelenségekre szeretnénk utalni, amelyek ez utóbbi tényező-csokorba tartoznak. E tényezők azáltal idéztek elő jövedelemhiányt, hogy – kényszerhelyzetben vagy a nem megfelelő szakmai ismeretek miatt – rontották a rendelkezésre álló erőforrások hasznosításának mind naturális, mind pedig közgazdasági hatékonyságát.

A naturális hatékonyság romlása a növénytermelésben az átlaghozamok visszaesésében, a hozamok szélsőséges ingadozásában, gyakran a gyenge minőségi paraméterekben mutatkozik meg. Ugyanezt a jelenséget az állattenyésztésben a szaporodás-biológiai és a takarmány-hasznosítási mutatók romlása bizonyítja. Versenyképességünk szempontjából veszélyes tendencia, hogy ezek a változások a legfőbb piaci versenytársainkhoz mérten hatványozottan érhetőek tetten. Miközben tehát mi veszítettünk hazánkban elért szakmai színvonalunkból, addig versenytársaink tovább léptek előre mind a fajtákat, mind a hozamokat, mind pedig a technológiákat tekintve.

2.5.1. A növénytermelés hatékonysága

2.5.1.1. A naturáliákban mért hatékonysági mutatók alakulása

Gabona

Az **EU országokban** a szántóföldi növénytermesztés szerkezete a hazaihoz hasonló, a növénytermesztésben a gabonatermesztés túlsúlya a jellemző, de nem éri el a szántóterület 50%-át. Az Európai Unió 15 országának gabonatermelése az 1992-98-as időszakot vizsgálva határozott **növekedést mutat**, míg a **magyarországi termelés** igen jelentős **termésingadozásokat produkált**, amely a **hazai ágazat versenyképességére nézve igen kedvezőtlen**. Az Unió gabona önellátottsági szintje 116%, Magyarország búzatermelése az EU búzatermelésének 3,6-5,8%-át teszi ki, míg kukoricából az Unió termelésének 12,8-17,7%-át termeljük meg viszonylag kis területen. Amíg Magyarország búzából az EU-ban csak az EURO minőségénél jobb és elsősorban a durumbúza termelésében lehet versenyképes, addig kukoricából az EU importra szorul és ezen ágazat esetében Magyarország számára kedvező piaci feltételeket prognosztizálhatunk.

A kukorica – az őszi búza mellett – megtermelt mennyiség és országos vetésterület alapján a másik meghatározó növénykultúra. Vetésterülete az 1992-1998-as időszakban kismértékben csökkent, a termésátlagok szintén kedvezőtlenül alacsonyak voltak. A kukorica 1,1 millió hektár körüli területéről 5,0-6,7 millió tonna termést takarítunk be. A termés mennyiségében nagyobb az évenkénti

ingadozás, az állatállomány kisebb emelkedését feltételezve az évi 4,5-5,0 millió tonna takarmánymennyiség feletti kukorica exportálható. A **kukorica vetésterületi aránya a földminőség javulásával és az eszközellátottság színvonalának emelkedésével egyenes arányban nő**. Éppen ezért ez a növény az átlagosnál nagyobb arányt a legjobb földminőségű, eszköz-ellátottságú gazdaságokban képvisel, 20-25% körüli területi aránnyal. Ezzel szemben a gyenge minőségű talajokkal rendelkező sík, vagy a hegy- és dombvidéki gazdaságok többségében jelenleg is 10%-nál kisebb arányban termesztnek kukoricát.

30. táblázat

A gabonatermelés naturális mutatóinak alakulása

Megnevezés	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Terület (1000 ha)							
Gabona összesen							
Magyarország	2604	2657	2830	2662	2778	2926	2867
az EU 15 %-ában	7,6	8,2	8,9	7,5	7,5	7,7	7,6
Búza							
Magyarország	846	986	1059	1102	1193	1250	1200
az EU 15 %-ában	4,9	6,2	6,7	6,7	7,0	7,3	7,0
Kukorica							
Magyarország	1159	1121	1204	1037	1053	1057	1046
az EU 15 %-ában	28,9	28,3	31,4	28,1	25,1	24,5	24,9
Termelés (1000t)							
Gabona összesen							
Magyarország	9864	8412	11517	10913	11226	14113	13000
az EU 15 %-ában	5,5	4,7	6,6	6,2	5,5	6,9	6,2
Búza							
Magyarország	3453	3021	4874	4614	3910	5270	4947
az EU 15 %-ában	3,9	3,6	5,8	5,3	3,9	5,5	4,8
Kukorica							
Magyarország	4405	4044	4761	4680	5989	6811	6061
az EU 15 %-ában	13,8	12,8	16,3	15,8	17,4	17,7	17,3
Termésátlag (t/ha)							
Gabona összesen							
Magyarország	3,8	3,2	4,1	4,1	4,0	4,8	4,5
az EU 15 %-ában	72,0	57,1	74,5	82,1	72,4	89,0	81,4
Búza							
Magyarország	4,1	3,1	4,6	4,2	3,3	4,2	4,1
az EU 15 %-ában	80,6	57,3	86,9	79,1	55,6	76,0	68,7
Kukorica							
Magyarország	3,8	3,6	4,0	4,5	5,7	6,4	5,8
az EU 15 %-ában	47,8	45,0	51,7	56,4	69,3	72,2	69,5

Forrás: KSH, ZMP BILANZ '98.

A **termésváltozás trendjét** vizsgálva 1992 és 1998 között látható, hogy milyen jelentős terméssingadozások mellett kellett talpon maradnia az ágazatnak. A búza és kukorica termelés az 1992-93-as termelési mélypont utáni emelkedést mutatott, amit azonban kukoricánál 1995-ben, a búzánál 1996-ban ismét egy jelentős termelés visszaesés követett.

Mind a búza mind, a kukorica esetében **célszerű a termésátlagokat** minél előbb az **EU termésátlagaihoz közelíteni**, mivel a terület növelés az ágazatban önmagában nem megfelelő sem minőségi, sem gazdaságossági szempontból. Az alacsony termésátlagokat produkáló területeken, régiókban, ahol a ráfordítási szintek növelésével sem folytatható nyereséges gabonatermelés a talajadottságok és az éghajlati tényezők miatt nem célszerű állami támogatással fenntartani a gabonatermelést. Az alacsony hozamú termőterületek nagytérségen belüli kiiktatásával az ország gabonatermelésének általános színvonala és hatékonysága is emelhető.

Ipari növények

A **napraforgó** vetésterülete a vizsgált 1996-1998-as években tartósan 420-470 ezer ha körül alakult, ezzel szemben a termésmennyiségben igen nagy eltérések mutatkoztak.

Az 1996-os év termelése, illetve a hozamok javuló tendenciát mutattak az előző évekhez képest. Az Unió átlaghozamát 10%-kal túlléptük. Az 1997-es év viszont tragikusan gyenge, 1,22 tonna/ha-os terméseredményt hozott, jelezve, hogy az agrotechnikai követelmények, illetve a vetésforgó be nem tartása milyen gyors és katasztrofális termelés csökkenést eredményezhet. 1998-ban a hozamok javultak, s a termelési kedv sem csökkent, de a hazai termelési lehetőségek teljes kihasználásától még mindig nagyon messze elmaradt az ágazat. **A repce** '80-as évek 50-60 ezer ha-os termőterülete a '90-es évek elejére 20-28 ezer ha esett vissza, s azóta igen szélsőséges értékek között változik. 1997-ben 89,5 ezer ha, 1998-ban 52,1 ezer ha volt a vetésterület, s az előzetes jelentések szerint 1999-ben elérte a 190 ezer ha-t.

A hozamok a vetésterület növekedésével a kilencvenes években 1,9-2,1 tonna/ha-ról 1,3-1,5 tonna/ha-ra csökkentek, majd az elmúlt évek alatt 1,4-1,6 tonna/ha-on állapodtak meg. 1999-ben a repce termésátlaga 1,9 tonna/ha körül alakul. A hozamszintek nagy eltéréseinek egyrészt időjárási (fagykárak), illetve agrotechnikai okai vannak. **A repcetermeléshez a természeti adottságaink nem olyan kedvezőek, mint a napraforgó-termeléshez. Elmaradnak az Unió nagy repcetermelő országaitól is.**

31. táblázat

Az ipari növény termelés természetes mutatóinak alakulása

Megnevezés	1996	1997	1998
Terület (1000 ha)			
Napraforgó*	447,0	440,0	427,0
EU %-ában	19,90	19,80	19,20**
Repce	93,9	89,5	52,1
EU %-ában	3,61	3,30	1,91**
Cukorrépa	118	98	82,6
EU %-ában	5,65	4,81	n.a.
Burgonya	65,9	63,0	55,0
EU %-ában	4,2	4,2	n.a.
Dohány	6,2	6,25	7,5
EU %-ában	4,22	4,25	n.a.
Termelés (1000 tonna)			
Napraforgó*	813,6	538,6	717,7
EU %-ában	20,00	14,80	19,50
Repce	137,6	144,7	72,9
EU %-ában	2,37	1,70	0,88
Cukorrépa	4671,6	4446,2	4135,6
EU %-ában	4,40	3,77	n.a.
Burgonya	1308,0	1134,0	1045,0
EU %-ában	2,5	2,3	n.a.
Dohány	10,1	10,43	12,0
EU %-ában	3,18	3,08	n.a.
Termésátlag (tonna/ha)			
Napraforgó*	1,8	1,2	1,7
EU %-ában	109,6	74,8	101,2**
Repce	1,5	1,6	1,4
EU %-ában	66,7	51,6	46,4
Cukorrépa	39,6	37,7	42,2
EU %-ában	76,28	78,30	n.a.
Burgonya	19,8	18,0	19,0
EU %-ában	59,8	53,9	n.a.
Dohány	1,6	1,7	1,6
EU %-ában	70,6	72,6	n.a.

* csak ipari napraforgómag

** becsült adat

Forrás: KSH Mezőgazdasági és élelmiszeripari statisztikai zsebkönyvek 1996, 1997, AKII Informatikai Igazgatóság 1998/99

A **cukorrépa** vetésterülete az 1960-as évek elejétől 1996-ig –egy-két szélsőséges évtől eltekintve- 100-130 ezer ha között változott, de 1996-tól folyamatosan csökkent és 1998-ban már csak 83 ezer ha volt.

A korábbi évek nagy vetésterülete rendkívül alacsony 20 tonna/ha körüli hozamokkal párosult, mely 30 tonna/ha fölé csak a '70-es évek második felében

emelkedett. **A hozamok növekedésében igazi áttörés 1998-ban következett be, amikor országosan is meghaladta a 40 tonna/ha-t.** (előzetes adatok szerint 1999-ben 45 tonna/ha várható). A növekvő hozamaink ellenére a terméseredményeink elmaradnak az Unióétól, sem az ökológiai, sem a közgazdasági feltételeink nem segítik eléggé a hozamnövelést.

Az elmúlt években - nem kis mértékben a cukorgyár-bezárásoknak a következtében - sok termelő felhagyott a cukorrépa-termeléssel, elsősorban azok, akik egyébként sem tudták a versenyt felvenni a magas hozamokat produkáló gazdálkodókkal. **Jelenleg a cukorrépa termelők körében pozitív szelekció zajlik, s a jobb feltételek között gazdálkodók maradnak a termelésben.**

A burgonya termőterülete átlagosan a szántóterület 1,2-1,3%-át teszi ki, s az utóbbi években 55-63 ezer ha között mozgott. 1999-ben a vetésterület 51 ezer ha.

A termésátlagaink nemzetközi összehasonlításban nagyon alacsonyak. Az EU átlaga 28,0-30,0 tonna/ha között változik szemben a hazai 18-19 tonna/ha hozamokkal. 1994-95-ben a kínálatcsökkenésből következő élénk kereslet és a magas burgonyaárak fellendítették a termelést, mind a mennyiség, mind a vetésterület növekedett és a tendencia folytatódott 1996-97-ben is. **A jelentős túlkínálat értékesítési problémákhoz, nagy raktárkészletek kialakulásához és piaci zavarhoz vezetett.**

Az elmúlt tíz év jellemző **dohányterülete** 8-10 ezer ha között alakult. 1994-től a vetésterület fokozatosan csökkent, s 1996-97-ben alig haladta meg az 6 ezer ha-t. A hazai **1,6 tonna/ha körüli** termésátlagok alatta maradnak az Unió **1,9-2 tonna/ha-os hozamainak.** **A termésátlagaink javuló tendenciát mutatnak, mely a folyamatos fajtaváltásnak, valamint a termelési feltételek javulásának köszönhető.**

A termésmennyiség a '80-as években mintegy 14-20 ezer tonna volt, mely a '90-es évekre 6-7 ezer tonnára esett vissza. **Jelenleg a dohányágazat felfutó ágban van, napjainkra a megtermelt dohány mennyisége 12 ezer tonnára emelkedett,** sőt 1999-ben elérte a 15 ezer tonnát.

Az összes termés 15-20%-át 20-30 ha-on termelő vállalkozók, vagy vállalkozó csoportok állítják elő. A termés 40-50%-a kisebb - 3-10 ha-os - családi gazdaságokból kerül ki. Mellettük 0,5-2 ha közötti területeket művelve, mintegy 25-30%-os részaránnyal vannak jelen a mellékfoglalkozású termelők. **A termelési feltételei azonban erősen differenciáltak, a nagyon magas színvonalútól az igen gyengéig terjedően.**

A hazai feldolgozóipar nyersanyag igénye mintegy 22-23 ezer tonna, melyből megközelítően 5-6 ezer tonna import mellett **a hazai termelésnek minimálisan 15-17 ezer tonna éves mennyiséget kell a csatlakozás előtti évekre elérni.**

32. táblázat

Az ipari növény termelés természetes mutatóinak alakulása

Megnevezés	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Terület (100 ha)									
Napraforgó*									
Magyarország	347	393	430	389	416	491	473	440	427
az EU %-ában	13,40	16,30	15,80	12,00	14,30	20,10	19,90	19,80	19,20
Repce									
Magyarország	60,0	66,0	34,0	22,0	28,0	45,0	93,9	89,5	52,1
az EU %-ában	2,88	2,69	1,48	1,01	1,12	1,75	3,61	3,30	1,91
Cukorrépa									
Magyarország	131	161	108	95	105	124	118	98	83
az EU %-ában	7,05	7,71	5,44	4,79	5,52	6,50	5,65	4,81	4,05
Dohány									
Magyarország	9	10	8,9	8,9	8,0	7,1	6,2	6,3	7,5
az EU %-ában	4,21	4,95	4,47	4,97	4,85	4,76	4,22	4,25	..
Burgonya									
Magyarország	44	48	52	58	56	57	66	63	55
az EU %-ában	2,40	2,90	2,90	3,80	3,80	3,70	4,30	4,40	4,00
Termelés (1000 tonna)									
Napraforgó*									
Magyarország	684	813	765	646	666	786	861	537	713
az EU %-ában	17,30	19,60	19,20	18,30	16,20	22,40	20,00	14,80	19,50
Repce									
Magyarország	104	109	43,5	22,2	52,4	89,1	137,6	144,7	72,9
az EU %-ában	1,67	1,50	0,72	0,37	0,81	1,17	2,37	1,70	0,88
Cukorrépa									
Magyarország	44743	5867	2928	2182	3370	4199	4677	4140	3717
az EU %-ában	4,75	5,47	3,05	2,03	3,24	4,41	4,40	3,77	3,37
Dohány									
Magyarország	11,70	14,40	9,08	8,19	11,12	10,92	10,10	10,44	12,00
az EU %-ában	2,82	3,45	2,15	2,06	3,19	3,19	3,18	3,08	..
Burgonya									
Magyarország	704	758	879	766	801	923	1305	1134	1045
az EU %-ában	1,40	1,70	1,70	1,60	1,80	2,00	2,60	2,40	2,20
Termésátlag (tonna/ha)									
Napraforgó*									
Magyarország	1,97	2,07	1,78	1,66	1,60	1,60	1,82	1,22	1,68
az EU %-ában	112,40	112,00	102,00	103,70	112,40	103,40	109,60	74,80	101,20
Repce									
Magyarország	1,74	1,68	1,28	1,01	1,87	1,98	1,80	1,62	1,49
az EU %-ában	83,60	82,00	65,70	55,30	99,00	94,70	66,70	51,60	46,40
Cukorrépa									
Magyarország	36,09	37,16	27,19	22,95	31,98	35,35	39,59	37,68	42,4
az EU %-ában	66,46	69,33	54,49	42,82	59,89	71,27	80,14	78,3	78,52
Dohány									
Magyarország	1,30	1,44	1,02	0,92	1,39	1,56	1,63	1,67	1,60
az EU %-ában	53,40	30,39	45,71	35,88	63,64	67,91	70,61	72,60	..
Burgonya									
Magyarország	16,0	15,8	16,9	13,2	14,3	16,2	19,8	18,0	19,0
az EU %-ában	60,30	58,60	60,20	40,70	47,50	54,20	60,20	53,10	55,70

* csak ipari napraforgómag, **becsült adat

Forrás: KSH Mezőgazdasági és élelmiszeripari statisztikai zsebkönyvek 1996, 1997, AKII Informatikai Igazgatóság 1998/99

A hazai dohánytermesztés jövőjét meghatározza, hogy számos fajtánk képes jó minőségben nagy termést adni, melyek a hazai cigaretta fogyasztás döntő hányadának az alapanyagát képezik, **így a hazai dohány megfelelő termelési feltételek mellett stabil belső piacú mezőgazdasági termék maradhat.**

Gyümölcs–zöldség

Hazánk gyümölcssterülete az 1990-es években gyakorlatilag nem változott, az összes terület 93-96 ezer hektár volt. A becslések szerint a nyilvántartott terület mintegy harmada elhagyott vagy gondozatlan, így a termőterület csak kb. 72-73 ezer hektár. Sajnos a gyümölcssterületekre vonatkozóan nincsenek pontos felmérések, statisztikai adatok, ezért csak hozzávetőlegesen mondhatjuk, hogy a hazai gyümölcssterület 5-6%-a, a termőterület 4%-a az EU-énak.

33. táblázat

A gyümölcsstermelés naturális mutatóinak alakulása

Megnevezés	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998*
Összes terület (1000 ha)								
Gyümölcs összesen	94,1	94,5	93,0	92,7	93,9	94,3	95,6	96,3
EU %-ában	5,5	5,5	5,7	5,7	5,7	5,8	5,9	5,9
Ebből:								
Alma*	39,0	39,0	39,0	38,0	38,0	38,0	38,0	39,1
EU %-ában	12,1	12,1	12,2	12,2	12,2	12,2	12,2	12,5
Termőterület (1000 ha)								
Gyümölcs összesen	73,4	72,3	72,5	70,8	72,6	72,1	72,4	73,2
EU %-ában	4,2	4,2	4,4	4,3	4,4	4,4	4,4	4,5
Ebből:								
Alma*	38,5	38,5	36,0	36,0	31,0	31,0	30,9	31,0
EU %-ában	12,0	12,0	12,0	12,0	9,7	9,9	9,9	9,9
Termelés (1000 t)								
Gyümölcs összesen	1332	1151	1271	1049	684	980	883	834
EU-12 %-ában	4,8	3,4	4,0	3,3	2,3	3,3	3,2	3,0
Ebből:								
Alma	859	666	819	657	353	552	499	482
EU %-ában	12,9	7,1	9,9	8,0	4,7	7,2	6,6	6,5
Termésátlag (t/ha)								
Alma								
Vállalatok, gazdasági társaságok	21,3	10,3	16,5	10,0	8,8	14,8	14,8	13,7
Mezőgazdasági szövetkezetek	15,7	10,7	13,9	8,9	6,2	13,1	12,4	17,0
EU %-ában*	50,0	28,4	52,6	26,2	23,4	38,7	37,7	42,6

*/ hivatalos statisztikai adat nincs, becsült értékek

Forrás: Prognosfruit, ZMP,

Die Lage der Landwirtschaft in der Europäischen Union Bericht 1996, Brüssel 1997.

KSH Mezőgazdasági Statisztikai Évkönyv KSH, 1997

A hazai gyümölcsösök jellemzője, hogy nagyon kedvezőtlen a korösszetétel, mert a termő ültetvények több mint 2/3 része húszévesnél idősebb. Gondot okoz, hogy az utóbbi években az ültetvénykivágások meghaladták a telepítéseket és helyettük évente csak néhány száz hektár új ültetvényt telepítettek. A magyar gyümölcstermesztés termőalapjainak megújítása sürgős, tovább nem halasztható feladat. A hiányok pótlására, az ágazat termelési színvonalának növelésére a következő években, az EU-csatlakozás időpontjáig (kb. 5-6 éven keresztül) évente legalább 4-5 ezer hektár új telepítés lenne kívánatos. Az utóbbi évek állami támogatása kedvezően befolyásolta az ültetvénytelepítéseket, de még mindig nagyfokú a termelői bizonytalanság és a bizalmatlanság a telepítéseket illetően, s az ágazat jövedelemtermelő képessége sem segíti a beruházási kedvet. A legjelentősebb gyümölcsünk az alma területe kb. 38-39 ezer hektár, ebből a termőterület mintegy 30 ezer ha, amely terület kb. 10%-a az EU almaültetvényekének.

A '90-es évek eredményei messze elmaradtak a korábbi évek (1986-1990) teljesítményeitől. Az összes gyümölcstermés 1995-ben mélypontját érte el (684 ezer tonna), amely 57%-os visszaesést jelentett az 1986-90. évek átlagához viszonyítva. 1996-tól javult a helyzet, az összes termés 1998-ban 834,4 ezer tonna volt, ami azonban még mindig csak fele az elmúlt évtized végén termett mennyiségnek.

Az Európai Unióban a kertészeti termelés a 80-as évek közepétől ugrásszerűen emelkedett és a verseny egyre élesebb lett. A fő gyümölcs fajok: alma, körte, őszibarack és nektarin. A termelés nagyságát jellemzi az évi 26-34 millió tonna gyümölcs. Magyarország termékkibocsátása az EU termeléséhez viszonyítva 2,3-5%-ot tett ki 1991-1998-ban.

A hazai gyümölcstermés nagyságát az össztermés több mint felét adva az alma határozza meg, szerepe a jövőben is várhatóan meghatározó lesz. Az alma kibocsátása 1995-ben az 1991. évi 859 ezer tonnás terméshez képest drasztikusan - 353 ezer tonnára - visszaesett. Ebben nagy szerepe volt a termés kiesést okozó fagykároknak, az ültetvények előregedésének, illetve az elmúlt évek technológiai hiányosságainak, ami azóta is tovább gyűrűzik. A mélypontról csak lassú a javulás, 1998-ban is csupán 482 ezer tonna termést takarítottak be (alig fele az 1986-90. évi átlagnak (1070,5 ezer t). A termesztés megújítása sürgető feladat.

Almából az EU-ban túltermelés van. Ez az árubség meghatározza az Unió piacain elérhető lehetőségeinket, még akkor is ha az itthoni termés csak 4,7-12,9%-a az EU-ban termelt alma mennyiségének.

A hazai **átlaghozamok** az EU tagországokéval összehasonlítva a középmezőnyben helyezkednek el, Európa piacvezető országaihoz viszonyítva azonban jelentős a lemaradásunk. Szembetűnő az átlaghozamok évenkénti hullámzása, ami nemcsak időjárási okokra vezethető vissza, hanem a szétaprózott termelésre, a gyakran hiányos és általában alacsony színvonalú az eltérések. A jelenlegi 14-17 t/ha (vállalatok, gazdasági társaságok és mezőgazdasági szövetkezetek) termésátlaggal szemben legalább 25 t/ha hozam elérése lenne kívánatos a számunkra elfogadható árumennyiséghez. Szakítani kell az ipari alma

70-80%-os össztermésen belüli arányával, a fordított arány lenne elfogadható az étkezési minőség javára A magyar fajlagos hozamok almából 23-53%-a az EU termésátlagának.

A zöldségfélék többsége jól termesztető hazánkban, így nemcsak a hazai ellátásban jelentősek, de külföldön is keresett, versenyképes termékek lehetnek. A **vetésterület** 82,0-123,3 ezer hektár között változott a '90-es években (a mélypont 1992-ben volt 82,0 ezer hektárral, a csúcs pedig 1997-ben 123,3 ezer ha területtel). Az EU-ban a zöldségterület 1,8-1,9 millió ha, amelyhez viszonyítva 4,2-6,5% a hazai. A zöldségtermesztésünk több mint 40 faj termelését jelenti, de az összes terület 80%-án 12 faj termesztése folyik.

34. táblázat

A zöldségtermelés természetes mutatóinak alakulása

Megnevezés	1995	1997	1998
Terület (1000 ha)			
Zöldség összesen	119.4	123.3*	115.4*
EU %-ában	6.5	6.6	6.2
Ebből:			
Paradicsom	12.0	13.7	12.6
EU %-ában	5.0	5.7	5.3
Vöröshagyma	11.0	6.4	6.1
EU %-ában	11.3	6.8	6.5
Termelés (1000 t)			
Zöldség összesen	1644	1548	1861
EU %-ában	3.2	2.9	3.6
Ebből:			
Paradicsom	231	220	330
EU %-ában	1.8	1.6	2.5
Vöröshagyma	195	128	150
EU %-ában	6.1	4.0	4.7
Termésátlag (t/ha)			
Paradicsom	13.7	14.4	22.3
EU %-ában**	8.3	7.8	14.1
Magyarország Olaszország %-ában	31.0	28.0	45.9
Vöröshagyma	17.9	18.0	19.4
EU %-ában	61.9	59.4	66.4
Magyarország Spanyolország %-ában	49.3	47.9	54.3

* betakarított terület (szántó+kert területén értékesítésre termelt zöldségfélék együttes területe)

** az EU termésátlag az északi országok hajtatott paradicsom termésátlagát is tartalmazza

Forrás: FAO, Production Yearbook 1991-1996 és Prognosfruit, ZMP. Gyümölcs-, szőlő- és zöldségtermesztés 1996 és 1998. KSH.

Fontos növényünk a paradicsom, termőterülete az elmúlt tíz évben 7 és 14 ezer hektár között ingadozott. Magyarországon kedvezőek a lehetőségek a paradicsom termesztésére, mégis a termelés a '90-es években jelentősen csökkent. Az EU-ban a paradicsom termőterülete 236-277 ezer ha, a térség kiemelkedő termelői Olaszország, Spanyolország, Görögország. A magyarországi terület alig több mint 5%-a az EU-énak.

Vöröshagymából az utóbbi években 6,5 ezer ha körül stabilizálódott a hazai vetésterület, ami az EU vöröshagyma területének 6,4-12,4%-a.

Az **összes zöldségtermés** évente eléri az 1,5-1,9 millió tonnát. Az 1998. évi 1,86 millió tonnás termés 11%-kal kevesebb mint az 1986-90. évek átlaga (2,08 millió tonna), de 17%-kal magasabb az előző évinél. A 90-es évek legnagyobb termését - 1993 ezer tonna - 1991-ben, a legkevesebbet 1993-ban - 1336 ezer tonna - takarították be.

Paradicsomból az összes termés 1997-ben is csak 220 ezer tonnát ért el, ami fele az 1991. évi 468 ezer tonna termésnek.

Hazánk vöröshagyma termése a 90-es években 128-195 ezer tonna között változott. A piaci zavarok nélkül értékesíthető termésmennyiség kb. 130-150 ezer tonna /év.

Az **Európai Unióban** előállított zöldség mennyisége 45-54 millió tonna évente. A magyarországi zöldségtermés az EU-hoz viszonyítva nem jelentős, csupán annak 2,5-3,9%-a, a paradicsomé csak 1,6-3,5%-a, a vöröshagymáé 4-6,4%-a, ami azt jelenti, hogy az uniós termelésbe nem sok beleszólásunk lehet.

Magyarországon a **termésátlagok** a '90-es években erősen ingadoztak, melynek oka az ismétlődő aszály, az öntözésre berendezett területek kis aránya, a hiányos növényvédelem és agrotechnika stb. A hazai átlagos hozamok az európai országokéval összehasonlítva a középmezőnyben helyezkednek el, a versenyképes termeléshez azonban a jelenleginél magasabb hozamokra és még jobb, megbízhatóbb minőségi mutatókra van szükség. A minőség a következő évek kulcsszava lesz, ezért a termékpályán minden folyamatot dokumentált, azonos minőséget biztosító rendszerben kell megszervezni. Indokolja ezt a megváltozott, szigorú versenyhelyzet és az EU által, kötelezően előírt szabványok betartása (EU Tanács 2200/96/EK számú rendelete a friss zöldség- és gyümölcsfélék kötelezően előírt szabványok alkalmazásáról). A következő években várhatóan itthon is felértékelődik az ellenőrzött termelés és az áruminősítés szerepe.

Az EU paradicsomtermelő országokban - szabadföldön - az átlagtermés eléri a 45-60 tonnát hektáronként, ehhez viszonyítva a hazai termésátlag csak 13,7-22 t/ha. A vöröshagymánál a fajlagos hozamokban nagyok az eltérések az EU-tagországokban (1997-ben az EU átlag 28,8 t/ha, Hollandiában 39 t/ha, Spanyolországban 35,7 t/ha). Magyarországon az utóbbi években növekedtek a termésátlagok, amely a magról való vetés bevezetésének, valamint az új fajták

megjelenésének köszönhető, 15-20 t/ha a leggyakoribb értékek. Ez a termelési színvonal az EU átlagtermés 42-71 százalékát és a spanyol termés 39-57%-át jelenti.

Szőlő–bor

Az **összes szőlőterület** 1991 és 1998 között 136 ezer hektárról 130 ezer hektárra csökkent. A vizsgált időszakban a **termő szőlőterület** csökkenése – 13 ezer hektár – több, mint a duplája az összes területének. A termőterület aránya így az 1991–ben jellemző 81%–ról 1998-ra 76%-ra csökkent, ami azért gond, mert az összes ültetvény és a termő szőlők területének különbségét csak kis mértékben alkotják a megújulást szolgáló fiatal ültetvények. A többséget az előregedett, termeléssel felhagyott ültetvények képezik.

A vizsgált években drasztikusan csökkent a **szőlőtelepítések** évenkénti üteme. Az új telepítések volumene az 1986-1990. évek átlagához (1573 ha) viszonyítva 1992-ben 16% volt, 1995-ben pedig már nem érte el a 4%-ot sem. A szőlőtermesztés jövedelemtermelő képessége alacsony, így nem képes fedezni az új telepítések költségeit. 1996-tól a vissza nem térítendő ültetvénytelepítési támogatások hatására nőtt a telepítési kedv. Becslések szerint az éves telepítési ütem 1000 hektár körül alakult az elmúlt 3 évben, amely jócskán elmarad a kívánatos 3000-5000 hektártól. Vontatottan halad a termelés korszerűsítése, a termőhely-, fajta- és a művelési mód váltás. A szőlőtelepítéseket a tőkehiány mellett tovább fékezi a hazai szaporítóanyag hiánya.

A **termésátlagok** a vizsgált időszakban 4,8 t/ha (1995-ben) és 6,6 t/ha (1998-ban) között szóródtak. Ez azonban a szinte teljesen elhanyagolt, előregedett, hektáronként 2 tonnát termő ültetvények, illetve a túlterhelt, sokszor 10 t/ha felett termő szőlők átlaga, ami minőségi problémákat vet fel.

A szőlőtermesztés hozamait befolyásolja a termőhely, a fajta, az alkalmazott termesztéstechnológia, az ültetvény kora, kezeltsége és az évjárat hatása is. A hazai szőlőültetvények fele 15 év feletti, és jelentős hányaduk még mindig az Alföldön (a hegyközségi települések ültetvényfelületének 43%-a), illetve a domb- és hegyvidéki termőhelyek úgynevezett „szoknyaterületein” található, ahol alacsonyabb a termésbiztonság, de szerényebb az itt készült bor minősége is.

A szélsőséges hozamingadozásoknak köszönhetően az éves **szőlőtermés mennyisége** is tág határok között változik, és nem követi egyenes arányban a termőterület csökkenését. Az összes termés mennyiség – beleszámítva a nem termő területek és a házikertek termés mennyiségét is – az elmúlt évtizedben 550 és 720 ezer tonna között alakult. Ebből évente 40-50 ezer tonna étkezési szőlőként került felhasználásra, a többiből az alapanyag minőségétől függően 3,3-4,3 millió hektoliter **bor** készült.

Az Európai Unió 1991-ben 3740 ezer hektáron termesztett borszőlőt, ami 1998-ra 3390 ezer hektárra csökkent. Az EU 1976 óta kivágási rendszert működtet, illetve általános telepítési tilalom van érvényben a szerkezeti feleslegek

megszűntetése érdekében. A hazai szőlőterület az Unió területének 3,83%-a volt 1998-ban. Az EU bortermelése évi 150-160 millió hektoliter, amelyhez képest a magyar termelés mindössze 2-2,9%. A termésátlagok borszőlőre – 5-7 t/ha közöttiek az EU átlaghozamai és a magyaréhoz hasonlóan ingadoznak – egyes években meghaladják a magyart, más években viszont jelentősen elmaradnak attól. A termelt borok minőségi aránya igen különböző az EU-n belül: Németországban 95% feletti, Franciaországban 43%, Spanyolországban 45%, Olaszországban 27%, az EU-12-ben pedig átlagosan 38%. Durva megközelítésben Magyarországon a borok kétharmada asztali kategóriájú tömegbor, egyharmada hegyvidéki minőségi bor.

35. táblázat

A szőlőtermelés természetes mutatóinak alakulása

Megnevezés	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Terület (1000 ha)								
Szőlő	136	135	132	132	131	131	131	130
az EU %-ában	3,63	3,66	3,73	3,86	3,85	3,86	3,86	3,83
Termőterület	110	112	107	101	100	100	99	99
Szőlőtelepítés (ha)	218	251	96	72	56	1000*	1000*	1170*
Termelés (1000 t)								
Szőlő	759	662	607	614	544	665	717	720
az EU %-ában	3,95	2,55	3,47	3,47	3,15	3,56	4,05	4,07
Bortermelés (millió hl)	4,61	3,88	3,64	3,69	3,29	4,19	4,47	4,33
az EU %-ában	2,89	2,0	2,26	2,37	2,17	2,54	2,87	2,78
Termésátlag ** (t/ha)								
Szőlő	5,9	5,0	5,0	5,3	4,8	6,1	6,6	6,6
az EU %-ában	115,0	71,2	100,9	87,1	94,7	110,6	126,5	126,5

* az FVM adata

** termésátlag a termőterületen

Forrás: KSH, Eurostat, Internetről <http://europa.eu.int/en/comm/dg06/new/cap2000/wine/index.htm> címen található adatok alapján saját számítás.

2.5.1.2. A gazdasági hatékonyság

Gabona

Az **ökológiai** és egyéb **adottságok lehetővé teszik**, hogy a hazai gabonatermelés Európában és más piacokon is **versenyképes legyen**. Ehhez azonban a **növekedési és a hatékonysági követelményeket** hangsúlyozottan **össze kell kapcsolni**, a termelés bővítését a hatékonyság növelésével együtt kell megvalósítani.

A magyar búza szabvány magasabb minőségi követelményt támaszt, mint az EURO-búza előírás. Ennek kihasználása fontos piacpolitikai szempont, mert a jobb minőség magasabb exportár elérését teszi lehetővé. A **durumbúza** termelésének **területi növelésével** kihasználható az a piaci helyzet, hogy az EU országai nettó importőrök ebből a termékből és felhasználásának növekedése várható. Gabonáink

külpiazi versenyképességét befolyásolja a célországba való juttatás feltételrendszere is. **Hátrányként értékelhetjük, hogy nem rendelkezünk tengeri kikötővel, valamint a kevés vasúti szállító kapacitás és a közúti áruszállítás napjainkban időben elhúzódó export kiszállítást tesz lehetővé.** Hátrányosan érinti még az ágazatot a raktárkapacitások nem megfelelő kiépítettsége, színvonala és területi eloszlása.

Az ágazat gazdaságosságát leginkább a ráfordításokat és a hozamot befolyásoló tényezők összhangja, a termelési cél, a termésátlag, az elérhető átlagos értékesítési ár, a technológia rendszere és a ráfordítások színvonala és hatékonysága határozza meg.

Az ágazat **termelési költségeinek kétharmadát az anyag- és segédüzemi költségek határozzák meg,** a termelési költségek 35-50%-a a változó költség, amely nagyjából a hozammal közvetlenül kapcsolatban lévő ráfordítások értékéből tevődik össze. A termelési költség változó és állandó költségének arányával magyarázható a hozam nagyságának jelentős hatása az ágazat gazdaságosságára.

Az utóbbi években kedvezőtlenebbé vált az ágazat közgazdasági és piaci helyzete. Kifejezésre jut ez a **jövedelem csökkenésében és annak jelentős ingadozásában,** a jövedelmezőség romlásában és a versenyképesség alakulásában. A jövedelem csökkenésében a jelentős költségnövekedés mellett szerepet játszottak az ágazatban elmaradt fejlesztések és a **felvásárlási árak módosulásai.** A **többlettermés premizálása pedig sok esetben a közepes termőhelyi adottságú vállalatokban javította a jövedelmezőséget.**

Miközben a magyar gabonatermesztésben 1997-98-ban nagymértékű **jövedelmezőség-romlás ment végbe, a termelés - és ez legalább olyan meglepő, mint a változások mértéke - a romló feltételekre alig reagált.**

Mivel napjainkban **a gabona termelési folyamatok ráfordításaiban az anyag jellegű költségek mintegy 70%-ot képviselnek,** a gazdaságok igen érzékenyen reagálnak az ipari anyagok és eszközök ármozgásaira. **Kedvezőtlenül érintette az ágazatot a vetőmag-, energia- és műtrágya költségek, gépezemeltetés terén a traktor-, betakarítási- és szállítási költségek jelentős emelkedése.**

A **jövedelem mutatói** mind az 1990-98-as időszak évenkénti alakulását, mind az egyes ágazatok eredményességét tekintve jelentős szakaszosságot és differenciálódást mutatnak. A vizsgált évek gabonatermelésének eredményeit tekintve elmondható, hogy a rendelkezésre álló földterület hasznosítását leginkább még így is a gabonafélék termelésével tudták biztosítani a társas vállalkozások.

A gabonatermelés költség- és jövedelemviszonyainak alakulása

Me.: Ft

Megnevezés	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Búza									
Termelési költség (Ft/t)	4 241	4 991	5 677	7 265	7 006	9 766	15 991	17 075	20 762
Értékesítési átlagár (Ft/t)	6 212	5 629	7 029	9 606	9 619	11 542	23 968	21 572	15 536
Jövedelem (Ft/t)	1 971	638	1 352	2 341	2 613	1 776	7 977	4 497	-5 226
100 Ft termelési költségre jutó jövedelem (Ft)	46,48	12,79	23,81	32,22	37,30	18,18	49,89	26,33	-25,17
100 Ft jövedelemre jutó támogatás (Ft)								39	*
Kukorica									
Termelési költség (Ft/t)	6 114	6 280	8 370	9 202	10 031	11 238	13 174	14 130	17 530
Értékesítési átlagár (Ft/t)	8 083	6 678	7 383	10 067	10 326	12 338	18 856	16 252	14 718
Jövedelem (Ft/t)	1 969	398	-987	865	295	1 100	5 682	2 122	-2 812
100 Ft termelési költségre jutó jövedelem (Ft)	32,20	6,34	-11,80	9,40	2,94	9,79	43,13	15,02	-16,04
100 Ft jövedelemre jutó támogatás (Ft)								98	*

* 1998-ban az ágazat veszteséges volt, ezért támogatás nem számolható

Forrás: A mezőgazdasági társas vállalkozások főbb ágazatainak költség- jövedelemhelyzete. AKII Informatikai Igazgatóság adatai alapján

Az elmúlt években bebizonyosodott, hogy Magyarországon a gabonafélék belső piaci helyzetét (és árát) egyértelműen a termény exportlehetőségei határozták meg. Az **export tehát meghatározó jelentőségű a belföldi árszint alakulásában.** A felvásárlási árak alacsony jövedelemtartalma miatt az 1990-98-as időszakban a mezőgazdasági termelés nem volt vonzó a befektetők számára. A mezőgazdasági termelésbe történő befektetés helyett inkább a termékforgalmazás területén jelentek meg nagyobb számban a felvásárlók, exportőrök, lízingelők, akik az értékesítési nyereségből való visszaosztásban nem érdekeltek.

Ipari növények

Az ipari növény termelés jövedelmezőségének alakulása szélsőséges képet mutat.

37. táblázat

Az ipari növény termelés költség- és jövedelemviszonyainak alakulása

M.e.: Ft/tonna

Megnevezés	1996	1997	1998
Napraforgó			
Termelési költség	31327	55490	51081
Értékesítési átlagár	35793	42724	50954
Jövedelem	4466	-12766	-127
100 Ft termelési költségre jutó jövedelem (Ft)	14,92	-22,56	-4,27
100 Ft jövedelemre jutó támogatás (Ft)	n.a.
Repce			
Termelési költség	32231	38472	50870
Értékesítési átlagár	36380	45574	53005
Jövedelem	4147	7102	2135
100 Ft termelési költségre jutó jövedelem (Ft)	12,6	17,9	4,2
100 Ft jövedelemre jutó támogatás (Ft)	1055,4
Cukorrépa			
Termelési költség	4393	4992	5872
Értékesítési átlagár	4720	5867	5061
Jövedelem	327	875	-811
100 Ft termelési költségre jutó jövedelem (Ft)	7,45	17,52	-13,82
100 Ft jövedelemre jutó támogatás (Ft)	n.a.	44,4	..
Fermentált dohány*			
Termelési költség	191238	207397	239421
Értékesítési átlagár	275915	306572	340636
Jövedelem	84677	99175	101215
100 Ft termelési költségre jutó jövedelem (Ft)	44,28	47,82	42,51
100 Ft jövedelemre jutó támogatás (Ft)	n.a.	44,1	57,7
Burgonya			
Termelési költség	16305	17196	18967
Értékesítési átlagár	15875	20550	30238
Jövedelem	-430	3354	11272
100 Ft termelési költségre jutó jövedelem (Ft)	-0,03	0,20	0,59
100 Ft jövedelemre jutó támogatás (Ft)	n.a.

Az *1996-97. évek értékei, AKII adatok alapján saját számítás

Forrás: AKII Informatikai Igazgatóság költség-jövedelem alakulással foglalkozó kiadványai 1997, 1998, 1999.

A napraforgó-termelés 1997-ben súlyos veszteséget szenvedett, s a talpra állás 1998-ban sem sikerült, annak ellenére, hogy a hozamok jelentősen javultak, **de az inputok nagyobb mértékben nőttek, mint a felvásárlási ár, illetve a termésátlag.** A **hozam nagyságnak,** s az agrotechnikai feltételek javulásának **döntő befolyása van a jövedelemtermelésre.** Az **önköltség-ár-hozam** vizsgálata azt mutatta, hogy még az 50 ezer Ft/tonna körüli felvásárlási ár mellett is legalább 1,8-2,0 tonna/ha-os termésátlagot kell elérni ahhoz, hogy nyereség keletkezzen. A nagyon alacsony ráfordításokat a termelés minősége és mennyisége sínyli meg, s ez egyértelműen a jövedelmezőség romlásához vezet. Ugyanakkor a túlzott ráfordítások sem térülnek meg, mivel így alig termelődik nyereség. A vizsgálataink azt bizonyítják, **hogy a legmagasabb jövedelem az ésszerű, közepes ráfordítások mellett keletkezik.**

A biztos nyereség eléréséhez legalább 2,0-2,2 tonna/ha termés hozamokat kell stabilizálni az ágazatban. Ez a termelési szint az árban és a termelési körülményekben rejlő ingadozásokat is képes már nagyobb veszteségek nélkül kompenzálni. **A hazai környezeti adottságaink adottak a magasabb hatékonyságú napraforgó-termeléshez, de a jobb hozamok eléréséhez a termelési feltételek javítására van szükség.**

A repce 1997-98-ban veszteséges volt. Annak ellenére, hogy 1998-ban a felvásárlási ár megegyezett a napraforgóéval és mintegy 14%-kal magasabb volt mint az előző évi, **az 1,5 tonna hozam kevésnek bizonyult ahhoz, hogy ellensúlyozza a több, mint 17%-kal magasabb termelési költségeket.** A költség-jövedelem viszonyok alakulásából következik, hogy **ez a növény is csak magas, legalább 2 tonna/ha hozam mellett tudja nyereségesen ellensúlyozni a folyamatosan növekvő inputokat, illetve az ökológiai adottságokból fakadó termelési bizonytalanságot.**

A repce hazai termelési adottságai nem eléggé kiegyensúlyozottak, egyik évben kimagasló eredményeket lehet elérni, másik évben pedig a nagyon gyenge termés lehetősége is fennáll. **Ezt a termésingadozást a felvásárlási ár, s a magas színvonalú agrotechnika is csak kis mértékben tudja kompenzálni.** Ugyanakkor a repcetermelés az EU csatlakozásunk küszöbén kiemelt szerephez juthat, mint megújuló energiaforrás, tehát mindenképpen a perspektivikus növények sorában kell nyilvántartani.

A cukorrépa-termelés 1998-ban a korábbi évekhez viszonyítottan magas hozamok mellett is veszteséges volt, egyrészt **az előbbi évinél 14%-kal alacsonyabb felvásárlási ár és a majdnem 38%-kal magasabb inputárak miatt.** **A cukorrépa hazai felvásárlási árai az EU átlagához viszonyítva is alacsonyak.** Az EU-ban a répatermesztők részesedése a cukor árából 54-58%-ot is eléri, ami a hazai árak esetében 47-50% körül alakul.

Az ár a feldolgozóipar és a termelők közötti alku kérdése. A cukoripar privatizációját követően a termelők és feldolgozók közötti feszültség egyre mélyül, melynek elsődleges oka a termékpiaca szabályozatlansága és az alacsony

felvásárlási árral szemben álló magas költségek. Az EU-ban a répatermelők és a gyárak viszonyának lényegi kérdéseit (felvásárlási árak, szállítási feltételek, minőségi követelmények stb.) a **Sz szakmaközi Egyezmény**ek tartalmazzák, s a termékpályát a **Cukorrendtartás** szabályozza. A hazai cukorvertikumban több éve folyó egyeztetések után sem sikerült elfogadtatni az EU előírásaival összhangban álló átmeneti **Cukorrendtartás** és **Sz szakmaközi Egyezmény** tervezetét.

Amíg a termékpálya Uniós szintű szabályozása létre nem jön, addig a gyártók és az alapanyag termelők közötti árviták elcsendesülése sem várható, s a termelők kiszolgáltatottsága fennmarad.

A cukorrépa-termelés önköltség-jövedelem szóródása azt mutatja, hogy **csak a közepes (átlagos) inputok mellett produkál az ágazat nyereséget**. Mind a túlzottan magas, mind pedig az igen alacsony ráfordítások veszteséges termelést eredményeznek. A túlságosan lefaragott költségek alacsony hozamokhoz, gyenge minőséghez vezetnek, a nagy ráfordításokat pedig az árak nem kompenzálják. Az átlagos ráfordítás és nyereséghez viszonyítva a **mintegy 20%-kal kisebb önköltség közel hatszor nagyobb veszteséget indukál, viszont a 36%-os többlet ráfordítás sem eredményez nyereséget**.

A burgonyatermelés 1988-1996 között nyereséges volt, azonban az **1996. évi túltermelés, az igen alacsony árak és a termelőknél maradt eladatlan készletek már jelentős veszteséget okoztak**. Úgy tűnik, hogy ezt követően a burgonya ágazatnak sikerül kiverekednie magát a válságból, mivel 1997-98-ban már jelentős nyereséggel zárta az évet.

A termelési költségek 1996-98 között **16,3%-kal nőtt, a hozam változatlan maradt, azonban az ár mintegy duplájára nőtt**. A költségszerkezeten belül nincs kitüntetetten magas elem, a növekedés a vizsgált három évben egyenletes volt. Az ágazatban elsősorban a terméshozamok, illetve a minőség javítására van szükség, mely viszont a hazai burgonyatermesztés jelenlegi technikai színvonalának javítását, új beruházásokat igényel.

A **dohánytermelés** jövedelmezősége 1996-tól, modellszámítások alapján egyenletesen növekedett. 1998-ban a felvásárlási ár az 1996. évihez viszonyítva mintegy 23-24%-kal nőtt, javult a hozam, így a jövedelem több, mint 19%-kal lett magasabb. Bár az egyes évek között a jövedelmezőség ingadozik, **a dohánytermelés hosszú távon is nyereséges ágazatnak bizonyul**.

Gyümölcs–zöldség

Az árutermelő kisgazdaságok adatgyűjtéséből származó összesített adatok alapján, a költségek eltérő mértékben változtak. A termelés drágulása szembeötlő, jövedelmezően mind nehezebb termeszteni. A hozamok a vizsgált gazdaságokban kedvezőbbek voltak az országos átlagnál (az almánál 1998-ban az átlag 13-17 t/ha, a vizsgált gazdaságokban 22 t/ha, a paradicsomnál az országos átlag 22 t/ha, a vizsgált gazdaságokban 24 t/ha, a vöröshagymánál 19 t/ha és a vizsgált gazdaságokban 25 t/ha), ami az önköltségnél és az elért jövedelmeknél érzékelhető.

Az **önköltség** (saját munkaráfordítás nélküli) 1995. évről 1998. évre az almánál alig változott, a növekedés csak 1,5%, a vöröshagymánál 7%, a szabadföldi paradicsomnál viszont több mint duplája a növekedés (133%). A vizsgált gazdaságokban az almát 1998-ban 16146 Ft/t-ért tudták megtermelni, a paradicsomot 18246 forintért, a vöröshagymát 17866 forintért.

Az önköltséggel szemben az **értékesítési árak** kedvező képet mutatnak, bár ezek a gazdaságok az országos átlagárnál magasabb áron tudtak értékesíteni.

38. táblázat

A gyümölcs-zöldségtermelés költség- és jövedelemviszonyainak alakulása az integrált árutermelő kisgazdaságokban

Me.: Ft/tonna

Megnevezés	1995	1997	1998
Alma			
Termésátlag a vizsgált üzemekben (t/ha)	13,34	20,78	22,28
Termelési költség*	15 904	16 315	16 146
Értékesítési átlagár	28 310	22 827	23 982
Bruttó jövedelem**	12 406	6 512	7 836
Nettó jövedelem***	7 242	3 378	3 756
100 Ft term. ktg-re jutó jövedelem (Ft)	78,0	39,9	48,5
100 Ft jövedelemre jutó támogatás (Ft)	n.a.	74,74	48,89
Paradicsom			
Termésátlag a vizsgált üzemekben (t/ha)	28,90	22,25	24,05
Termelési költség*	7 821	19 665	18 246
Értékesítési átlagár	10 202	25 145	23 490
Bruttó jövedelem**	2 381	5 480	5 252
Nettó jövedelem***	-656	1 662	-6
100 Ft term. ktg-re jutó jövedelem (Ft)	30,4	27,9	28,8
100 Ft jövedelemre jutó támogatás (Ft)	n.a.	111,33	84,04
Vöröshagyma			
Termésátlag a vizsgált üzemekben (t/ha)	20,98	25,61	24,81
Termelési költség*	16 688	18 119	17 866
Értékesítési átlagár	18 154	30 487	27 645
Bruttó jövedelem**	1 466	12 368	9 779
Nettó jövedelem***	468	10 225	7 121
100 Ft term. ktg-re jutó jövedelem (Ft)	8,8	68,3	54,7
100 Ft jövedelemre jutó támogatás (Ft)	n.a.	30,07	38,81

*A saját munkaráfordítás díját nem tartalmazza

**A saját munkaráfordítás díját is tartalmazza (nyereség + munkadíj együtt)

***A nettó jövedelem-számításnál használt munkadíjak 1995-ben 109 Ft/óra, 1997-ben 160 Ft/óra, 1998-ban 208 Ft/óra.

Forrás: AKII Az integrált árutermelő kisgazdaságok főbb termékeinek költség- és jövedelemhelyezete 1995-1998.

A **termelés bruttó jövedelme** (a termelési érték és a saját munka díját nem tartalmazó termelési költség különbözete) az előző mutatókhoz hasonlóan évente meglehetősen ingadozó. Értéke az almánál 6,5-12,4 ezer Ft/tonna, a paradicsomnál 2,4-5,5 ezer Ft/tonna, a vöröshagymánál 1,5-12,4 ezer Ft/tonna. A **100 Ft termelési költségre jutó bruttó jövedelem** 1995-1997 évek alatt a vizsgált kultúráknál 8,8 - 78% között változott. (38. táblázat) Meg kell jegyezni azonban, hogy ezek a kistermelők jövedelemszerzési kényszer következtében munkaerejük kizsákmányolásával is felvállalják a gyakran minimális jövedelmeket.

A bruttó jövedelemszámítás alapján valamennyi növénynél képződött jövedelem, a saját munkaráfordítás beszámításával azonban jelentősen csökken az elérhető nettó jövedelem és gyakran - főleg a nagyobb kézimunka igényű fajoknál - vesztésbe fordulhat a termelés. Különösen igaz ez a paradicsom esetében. A bemutatott jövedelmezőségi mutatók általában elfogadhatónak tekinthetők, de számításba kell venni, hogy országosan sokkal rosszabb az eredmény, mint a vizsgált gazdaságokban. **Ágazati szinten az elérhető nettó jövedelem alacsonynak tekinthető, ami kevés a bővített újratermeléshez és nagy a termelés kockázata.**

A gyümölcs-zöldségágazatot jellemző átlagos mutatók háttérében igen jelentős szóródások tapasztalhatók országosan, ami azt jelenti, hogy a különböző felszereltségű és felkészültségű gazdálkodók az egyébként kedvezőtlen feltételek ellenére is érhetnek el jó eredményeket és fordítva.

39. táblázat

Kiemelt termékek főbb mutatóinak szóródása az integrált árutermelő kisgazdaságokban

Me.: Ft/tonna

Megnevezés	Évek	Önköltség		Értékesítési ár		Jövedelem	
		min.	max.	min.	max.	min.	max.
Alma	1996	11 682	38 557	18 000	58 000	-235	30 928
-különbség		26 875		40 000		31 163	
	1997	12 301	50 735	17 857	46 000	-19 535	27 199
-különbség		38 434		28 143		46 734	
Szabadföldi paradicsom	1996	8 160	13 653	10 800	24 000	-1 374	10 733
-különbség		5 493		13 200		12 107	
	1997	12 938	34 604	13 043	49 200	105	14 596
-különbség		21 666		36 157		14 491	

Forrás: AKII Árutermelő kisgazdaságok főbb termékeinek költség-, hozam- és jövedelemviszonyai 1998.

A nagy eltérések jól reprezentálják, hogy egyrészt mennyi tartalék és lehetőség rejlik még e termelői körben, másrészt pedig egy rétegnek akarva-akaratlanul fel kell hagynia a termeléssel, vagy valamiképpen fel kell zárkóznia az eredményesebb termelőkhez (például az almánál, a paradicsomnál).

Szőlő–bor

A jövedelemhiány okai a borszőlőtermesztésben az évről-évre változó piaci és gazdasági folyamatokkal, a termelőalapok alacsony színvonalával, illetve a jórészt az átalakulásból eredő és az elmúlt években nehezen „fejlődő” egyéb tényezőkkel magyarázhatók. Ezt három jellemző év költség- és jövedelemviszonyai, valamint néhány fontosabb mutató gazdaságok közötti szóródása alapján mutatjuk be.

Az 1990-es évek elején a nyíló agrárrolló a szőlőtermesztésben a termelési költségekkel való, irracionális mértékű takarékoskodáshoz vezetett. 1992-ben a visszafogott költséggazdálkodás és a hozamok emelkedésének hatására – valószínűleg nagy tőketerheléssel – kedvező önköltség adódott. Ennek ellenére nagyon alacsony szintű, mindössze 24 Ft/t jövedelem képződött, amelynek oka, hogy a külső és belső piac hiánya miatt a felvásárlási árak 23%-kal csökkentek.

40. táblázat

A szőlőtermesztés költség- és jövedelemviszonyainak alakulása az integrált árutermelő kisgazdaságokban

M.e.: Ft/t

Megnevezés	1992	1995	1998
Termelési költség* (Ft/ha)	91 371	179 221	261 711
Önköltség*	11 820	22 948	30 221
Termésátlag a vizsgált gazdaságokban (t/ha)	7,73	7,81	8,66
Értékesítési átlagár	11 844	29 484	41 358
Bruttó jövedelem	24	6 536	11 137
100 Ft term. költségre jutó bruttó jövedelem (Ft)	0,17	28,48	36,85

*A saját munkaráfordítás díját nem tartalmazza.

Forrás: AKII Informatikai Igazgatóság

A ráfordítások túlzott mértékű csökkentése a talajmunkáknál, a tápanyag utánpótlásnál és a növényvédelemben rontotta az ültetvények biológiai állapotát. A vizsgált kisgazdaságok hozamai rendre meghaladják az országos termésátlagokat, ami lehet az önköltség csökkentésére irányuló törekvés, és a tőkék túlterhelése által minőségromtó és a termésbiztonságot aláásó tényező.

1995-ben a kannás borértékesítés belpiaci, a felesleget levezető hatása, valamint az export élénkülése következtében a borszőlőtermesztés költség- és jövedelemviszonyaiban érvényesülő trendek megváltoztak. A ráfordításoknál az anyagköltségek 53%-kal, ezen belül a műtrágya felhasználás költsége több, mint a duplájára nőtt. A piaci helyzet változása és az alacsony országos átlagtermések hatására az értékesítési árak az előző évhez képest több, mint 50%-kal nőttek, ami kedvező irányba terelte a jövedelmezőséget. Meg kell jegyezni, hogy a kisgazdaságoknál a bruttó jövedelem kerül kimutatásra (ők elsősorban ennek alakulásában érdekeltek), azaz a számított jövedelem a saját munkaráfordítás díját is

tartalmazza. **A saját munkaráfordítást a mezőgazdaság átlagos munkadíj színvonalán figyelembe vevő nettó jövedelem ugyanakkor – az Informatikai Igazgatóság számításai alapján – a kalkulált órabérek mindegyike mellett negatív előjelű volt (29. melléklet).**

Az 1998. évi költségszintek alakulásában érzékelhető a korábbi évek áralakulásának hatása. 1997-ben az országos felvásárlási ár az előző évhez képest 4%-kal csökkent és 1998-ban is csak 99,7%-a volt az 1996. évinek. A piac a minőséget, az eladhatóságot honorálja, ugyanakkor nálunk a kommersz fehér bort adó fajták túlsúlya jellemző a termesztésben. Az értékesítési válságot – ráadásul ugyanebben, a fehér asztali bort adó kategóriában – tovább fokozza az ellenőrizetlen kannás és egyéb hamisított borok forgalomba kerülése. Mindez a gazdákat 1998-ban visszafogott költséggazdálkodásra ösztönözte. A jövedelem így 11137 Ft volt tonnánként, ami kedvezőbb, mint a vizsgált évek bármelyikében.

A 100 Ft termelési költségre jutó bruttó jövedelem változása 1992 és 1998 között kedvező képet mutat. Ha azonban a saját munkabérét is figyelembe vesszük a költségek között, az árbevétel alig, vagy nem is fedezi a kiadásokat.

A borszőlőtermesztés termékegységre jutó mutatói szóródásának vizsgálata a megfigyelt integrált árutermelő kisgazdaságokban lehetőséget ad annak elemzésére, hogy milyen egyéb okokra vezethető vissza a szőlőtermesztés alacsony jövedelemtermelő-képessége.

41. táblázat

A borszőlőtermesztés termékegységre jutó mutatóinak szóródása az integrált árutermelő kisgazdaságokban

Me.: Ft/t

Megnevezés	1996	1997
Önköltségek különbségei	19 088	45 494
Minimum	15 623	15 392
Maximum	34 711	60 886
Értékesítési árak különbségei	16 510	23 550
Minimum	25 490	26 450
Maximum	42 000	50 000
Jövedelmek különbségei	24 292	35 855
Minimum	-3 351	-16 975
Maximum	20 941	18 880

Forrás: AKII Informatikai Igazgatóság

Mindkét évben, 1996-ban és 1997-ben is a legkisebb különbség az értékesítési árak minimuma és maximuma között mutatkozott. 1996-ban a jövedelmek, 1997-ben pedig az önköltség tért el legnagyobb mértékben

Látható, hogy a termelési költségek növelésének vagy csökkentésének, illetve az önköltség csökkenésének csak korlátozottan van lehetősége a jövedelem

növelésében. A ráfordítások visszafogása és a hozamnövelés egy bizonyos határon túl minőségi problémákat okoz. A költségfelhasználás hatékonysága nem a többlethozamokon, hanem a minőségi termék előállításán és a termésbiztonság fokozásán keresztül javítható.

A kis területen szőlőt művelők nem rendelkeznek megfelelő felszereléssel, szakmai tudással, piaci tapasztalatokkal a bor készítéséhez és eladásához, ezért erős az értékesítési kényszer. A felvásárlások visszaesése következtében a szőlőtermesztők nem tudják áraikban elismertetni a termelési költségek növekedését, illetve az alapanyag minőségének a javulását. Tény az is, hogy az ültetvények állókultúra jellege miatt nehezebb a termelés struktúrájának a piaci igényekhez való alakítása pl. a fajtaváltás. A gazda gondossága, odafigyelése, szakmai hozzáértése fontos követelmény az eredményesség szempontjából, amit jelez az is, hogy 1996-ban kisebb fajlagos ráfordítás különbségek mellett a gazdák jövedelme ennél nagyobb mértékben szóródott.

2.5.2. Az állattenyésztés hatékonysága

2.5.2.1. A természetes mutatók alakulása

A versenyképesség alakításában fontos szerepe lehet a genetikai alapokban, a fajták teljesítményeiben lévő tartalékok kihasználásának. A genetikai alapok színvonala egyrészt befolyással van a végtermék minőségére, másrészt a fajlagos takarmány-felhasználáson, a takarmány-hasznosuláson, az elhullás eltérő arányain keresztül a termelési költségek alakulására is hatással van.

Sertés-hús-termelés

A **társas vállalkozásoknál** végzett reprezentatív felmérések⁴ alapján

- Az egy kocára vetített hízókibocsátás évi 3-4 hízóval kevesebb, mint az Európai Unió országaiban. A kocánkénti 14,6 hízó/év kibocsátás jóval kevesebb a tíz évvel korábbi statisztikai átlagnál is. A választástól a hízók elkészüléséig a 2-3%-nál lényegesen magasabb (mintegy 20%-os) az átlagos kiesés.
- A fajlagos takarmány-felhasználásunk előállított hízó-kilogrammonként egy kg-mal több. Még a legjobb telepeken is 10-15%-kal meghaladja az indokolt mértéket. Ezt igazolják az AKII Informatikai Igazgatóságon gyűjtött gazdaságok adatai is. Rendkívül nagy a fajlagos takarmány-felhasználás szóródása (3,41-7,92 kg/kg).
- A napi súlygyarapodás 77-160 gramm/nappal gyengébb, mint a fejlett sertésstartó országok eredményei.

⁴Baltay Mihály: Tenyésztési, termelési, húsminőségi paraméterek eltérése Magyarország, illetve az Európai Unió sertéságazata között, fejlesztési lehetőségek, valamint ezek gazdasági következményei. OMMI Állattenyésztési és Takarmányozási Igazgatósága. 1998.

- A telepek hízó kibocsátásának átlagos színhús százaléka is 3-7%-kal kevesebb az EU-énál. Súlyosbítja a piacon való megjelenést a telepek mutatóinak rendkívüli szórtsága.
- Alapvető a takarmányok minőségének javítása. Laboratóriumi vizsgálatok alapján a hízó takarmánya fehérjehiányos: a telepek 60%-ában a megfelelőségi érték alatti volt a nyersfehérje.

Az előállított vágósertés minősége nagy szóródást mutat. Ez egyrészt a kialakult hazai – nagyüzemi és kistermelői – termelési hagyományokkal függ össze, másrészt bizonyos hatása a végtermék-előállító húsüzemek orientációjának, a takarmány minőségének és összetételének is van.

Csirkeágazat

A Magyarországon forgalmazott brojlerek **világszínvonalat képviselnek**. A nevelésbe fogott **állomány genetikai kapacitását** azonban **a termelők** - a helyi környezeti hatások (tartás, takarmányozás, gondozás, stb.) miatt - **csak részben tudják kihasználni**. Bár az elmúlt 2-3 évben javulás tapasztalható, a magyar adatokat az USA-beli teljesítményekkel összehasonlítva számottevőek a különbségek úgy a brojlerek leadási súlyában, mint az elhullásban, valamint a takarmányértékesítésben. Ezzel kapcsolatban két tényezőt kell kiemelni: nevezetesen a nem megfelelő **tartási körülményeket**, és a **hazai takarmányok hullámzó, de általában közepes vagy gyenge minőségét**.

A brojlertartás általános hazai körülményei messze elmaradnak a fejlett európai országokétól. Néhány üzemben található csak olyan korszerű berendezések, amelyek nélkül megfelelő eredmények nem érhetőek el. Az ágazat pozícióját, jövedelemtermelő-képességét nagymértékben befolyásolja, hogy a fejlett baromfitartó országok eredményeihez viszonyítva hazánkban **hosszabb a nevelési idő, több** - igaz, alacsonyabb fehérjetartalmú, olcsóbb alapanyagú - **takarmányból állítunk elő 1 kg csirkehúst** és az **elhullás** is nagyobb, mint a csirkehús-termelésben élenjáró országokban. A brojlerhizlalásban 10-15%-kal több takarmányt használunk fel, mint az USA vállalkozásai, az elhullás 2-4%-kal magasabb. Ez növelte és növeli a termelési költségeket, rontja a nemzetközi versenyképességet.

Magyarországon a gyakorlatban a szülőpárok teljesítményei is elmaradnak a külföldi állományok átlagos adatai mögött.

42. táblázat

Szülőpárok teljesítményei

Szülőpár	Termelési hét	Összes tojás, db/tyúk	Keltető tojás, db/tyúk	Kelési %	Egy szülőpárra jutó naposcsibe, db	Kihasználási %
Külföldön	60,0	169,6	160,4	85,2	136,6	100,0
Hazánkban	59,5	147,7	134,1	74,6	100,0	73,2
Eltérés	- 0,5	- 21,9	- 26,3	- 10,6	- 36,6	- 26,8

Forrás: Magyar baromfi, 1996. május. 3. p.

Külföldön egy szülőpárra több naposcsibe jut, mint nálunk keltető tojás, ami megnöveli a naposcsibe termelési költségét, s ezzel összefüggésben az árát, így nagyban **befolyásolja versenypozíciónkat.** Az előbbi tényezők mellett a termelési és állategészségügyi fegyelem hiányosságai is tovább csökkentik a hatékonyságot.

Szarvasmarha

1988-ban az egy tehenre jutó tejhozam Magyarországon 111%-a volt az EU-15 átlagának, 1993-ra sikerült "leküzdennünk" magunkat 91%-ra, a tejelőtehen-állomány 24%-os csökkenése mellett, aminek logikusan – a végbement folyamatokkal ellentétben – fajlagos hozamnövekedéssel kellett volna párosulni.

Hátrányunkból 1997–1998. években valamennyit ledolgoztunk, azonban még így is az EU átlaghoz viszonyítva mintegy két éves késésben vagyunk.

43. táblázat

A szarvasmarha-ágazat termelésének alakulása (1988–1998)

Megnevezés	1988	1994	1995	1996	1997	1998
Egy átlag tehenre jutó termelés						
Tejhozam, liter/tehen *	4865	4660	4893	4846	4985	5362
Vágóállat-termelés, kg	410	329	307	286	277	246
EU-15	4504	5280	5456	5480	5627	5702**
Magyarországi tejhozam (kg/tehen) ***						
EU-15%-ában	111,3	90,9	92,7	91,1	91,2	96,9
Legnagyobb tejtermelő Németország hozamának %-ában	105,2	89,4	92,2	90,1	90,7	94,6
Legmagasabb színvonalú Dánia %-ában	82,1	72,4	75,7	74,5	74,3	80,6
Legalacsonyabb színvonalú Görögország %-ában	..	106,1	121,0	118,6	125,2	127,1

*Tej- és kettős hasznosítású tehenállományra vetítve.

**Az EU adata becslés.

***Kifejt tej, kg-ra átszámítva

Forrás: Mezőgazdasági statisztikai évkönyv 1989. KSH, Budapest, 1990.;

Magyar statisztikai évkönyv, KSH, Budapest – kötetei;

KSH mezőgazdasági és környezeti statisztikai főosztályának adatai.

EU-adatok forrása: A világ mezőgazdasága. Agrárpiaci tendenciák 1997-98-ban. Az Agrarwirtschaft és a Magyar Mezőgazdaság 7. különszáma. 4.5. táblázata – június-május termelési évvel, a tejhozam a május-júniusi tehenállomány alapján

Az egyes szektorok termelési eredményeiben is jelentős eltérések vannak, ami számottevően befolyásolja az országos átlagadatokat alakulását. **A számában és arányában is növekvő** – 1997-ben a tehenek több mint 1/3-ával rendelkező – **egyéni és „egyéb” gazdasági tehenállomány fajlagos hozamai 1996-ban 24%-kal, 1997-ben pedig 32%-kal maradtak el a vállalatok, gazdasági társaságok hasonló mutatóitól.**

Mindebből következik, hogy termelési színvonalunk emelésében alapvető szerepet játszik a szaporodásbiológiai, tenyésztési, tartási, takarmányozási feltételek javítása. Ezek együttes javításának eredményeként az EU-15 átlagához viszonyítva legalább az 1980-as évek végének arányát kellene elérnünk.

A magas selejtezési arány természetesen korlátozza az állománynövelés lehetőségét. Ráadásul **a selejtezésen belül kicsi az alacsony termelés miatt végrehajtott selejtezések aránya, s az okok között vezető szerepet a meddőség és a tőgygyulladás játszik.** Sem a tejtermelésben, sem a marhahizlalásban a takarmány-felhasználási mutatók nem javultak.

A vágómarha-termelés, a felnevelt borjak egy tehénre jutó aránya csökkent (csupán néhány %-os változás hosszú távon jelentős tendenciák előjele lehet). A marhahizlalás vesztesége következtében az **elmúlt években** a szarvasmarhatartás szempontjából a **borjúelhullások, a bikaborjak napos korban való elvéreztetése (szérum előállításához) javította a termelés gazdaságosságát és csökkentette az ágazatban keletkező veszteségeket.** A kialakult helyzethez alkalmazkodtak a termelők. A hízómarha-állomány az egész szarvasmarha-állományon belüli korábbi 20%-ot meghaladó aránya a '90-es évek közepére 12%-ra csökkent.

Juhászat

A juhtenyésztés genetikai alapjában, tartástechnológiájában, takarmányozásában, szaporodásbiológiájában az elmúlt negyven év alatt érdemi változás nem történt. Az állománynövekedés időszakában is csupán extenzív fejlesztés volt. Az állomány fokozatos, majd az 1990-es években végbement drámai csökkenése sem járt együtt a genetikai alapok fejlesztésével, a tenyésztési mutatók javulásával. Sőt ezen a területen is további romlás következett be.

A termelők általában olyan tartási és tenyésztési eljárásokat követnek, **amellyel a minőségi takarmányok mennyiségét mérséklék.** Nem vállalkoznak az intenzívebb tenyésztési és tartási eljárások bevezetésére. A bárányt is extenzív körülmények között hizlalják.

Ezek a megoldások látszólag a termelési költségek csökkentését eredményezik, valójában azonban **romlik az állatok tenyészértéke, az előállított termékek minősége rosszabb lesz.**

A biológiai alapok megítélése szempontjából lényeges, hogy a hazai juhállomány fajtaösszetétele sajátos, a több mint 90%-a merinó fajtacsoporthoz tartozik. A száz anyára jutó élősaporulat az 1980-as évek elejéhez viszonyítva még az anyaállomány csökkenését is meghaladó mértékben zuhant.

Éves átlagban - elmúlt évtizedeket figyelembe véve - egy anyára általában egy bárányszaporulattal számolhatunk. Elmaradásunkat jelzi, hogy az EU számításaiban egy anyára egy **hízóbárány** értékesítést vesznek figyelembe. Ez azt jelenti, hogy a hasznosult szaporulat az anyaállomány pótlását szolgáló növendékekkel (fajtatól függően 20-30%-kal) magasabb.

Általában az exportra felajánlott vágott bárányok 20-25%-a gyenge, kifogásolható minőségű. Ebben szerepet játszik a genotípus mellett a tartástechnológia, mindenekelőtt a takarmányozás. Az olcsóbb tömegtakarmányok felhasználása került előtérbe, amely a hizlalási idő meghosszabbodását, a húsminőség (faggyúsódás, vörös elszíneződés a húson) romlását eredményezte.

44. táblázat

Élőszaporulat és elhullás alakulása a magyar juhtenyésztésben

Me.: ezer darab

Megnevezés	1989	1994	1997	1988
Anyajuh létszám*	1442	896	672	632
Élő szaporulat	1679	825	713	744
Elhullott juhok száma	248	120	94	96
Egy anyára jutó szaporulat	1,16	0,92	1,06	..
Elhullási arány, %	6,4	5,8	5,9	6,0

* Az előző év decemberi állománya.

Forrás: Magyar statisztikai évkönyv, KSH, Budapest – kötetei alapján.

2.5.2.2. A gazdasági hatékonyság

A termelés jövedelmezőségében évenként és a gazdaságok között is számottevő eltérés mutatható ki. Az egyes termelőknél óriási különbségek vannak a természetes hatékonyságban, amelyek alapjaiban befolyásolhatják a termelés jövedelmezőségét. Ugyanakkor a termelés jövedelmezőségét számos helyi tényező érdemben módosíthatja. E körben kiemelhető az egyes termelő felhasználások eltérő költségei (pl. tömegtakarmányok helyi adottságoktól, hozamoktól függő, olykor rendkívüli szélsőértékeket mutató önköltsége, az adott termőterület alternatív hasznosításának korlátai, az abraktakarmányok piaci értékesítési és beszerzési lehetőségeinek eltérései, stb.). A termelés motiváló tényezője lehet adott esetben a foglalkoztatottság, a rendelkezésre álló eszközök kihasználása, illetve az állandó költségek legalább részbeni megtérülésének reménye is.

45. táblázat

A főbb állattenyésztési ágazatok jövedelemtermelésének változása

Megnevezés	1988	1993	1998	Minimum		Maximum	
				(év)	Ft	(év)	Ft
100 Ft termelési költségre jutó jövedelem, Ft							
Vágósertés	17,68	15,95	16,52	(1991)	9,6	(1995)	44,37
Vágómarha	9,37	-16,16	-12,39	(1991)	-26,72	(1988)	9,37
Tehéntej	20,50	5,67	30,18	(1991)	-4,47	(1998)	30,18
Vágócsirke	1,79	-5,54	-0,49	(1996)	-6,45	(1989)	6,38
Étkezési tojás	7,14	14,20	3,48	(1998)	3,48	(1997)	27,19
100 Ft (a saját munkadíjat nem tartalmazó) termelési költségre jutó bruttó jövedelem, Ft							
Vágósertés	20,23	6,88	4,31	(1996)	1,14	(1988)	20,23
Vágómarha	13,50	5,94	13,13	(1997)	1,19	(1991)	16,03
Tehéntej	64,00	33,00	36,31	(1992)	29,59	(1988)	64,00
Vágócsirke	4,14	4,25	1,76	(1997)	-0,25	(1994)	8,83
Étkezési tojás	8,87	56,22	5,89	(1996)	3,65	(1993)	56,22

Forrás: Az AKII Informatikai Igazgatóságának kiadványai alapján.

A költségek szempontjából kiemelhető, hogy a rendelkezésre álló adatok alapján az indokoltnál általában magasabb az állattenyésztési ágazatok fajlagos takarmány-felhasználása.

Az egyes ágazatok költség- és jövedelemviszonyaiban jelentős szóródások tapasztalhatók, ami mögött a ráfordítások hatékonysága mellett számos tényező húzódik meg.

46. táblázat

A mezőgazdasági társas vállalkozások kiemelt állattenyésztési ágazatainak költség- és jövedelemszóródása 1998-ban

Megnevezés	Mérték- egység	Legala- csonyabb	Legma- gasabb	Átlag	Legala- csonyabb	Legma- gasabb	Átlag
		önköltségű tizednél	jövedelmű tizednél				
Tej	Ft/liter	36,72	61,77	44,84	- 9,63	21,82	13,55
Vágómarha	Ft/kg	178,98	336,41	247,97	-132,14	21,36	- 31,13
Vágósertés	Ft/kg	169,08	238,15	196,87	- 18,29	73,03	32,45
Vágócsirke	Ft/kg	155,28	180,47	170,71	- 1,50	11,93	- 0,84
Tojás	Ft/db	9,24	12,76	10,06	- 2,37	2,22	0,35

Forrás: Az AKII Informatikai Igazgatóságának adatai alapján.

Sertéságazat

A vágósertés-termelés költség- jövedelemviszonyai az 1980-as években - a kisebb-nagyobb visszaesések ellenére - viszonylag stabil képet mutattak. A megfigyelt adatok szerint a megtermelt közvetlen ágazati jövedelem alapján az elmúlt másfél évtizedben a legkedvezőtlenebb az 1991. év volt.

A rendelkezésre álló költség-jövedelem adatok alapján **a vágósertés-termelés jövedelempozíciója önmagában még nem feltétlenül indokolta az ágazatban tapasztalt termelési visszaeséseket.** Az értékesítési árak emelkedése, a más ágazatokhoz viszonyított kedvező jövedelemtermelése inkább magában hordozta a túlkínálat kialakulásának veszélyét.

47. táblázat

A vágósertés-termelés költség- és jövedelemviszonyainak alakulása

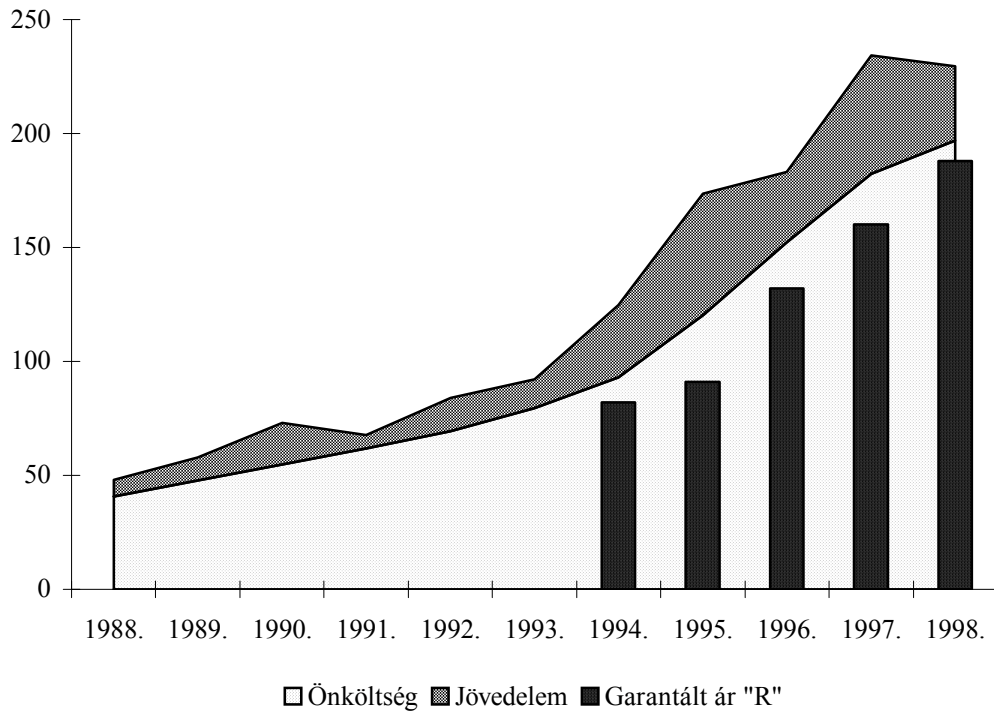
Megnevezés	1988	1993	1998
Mezőgazdasági társas vállalkozások adatai alapján			
Termelési költség	40,77	79,37	196,91
Értékesítési átlagár	47,98	92,03	229,43
Jövedelem	7,21	12,66	32,52
Az integrált árutermelő kisgazdaságok adatai alapján			
Termelési költség*	37,56	81,25	214,22
Értékesítési átlagár	45,16	86,84	223,45
Bruttó jövedelem	7,60	5,59	9,23

*A saját munka díját nem tartalmazza.

Forrás: Az AKII Informatikai Igazgatóságának kiadványai alapján számolva.

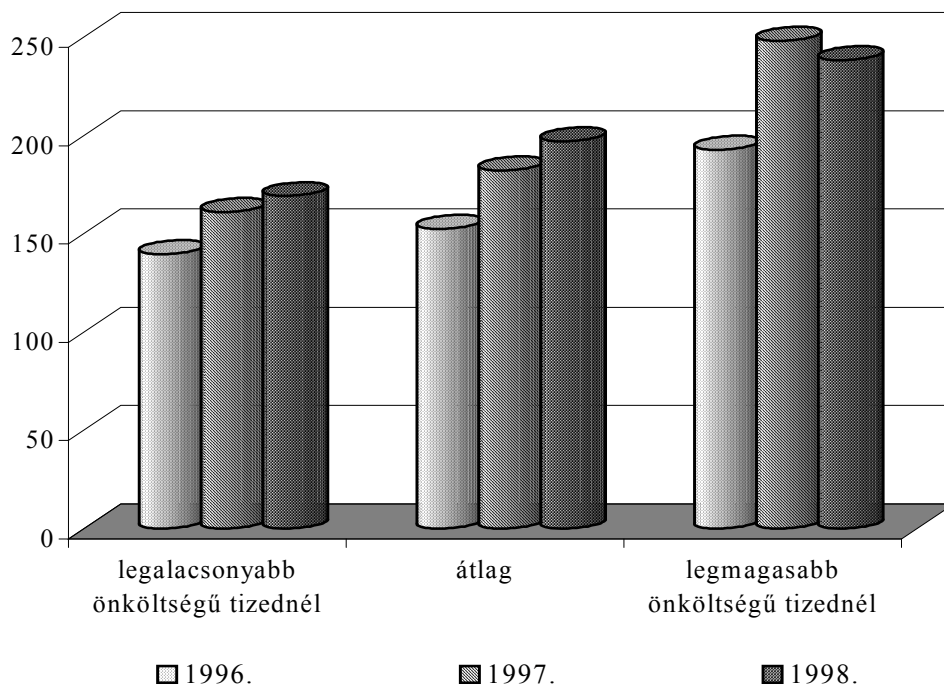
2. ábra

**A társas vállalkozások vágósertés költség-, jövedelem- és garantált ár összefüggése
Ft/kg**

3. ábra

A mezőgazdasági társas vállalkozások vágósertés termelési költségeinek szóródása 1996–1998 között, Ft/kg

Baromfiágazat

Az 1990-es évek elején a baromfihús-termelés országos átlagban minden fajnál veszteségessé vált. Az értékesítési átlagárak a növekedés ellenére nem fedezték a termelés költségeit.

A húscsirke-ágazat jövedelemtermelése az AKII Informatikai Igazgatóságának adatokat szolgáltató mezőgazdasági társas vállalkozásokban az utóbbi években a 48. táblázat adataival jellemezhető.

48. táblázat

A húscsirke-termelés költség- és jövedelemviszonyainak alakulása

Me.: Ft/kg

Megnevezés	1988	1993	1998
Mezőgazdasági társas vállalkozások adatai alapján			
Termelési költség	36,95	77,94	170,71
Értékesítési átlagár	37,61	73,69	169,87
Jövedelem	0,66	-5,54	-0,84
Az integrált árutermelő kisgazdaságok adatai alapján			
Termelési költség*	34,78	74,83	171,69
Értékesítési átlagár	36,26	78,01	174,63
Bruttó jövedelem	1,44	3,18	3,02

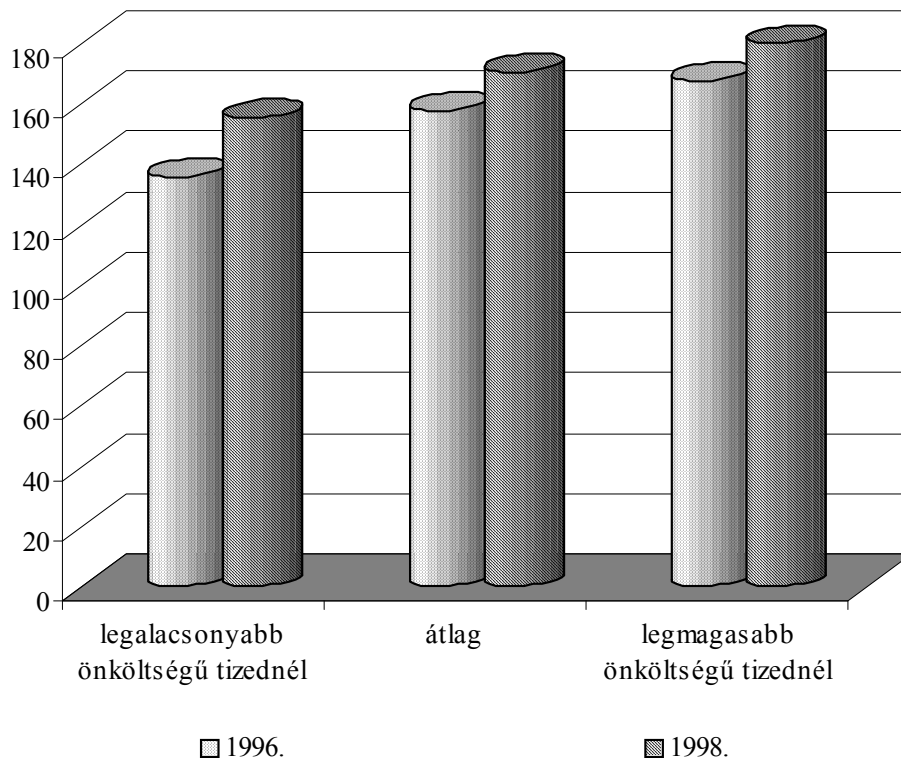
*A saját munka díját nem tartalmazza.

Forrás: Az AKII Informatikai Igazgatóságának kiadványai alapján számolva.

A húscsirkét termelő gazdaságok 1996-ban a felvásárlási árak nagymértékű emelkedése ellenére kedvezőtlen évet zártak, mivel a közel 50%-os költségnövekedés hatásait nem tudták ellensúlyozni. (Különösen nagy az ágazatban kimutatható közvetlen veszteség, ha a sajáttermelésű takarmányokat is áron értékelve vesszük számba.) 1997-ben a takarmány- és (részben ezzel összefüggésben az) alapanyagköltségek további növekedése ellenére az adatszolgáltató gazdaságok körében a valamelyest mérséklődő önköltség az átlagos felvásárlási ár körül mozgott. Országos szinten hasonló helyzet alakult ki 1998-ban is.

A húscsirke 100 Ft termelési költségre jutó jövedelme elmaradt a vágósertéstől. Noha ez az eltérés lényegesen kisebb, ha a forgási sebességben meglévő különbségeket is számításba vesszük.

4. ábra

A mezőgazdasági társas vállalkozások húscsirke termelési költségeinek szóródása, Ft/kg

Az integrált árutermelő kisgazdaságokban a társas vállalkozókéktól drágábban állítják elő az étkezési tojást. Ez annál is inkább figyelemre méltó, mivel az elmúlt években az étkezési tyúktojás 70-75%-át a magángazdaságok állították elő. Annak ellenére, hogy az itt termelt tojás jelentős hányada – 1997-ben mintegy fele - nem kerül kereskedelmi forgalomba, de a fennmaradó mennyiség még mindig közel 1,4-szerese a társas vállalkozások termelésének.

49. táblázat

A tojástermelés-termelés költség- és jövedelemviszonyainak alakulása

Me.: Ft/darab

Megnevezés	1988	1993	1998
Mezőgazdasági társas vállalkozások adatai alapján			
Termelési költség	1,96	4,09	10,06
Értékesítési átlagár	2,10	4,67	10,41
Jövedelem	0,14	0,58	0,35
Az integrált árutermelő kisgazdaságok adatai alapján			
Termelési költség*	2,27	3,69	11,43
Értékesítési átlagár	2,47	5,76	12,09
Bruttó jövedelem	0,20	2,07	0,66

* A saját munka díját nem tartalmazza.

Forrás: Az AKII Informatikai Igazgatóságának kiadványai alapján számolva.

Kalkulációnk szerint a fenti adatok alapján társas vállalkozásokban átlagosan 1997-ben minden lekötött forgóeszköz megduplázta önmagát, míg a kistermelőknél 100 Ft lekötött forgóeszköz-értékre 42,60 Ft jövedelem jutott. 1998-ban országos átlagban 100 Ft lekötött forgóeszköz 16,90 Ft jövedelmet “termelt”.

Összességében a baromfiágazat jövedelemtermelése az önerős fenntartást, beleértve a fejlesztést is, nem vagy csak részben teremtette meg. Ez még akkor is, ha a baromfiipar tulajdonosi szerkezetének átalakulása következtében megnőtt az idegen tőke aránya, és jelentős műszaki fejlesztést hajtottak végre, számottevő összegeket fordítva az integrációra, baromfitelepek vásárlására, fejlesztésére is.

Szarvasmarha-ágazat

A termelési költségek számításához kiinduló alapunk az AKII Informatikai Igazgatóságának a tehéntej költség- és jövedelem adatai voltak.

50. táblázat

A tej-termelés költség- és jövedelemviszonyainak alakulása

Me.: Ft/liter

Megnevezés	1988	1993	1998
Mezőgazdasági társas vállalkozások adatai alapján			
Termelési költség	9,61	19,04	44,87
Értékesítési átlagár	11,58	20,12	58,41
Jövedelem	1,97	1,08	13,54
Az integrált árutermelő kisgazdaságok adatai alapján			
Termelési költség*	5,36	13,66	38,86
Értékesítési átlagár	8,79	18,17	52,97
Bruttó jövedelem	3,43	4,51	14,11

* A saját munka díját nem tartalmazza.

Forrás: Az AKII Informatikai Igazgatóságának kiadványai alapján számolva.

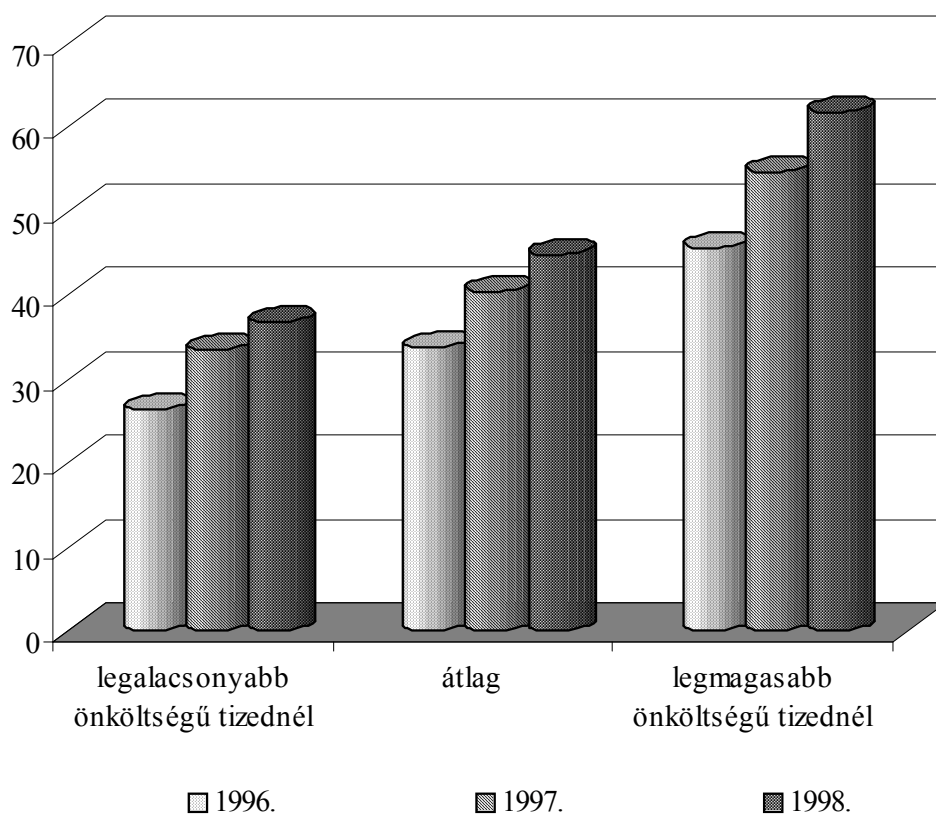
A felvásárolt tej 85%-át a társas vállalkozások állítják elő. A megfigyelt társas vállalkozásoknál a termelési színvonal jelentős mértékben meghaladja az országos átlagot. Az 1998. évi 5.400 liter körüli hozammal szemben az 54 gazdaságban az átlaghozam 6.146 liter volt. Megállapítható, hogy a hozamszintek emelkedésével az egy tehénre jutó költség, ezen belül az anyag-, kiemelten pedig a takarmányköltség gyorsan emelkedik, de a termelt tejjel vonatkoztatva a költségek csökkennek.

Az ún. részmunkaidős árutermelő kisgazdaságok megfigyelt körében (amely 1998-ban 155 gazdaságot takart) az átlagos tehénlétszám 5,1 db volt. Ezen gazdaságoknál a tejelő és magyartarkafajta arányát 30:70%-ban becsülhetjük, részben a gyakorlati tapasztalatok, másrészt pedig a hozam és tartási mód összefüggéseinek mérlegelésével.

A tejtermelés hatékonysága is nagy szóródásokat mutat. Míg 1998-ban a társas vállalkozások adatai szerint egy liter tejet átlagosan 44,84 Ft-ért állítottak elő, az adatbázis legalacsonyabb önköltséggel termelő 10%-a 36,72 Ft-ot, a legmagasabb költséggel termelő 10%-a pedig 61,77 Ft-ot fordított egy liter tejre.

5. ábra

A mezőgazdasági társas vállalkozások tejtermelési költségeinek szóródása 1996–1998 között, Ft/liter

1988-ban a **vágómarha-termelésben** 100 Ft ráfordítás 9,4 Ft ágazati jövedelmet hozott. 1991-ben viszont a költség alig 3/4-e térült meg az árakban, de – az egyetlen 1995. évet kivéve – még azóta sem képződött az ágazatban jövedelem, illetve az ártermelő kisgazdaságokban a bruttó jövedelem a saját munka díjára is csak kis részben adott fedezetet.

51. táblázat

A vágómarha-termelés költség- és jövedelemviszonyainak alakulása

Me.: Ft/kg

Megnevezés	1988	1993	1998
Mezőgazdasági társas vállalkozások adatai alapján			
Termelési költség	54,44	103,02	248,60
Értékesítési átlagár	59,54	86,37	217,79
Jövedelem	5,10	-16,65	-30,81
Az integrált árutermelő kisgazdaságok adatai alapján			
Termelési költség*	48,80	80,93	193,58
Értékesítési átlagár	53,39	85,74	218,99
Bruttó jövedelem	6,59	4,81	25,41

* A saját munka díját nem tartalmazza.

Forrás: Az AKII Informatikai Igazgatóságának kiadványai alapján számolva.

2.6. Az „átállási” veszteségek

A rendszerváltást követő időszak a mezőgazdaságban olyan reformokat tett lehetővé, illetve olyan – felülről kezdeményezett – változtatásokat indított el, amelyek kimondott célja egyrészt az ún. „morális kötelezettségek” teljesítése (középpontjában a kárpótlással), másrészt a tulajdonviszonyok megváltoztatása volt, azzal a közgazdasági érveléssel, hogy „nincsen rosszabb tulajdonos az államnál”. A mezőgazdasági **termelés hatékonyságjavításának feladata** közvetlenül tehát **nem szerepelt az elérendő és teljesítendő célok között**, noha a mind egyértelműbben kibontakozó piaci és szervezeti válság erre elég alapot szolgáltatott volna. Az azóta eltelt kereken egy évtized alatt a mezőgazdaságot nem sikerült olyan új pályára állítani, amely - akár csak alacsonyabb teljesítményszinten is - , de javította volna a versenyképességünket, s megfelelően kiegyensúlyozott belső arányokat és összhangot tudott volna teremteni a termelői szférában, illetve az egész agrárgazdaságban. A tulajdonviszonyokban végbement átalakulás tehát sajnálatos módon még nem eredményezett olyan fellendülést a mezőgazdaságban, mint amit ettől szinte – kivétel nélkül minden hazai szakember – elvárt, sőt olyat sem, mint amire a gazdaság egyéb szektoraiban, elsősorban is a külföldi tőkebefektetések nyomán, számos példát találunk. Valószínűleg nem tévedünk, ha a legfőbb oknak azt tartjuk, hogy ez a tulajdoni átalakulás a mezőgazdaságban semmilyen **átütő hatású pótlólagos erőforrás-bevonást nem eredményezett**. A szerteágazó okok közül a következőkben a szubjektív tényezőket kíséreljük meg számba venni és értékelni a jövedelemalakulás szemszögéből.

Nyilvánvaló, hogy az okok nem csak bonyolultak és összetettek, hanem lényegében nem is mérhető hatásúak. Jelentőségüket mégsem tagadhatjuk.

2.6.1. Tartós bizonytalanság a birtokpolitikában

A magyar agrártörténelem legutóbbi félszázados változásainak egyik közös jellemzője az, hogy „nem szerves fejlődés formájában ment végbe”, hanem minden esetben külső ráhatásra, hatalmi beavatkozással és ideológiai megfontolások alapján. Emiatt aztán valójában akár természetesnek is kell tekintenünk, hogy a kívülről kezdeményezett, illetve előírt átalakulás során nem bizonyult elég összetartó és mozgósító erejűnek a földtulajdonhoz és a többi vagyontárgyhoz való hozzájutás lehetősége, s végeredményben a tulajdonosi tudat megerősödésétől várt nagy felhajtóerő vagy teljesen elmaradt, vagy más hatások ennél erőteljesebbnek bizonyultak. A tulajdonszerzés követett módja egyelőre azért nem bizonyult sikeresnek, mert nem vont be tőkét a termelésbe, ráadásul a tulajdon elaprózódása miatt nem is igen tudtak kialakulni működőképes egységek. Ugyanakkor azt is el kell ismerni, hogy akkor sem volt, de még ma sincs a kezünkben olyan megoldás, amellyel az elszemélytelenedett „közösségi tulajdon” helyébe sikeresen beültethető lett volna egy nagyobb és közvetlenebb érdekeltséget garantáló magántulajdoni rendszer. Azt a fontos ténytet sem szabad lebecsülnünk, hogy a tulajdonhoz jutás önmagában még nem teremtett stabilitást, biztonságot a követendő (és támogatott) gazdaságmodellrel illetően. Márpedig a birtokpolitika bizonytalan pontjai (marginális gazdaságok, szövetkezetek, polgári tagosítás, Nemzeti Földalap) még azokat a befektetéseket is tartózkodásra, az elkötelezettség elhalasztására késztették, akiknek ehhez meg voltak az eszközeik.

2.6.2. A szervezett rendszerek és kapcsolatok átalakulása

Az 1970-es évtizedtől kezdve a magyar mezőgazdaság növekedésében és fokozott piaci alkalmazkodásában egyre jelentősebb szerepet kapott és töltött be a háztáji és kisegítő gazdaságok népes köre. Ezt – túl a politika megváltozott kisüzemellenességén – mindenk előtt a nagyüzemek termelési integrációja tette lehetővé, amelynek köszönhetően számottevő technikai fejlődésre nyílt mód, az egyébként zömmel elégtelen méretű törpegazdaságokban.

A szaporítóanyagok, a műtrágyák és egyéb vegyszerek közös beszerzésével, a tenyészállatok szervezett terjesztésével, a jobb minőségű takarmányok eladásával és egyre nagyobb mértékben a termékek értékesítésének megszervezésével is, mintegy bekapcsolták az általános gazdasági körforgalomba azt a termelői kört, amely szervezetlenül, semmilyen gazdasági környezetben nem alkalmas korszerű termelésre. A szaktanácsadás mintegy automatikusan kapcsolódott a termelők tevékenységének szervezéséhez, az egységes fajtahasználat és technológia követelményeinek betartásához. Kiemelkedően fontos volt az a szolgáltatási kör is, amely a földterületek megművelésével és a legalapvetőbb szállítási feladatok ellátásával nagyrészt pótolta e törpegazdaságok általános eszközhányát, mindenk előtt a korszerűbb gépeket. Ráadásul ez a szolgáltatás, amely eleve olcsóbb megoldást jelentett az egyedi gépesítésnél, a nagyüzemek szociális szerepvállalása, de az adófizetés mérséklésének jól bevált módszereként is, többnyire nem piaci áron, hanem önköltségen került elszámolásra. A sokat vitatott kérdésre, hogy ráfizettek, vagy éppen nagy nyereségre tettek-e szert a nagyüzemek az integrációval,

reálisan azt a választ adhatjuk, hogy végső soron megérte számukra ez a kapcsolat, de ugyanezt mondhatjuk a kistermelők oldaláról is⁵

Meggyőződésünk szerint a nagyüzemek szervező és szolgáltató kapcsolata hiányában a háztáji és kisegítő gazdaságok sokkal kevesebbet, s azt is csak drágábban tudtak volna termelni. Ezt kissé általánosabban úgy fogalmazhatjuk meg, hogy elégtelen termelési méretek esetén a szolgáltatások szervezett rendje, a szövetkezés és a termelői összefogás valamilyen formája képes csak a hiányzó eszközök és szakismeret valamilyen fokú pótlására. Mivel az 1990-es évekig ilyen szolgáltatást lényegében csak a nagyüzemek és a felvásárlást végző vállalatok végeztek, természetesnek kell tekintetünk, hogy részbeni szétesésükkel, gazdasági okokból adódó felszámolásukkal, illetve a csak közvetlen jövedelemszerzésre irányuló törekvéseikkel, az ország számos településén az újonnan létrejött kisgazdaságok nem támaszkodhattak már erre a szolgáltató bázisra. Ez a tény egyértelműen nehezítette és drágította termelésüket.

Kevésbé természetes, de mégis tényként kell kezelni, hogy a megmaradt nagyüzemek is egyre szűkítik ilyen tevékenységüket, aminek nyomán nehezedik a kis üzemek munkája, drágul termelésük. Vagy azért, mert maguk kénytelenek sokkal rosszabbul kihasznált eszközöket beszerezni, vagy úgy, hogy a termelés eredményességének a rovására is elhanyagolnak bizonyos munkákat, ráfordításokat. Ennek legjellegzetesebb példája a műtrágyázás elhanyagolása és a korszerűbb takarmányok használatának visszaszorulása, a megfelelő minőségű szaporítóanyagok mellőzése, a tartott állatállomány biológiai alapjainak rohamos leépülése.

A korábbi évek során végzett vizsgálataink⁶, s ezek legújabb folytatása is, nagyon egyértelmű képet mutat a szövetkezeti gazdaságok integráló tevékenységéről, azzal kapcsolatos szándékairól és tényleges gyakorlatáról. A szövetkezetek szándéka korábban egyértelműen az integráció bővítésére irányult. 1995-ben még 93,3%-uk akarta bővíteni és csak a többi gondolta az adott szinten tartani, vagy szűkíteni az integrációt. 1998-ban viszont már csak 73,2%-uk gondolt a fejlesztésre. Mindez annak ellenére, hogy a megkérdezettek mintegy 60%-ának véleménye szerint van, vagy lenne igény rá. Az ok egyértelműen az, hogy ez az igény nem párosul fizetőképes kereslettel, s a szövetkezetnek nem éri meg ez a tevékenység, különösen ha már új eszközöket kellene erre a célra beszerezniük. Az integráció szűkülésének okai között 1995-ben és 1998-ban sorrendben a következőket találjuk:

⁵ Az integrációban résztvevő kistermelők oldaláról azért nem igen érdemes ezt a kérdést mélyebben vizsgálni, mert az integrációban való részvételük teljesen önkéntes volt, szemben a nagyüzemekkel, amelyeket egyrészt ún. politikai „elvárások”, másrészt a szövetkezetekben a tagság döntése, igénye készítette, kényszerítette e feladat vállalására.

⁶ Tóth Erzsébet - Varga Gyula: A mezőgazdasági termelőszövetkezetek helyzete és sorsa az átalakítás időszakában. AKII, Budapest, 1995. és Tóth Erzsébet - Varga Gyula: A mezőgazdasági szövetkezetek élete az átalakulás után. AKII, 1996. c. tanulmányok, valamint Tóth Erzsébet 1999. évi vizsgálatai.

	1995-ben	1998-ban
az előfinanszírozás lehetőségének csökkenése	33,3%	26,4%
a kistermelés csökkenése	26,1%	20,8%
a fizetőképes kereslet hiánya	21,7%	15,1%
a kapacitáshiány	8,7%	20,8%
a szakemberhiány	4,3%	9,4%

A sorrend némi változása figyelmeztető jel a jövőre nézve, hiszen ebben is tükröződik a vagyonfelélés és a műszaki megújulás egyre fokozódó hiánya.

A táblázatok részletesebben is bemutatják, hogy milyen mértékben és mely tevékenységi körökben, illetve ágazatokban folytatnak integráló tevékenységet a szövetkezetek. Igen érdekes az a tény is, s ennek jelentőségére már az átalakulás kezdetén próbáltuk felhívni, meglehetősen eredménytelenül a szakma figyelmét, hogy milyen fontos lehetne a magántermelés megerősödése szempontjából ez a segítő, szolgáltató szerep. Igaz, az eddig végzett vizsgálatok nem terjedtek ki az önálló, szolgáltató magánvállalkozások terjedésére, de egyéb forrásból származó ismereteink szerint ezek szerepe még mindig nagyon mérsékelt. Áraik viszont elég borsosak, ami természetes is, hiszen ezt nem kapacitáskihasználó mellékes tevékenységként, hanem főprofilként végzik. Ráadásul rendre jelentős különbséget tesznek a termelés mérete (a táblák nagysága, a szállítandó mennyiség stb.) szerint, ami különösen a sok törpegazdaság életét nehezíti meg, s növeli termelésük költségét.

A szövetkezés fontosságának felismerése az elmúlt években követett agrárpolitikában is egyre inkább teret nyert, amit elsősorban a termelői értékesítési szervezetek és az ún. „új típusú szövetkezetek” alapításához adott támogatások jeleznek. Sajnálatos, hogy az ilyen irányú termelői érdeklődés lanyhasága és az alapításukhoz rendelkezésre álló támogatási források szűkössége miatt, terjedésük üteme kicsi. Említést érdemel, hogy a meglévő nagyüzemek egy részében ugyanilyen kezdeményezési készséget tapasztalunk.

52. táblázat

**A szövetkezeti nagyüzemek integrációs tevékenységének változása
1993 és 1998 között
(Az egyes ágazatokat érintő integrációs %-os gyakorisággal)**

Az ágazat	1993	1995	1998
Szántóföldi növénytermelés	82,7	80,0	78,7
Zöldségtermelés	17,3	13,3	6,7
Gyümölcsstermelés	10,7	2,7	1,3
Szőlőtermelés	14,7	10,7	10,7
Tejtermelés	25,3	21,3	13,3
Marhahíztlás	24,0	25,3	12,0
Sertéshíztlás	26,7	29,3	21,3
Baromfi-hús-termelés	4,0	5,3	1,3
Egyéb ágazatok	4,0	1,3	2,7

Forrás: Tóth Erzsébet összeállítása szövetkezetekkel kapcsolatos felmérések adatai alapján, 1999. Kézirat

53. táblázat

**A szövetkezeti nagyüzemek önköltséges szolgáltatásainak
változása 1989 és 1998 között
(A szolgáltatók %-os aránya az összesből)**

A szolgáltatás	1989	1992	1995	1998
Gépi munkák végzése	74,7	56,0	45,3	38,7
Szállítás	70,7	38,7	28,0	25,3
Termény- és takarmányjuttatás	54,7	33,3	20,0	20,0
Tüzifa eladása	34,7	20,0	8,0	1,3
Oktatás, továbbképzés	73,3	54,7	52,0	49,3

Forrás: Tóth Erzsébet összeállítása szövetkezetekkel kapcsolatos felmérések adatai alapján, 1999. Kézirat

54. táblázat

**A szövetkezeti nagyüzemek integrációs kapcsolatait
igénybe vevők %-os összetétele 1998-ban**

Megnevezés	Országos	Ebből		
		Dunán- túl	Alföld	Észak- Magyar- ország
Dolgozó tagok és családtagok	45,0	46,0	49,2	24,0
Egyénileg gazdálkodó tagok	9,0	6,4	12,3	15,0
Főfoglalkozású magángazdák	17,0	15,3	19,8	12,0
Részfoglalkozású magángazdák	9,0	7,9	8,3	17,0
A település kiegészítő gazdaságai	16,0	19,9	9,0	19,0
Egyéb	4,0	4,5	1,5	12,0
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: Tóth Erzsébet összeállítása szövetkezetekkel kapcsolatos felmérések adatai alapján, 1999. Kézirat

2.6.3. A szakértelem szerepe

A mezőgazdaságot mélyen érintő átalakulási folyamat egyik fontos kihatása a szakemberek számának jelentős csökkenése, illetve a nehezen mérhető kicserélődés volt. A mezőgazdasági nagyüzemek felszámolásakor többnyire új pályát választottak a magasabb képzettségű vezetők, s a középfokú, valamint szakmunkás képzettségűek zöme (részben kényszerű) magánvállalkozóvá lett, vagy a munkanélküliek táborába került. A korábban szerzett szakismeret egy része tehát feleslegessé vált az új helyzetben, s csak kisebb részben hasznosul. Az általunk megkérdezett szakemberek többsége ráadásul úgy vélekedik, hogy alapvető változások mentek végbe a megmaradt nagyüzemek szakembergárdájánál is. Ennek a főbb jellemzői a következőkben összegezhető:

- radikálisan lecsökkent a nagyüzemek irányításában résztvevők száma,
- részben megszűnt a speciális képzettséget igénylő munkahelyek egy része (pl. az állatorvosoké, a növényvédelmi szakmérnököké), s ez a szakmai színvonal visszaesését eredményezi,
- a termelés irányításának korábbi munkamegosztása az üzemméret csökkenésével többnyire felszámolódott, s a „mindenki mindent csinál” elv lett általánossá,
- a termelés technológiai kérdései helyett az áruértékesítés lett a legfontosabb vezetői feladat,
- a rövid távú gondolkodás kényszere miatt teljesen megszűnt, vagy legalábbis erősen visszaszorult a közgazdasági elemző munka, a költség- és jövedelemelemzés,
- a kevésbé vállalkozóképesek nagyobb arányban maradtak meg az utódgazdaságok vezetői között, s a tulajdonosok döntése is sok helyütt kontraszelektív, az erélyes, „erőszakos” vezetőktől való megváltást eredményezte.

Az újonnan alakult magángazdaságok rendkívül vegyes képet mutatnak a szakértelem szempontjából. A korábbi nagyüzemi menedzsment egy része sikeres magánvállalkozó lett, s csak kevés olyan, nagyobb méretű üzem van, amelyben ne szakképzett személy dolgozna. Számos kisméretű mezőgazdaságban viszont hiányos a szakértelem. Több egyedi példát említettek az általam megkérdezettek (elsősorban a vegyszerek helytelen használata, a takarmányozás és a szaporítóanyagok hibás alkalmazása szerepel a felsorolásokban).

A szaktanácsadás rendszere is ellentmondásos helyzetbe került. Az üzemgazdasági, piaci és pénzügyi ismeretek nehezen jutnak el a családi gazdaságokhoz.

A mezőgazdasági nagyüzemek egyre kevésbé tudnak szerepet vállalni a diákok gyakorlati képzésében, az elméleti oktatás praktikummal való kiegészítésében. Ezzel együtt igen csekély a lehetőség a korszerűbb termelési ismeretek gyakorlati elsajátítására.

Sem a szakismeretek alapján, sem a tőkeellátottság miatt nem tekinthető tehát véletlennek, hogy a magángazdaságok termelési profilja kifejezetten extenzív ágazatokból tevődik össze, többnyire a szántóföldi árunövény-termelésre és minimális feldolgozó tevékenységre korlátozódik. Jól jelzik ezt az Intézet tesztüzemi vizsgálatának alapadatai is. Intenzív földhasznosításon alapuló gazdálkodást csak az ennél is kisebb, tehát nem elsősorban árutermelő gazdaságok folytatnak. Az adatok mindenesetre arra figyelmeztetnek, hogy a magángazdaságok térnyerése nem az értéktermelés növelése irányában hat, hanem éppen ellenkező folyamatot, csökkenő földkihasználást jelez. Ez a jövedelemtermelésben is visszatükröződik, hiszen az összehasonlíthatóság⁷ korrigált 1 ha-ra jutó mérleg szerinti eredmény és a földbérleti díj⁸ együttesen megtermelt összege a magángazdaságokban csak 2,76 ezer, a társas gazdaságokban pedig 9,56 ezer Ft, vagyis majdnem három és félszeres az eltérés.

55. táblázat

**A magángazdaságok és a társas gazdaságok 1998. évi termelési mutatói
a tesztüzemi vizsgálatok adatai alapján (1000 Ft/ha)**

Megnevezés	Magán- gazdaságok	Társas gazdaságok	Társas gazdaságok/ magán- gazdaságok, %
Bruttó termelési érték	118,8	243,3	204,8
ebből: értékesítés nettó bevétele	98,1	205,7	209,7
ezen belül: szántóföldi növénytermelés	45,9	56,2	122,4
állattenyésztés	40,6	87,4	215,3
kertészet	7,4	10,2	137,8
egyéb bevételek	9,7	50,9	524,7
ebből szolgáltatás	*	20,8	*
aktívált saját teljesítmények	11,1	9,0	81,1
Mérleg szerinti eredmény, korrekcióval	1,0	3,6	360,0
Földbérleti díj	1,7	6,0	352,9
Eredmény és bérleti díj együtt	2,8	9,6	342,9

Forrás: Saját számítás a tesztüzemi adatok alapján.

⁷ A magángazdaságokban a családtagoknak ki nem fizetett bérköltséget is számításba véve.

⁸ Összegét, mint a mezőgazdaságból kivont, de megtermelt jövedelmet a reális egybevetésnél mindenképpen figyelembe kell venni.

2.6.4. Az érdekérvényesítés gyengeségei

A mezőgazdasági termelők helyzete az agrárvertikumon belül az átlagosnál jobban gyengült. A relatív túltermelés nehézségeihez alkalmazkodni csak lassan és megkésve tudó mezőgazdaság különösen a felvásárló kereskedelemmel szemben került hátrányos helyzetbe, ami az árak alacsony szintre szorításától a minőségi kifogásokon át a késői fizetésekig terjed ki. Nem lennének azonban igazságosak, ha nem ismernénk el néhány feldolgozóipari ágazat (pl. a konzervipar, a boripar és néha a húsipar) ugyancsak súlyos gondjait, amely számos gyár bezárásához, felszámolásához vezetett. A mezőgazdasági termelők körén belül **a leggyengébb érdekképviselő a nagyszámú kistermelőnek van.** Általában megállapítható, hogy a különféle érdekképviselők az elmúlt évek során többnyire egymással vitáztak és saját vélt érdekeiket előbbre helyezték a szakmai összefogásnál. Bonyolítja megítélésüket az a tény, hogy nincs megfelelő regisztrációjuk, sőt gyakran még taglétszámuk sem tisztázott.

Az érdekvédelmi szervezetek érdekütközéseinek egyik nagyon lényeges területe a feketemunka terjedésével kapcsolatos. Azáltal ugyanis, hogy a termelők egy része lényegében ki van zárva az illegális munkavállalók alkalmazásának lehetőségéből, súlyos helyi konfliktusok keletkeznek, s eltérő teherviselést eredményeznek, hasonlóan az adózás terén fennálló különbségekhez. Sajnálatos, hogy sokkal inkább terjednek a nem legális módszerek, az adóelkerülési trükkök, semmint a hosszabb távon is követhető megoldások. A háttérben természetesen **a jövedelemhiány a legfontosabb mozgatóerő,** ami mintegy morális felhatalmazást ad a „kéz kezét mos” alapon történő látszattmegoldásokra (a megszorított östermelői igazolványoktól kezdve a formálisan magángazdaságként működtetett nagyüzemi részegységekig).

Irodalomjegyzék

1. Dorgai László, Kovács Gábor, Stauder Márta, Tóth Erzsébet, Varga Gyula: Mezőgazdaságunk üzemi rendszere az EU tapasztalatainak tükrében. Agrárgazdasági Tanulmányok, AKII, Budapest, 1999. 8.
2. Erdész Ferencné, Guba Mária, Kissné Bársony Erzsébet, Laczkó András, Popp József, Szőke Gyula, Radóczné Kocsis Teréz, Ráki Zoltán, Vissyné Takács Mara: A piaci szabályozás és támogatás változásának jellemzői, valamint a szabályozási rendszer EU-konform továbbfejlesztése. 1999. december, 82 oldal, kézirat
3. FAPRI Briefing Book 1998 tables.
4. Guba Mária, Ráki Zoltán: Összefoglaló értékelés az állattartási létesítmények kapacitáskihasználásának helyzetéről, állapotának műszaki színvonalának értékeléséről. 1999. december, 67 oldal, kézirat
5. <http://193.6.97.104/ADATOK-INFOK/STAT-INFO/> 1999.12.08.
6. Internet:http://www.agrinet.hu/magyar/trade_oilseed.htm
7. Kapronczai István et al: Beszámoló az agrárgazdaság helyzetéről. (Megalapozó tanulmány és számítások az FVM az élelmiszergazdaság helyzetéről szóló 1999. évi Parlament előtti beszámolójához), 1999. július, kézirat
8. Kertész Róbert: A mezőgazdasági társas vállalkozások főbb ágazatainak költség-jövedelemhelyzete, Agrárgazdasági Információ, AKII Informatikai Igazgatóság, 1994, 1995, 1996, 1997.
9. Kiss György, Kovács Zsuzsanna, Szabadi László: A fontosabb élelmiszeripari termékek 1998. évi költség- és jövedelemadatai. Agrárgazdasági Információk, AKII, Budapest, 1999. 4.
10. Kovács Gábor, Keszthelyi Szilárd: A tesztüzemek 1998. évi gazdálkodásának eredményei. Agrárgazdasági Információk, AKII, Budapest, 1999. 1.
11. Kovács Péter: A mezőgazdasági termelőeszköz kereskedelmi szervezetek áruforgalmi tevékenységének főbb mutatói AKII, 1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998.
12. KSH Mezőgazdasági Statisztikai Évkönyv, 1990, 1992, 1994, 1996, 1997, 1998.
13. Orbánné Nagy Mária: Az állati eredetű termékek külkereskedelmének lehetőségei és korlátai az EU-csatlakozásig. Agrárgazdasági Tanulmányok, AKII, Budapest, 1999. 6.

14. Pátkai Józsefné: A részmunkaidős árutermelő kisgazdaságok ágazatainak költség- és jövedelemhelyzete 1998-ban. Agrárgazdasági Információk, AKII, Budapest, 1999. 2.
15. Tóth Erzsébet: Az átalakult mezőgazdasági szövetkezetek gazdálkodásának néhány fontosabb jellemzője, 35 oldal, Tájékoztató a szövetkezeti gazdálkodás helyzetét elemző felmérés részeredményeiről, 1999. szeptember, kézirat
16. Varga Jánosné: Az élelmiszertermelés gazdálkodó szervezeteinek pénzügyi helyzete 1998. Agrárgazdasági Információk, AKII, Budapest, 1999. 3.
17. Vissyné Takács Mara: A dohány ágazat vertikális integrációja Magyarországon és az EU-ban. Agrárgazdasági Tanulmányok, AKII, Budapest, 1999. 7.
18. Vissyné Takács Mara: A mezőgazdasági Fejlesztési Alap támogatásával megvalósított beruházások műszaki-ökonómiai vizsgálata. Tanulmány, AKII, 1995. június

MELLÉKLETEK

Mellékletek jegyzéke

1. melléklet	Az Európai Unió és Magyarország gabonatermelése	105
2. melléklet	A búzatermelés alakulása az Európai Unióban	106
3. melléklet	A kukorica termelés alakulása az Európai Unióban.....	106
4. melléklet	Az Európai Unió és Magyarország gyümölcsstermelésének alakulása	107
5. melléklet	A magyar gyümölcsstermelés alakulása	108
6. melléklet	A főbb gyümölcsfajok termésátlagának alakulása Magyarországon	109
7. melléklet	A világ zöldségstermelésének alakulása	110
8. melléklet	A zöldségfélék természetes mutatóinak alakulása Magyarországon	111
9. melléklet	Szőlőfajták területi megoszlása százalékban.....	112
10. melléklet	Az állatállomány változása (decemberi állomány)	113
11. melléklet	Állati-termék termelés változása	114
12. melléklet	A fontosabb állati termékek termelése és felhasználása	115
13. melléklet	Az egy főre jutó reáljövedelem indexe.....	116
14. melléklet	Az élelmiszerekre, italokra és dohánytermékekre fordított kiadások aránya a háztartások végső fogyasztásában az Európai Unió országaiban és Magyarországon	117
15. melléklet	A fontosabb élelmiszerek és élvezeti cikkek egy főre jutó fogyasztása Magyarországon 1989-1997	118
16. melléklet	A legfontosabb partnerországokba irányuló magyar mezőgazdasági és élelmiszeripari export 1995-1998	119
17. melléklet	A magyar mezőgazdasági és élelmiszeripari export 1998 és 1999. évi alakulása havonként, összesen, EU országok.....	120
18. melléklet	A főbb EU országok és Magyarország termelői árainak viszonya, 1992-1998	121
19. melléklet	A cserearány alakulása az agrárexportban és az összexportban 1992-1998 között.....	126
20. melléklet	Az agrártámogatások	127
21. melléklet	Az agrártámogatások fajlagos értékei	129
22. melléklet	A búzatermelés költségének és jövedelmének alakulása a mezőgazdasági társas vállalkozásokban	133

23. melléklet A kukoricatermelés költségének és jövedelmének alakulása a mezőgazdasági társas vállalkozásokban	133
24. melléklet Az alma termelési költségének és jövedelmének változása az integrált árutermelő kisgazdaságokban	134
25. melléklet Zöldségfélék termelési költségének és jövedelmének változása az integrált árutermelő kisgazdaságokban	135
26. melléklet Néhány kertészeti termék jövedelmének változása az integrált árutermelő kisgazdaságokban	137
27. melléklet Az árutermelő kisgazdaságokban termelt termékek nettó jövedelmének alakulása a saját munkaráfordítás különböző mértékű feltételezett díjazása esetén	138
28. melléklet A borszőlőtermesztés költség- és jövedelemviszonyai az integrált árutermelő kisgazdaságokban	139
29. melléklet A borszőlőt termesztő kisüzemek nettó jövedelmének alakulása a saját munka különböző mértékű feltételezett díjazása mellett.....	139

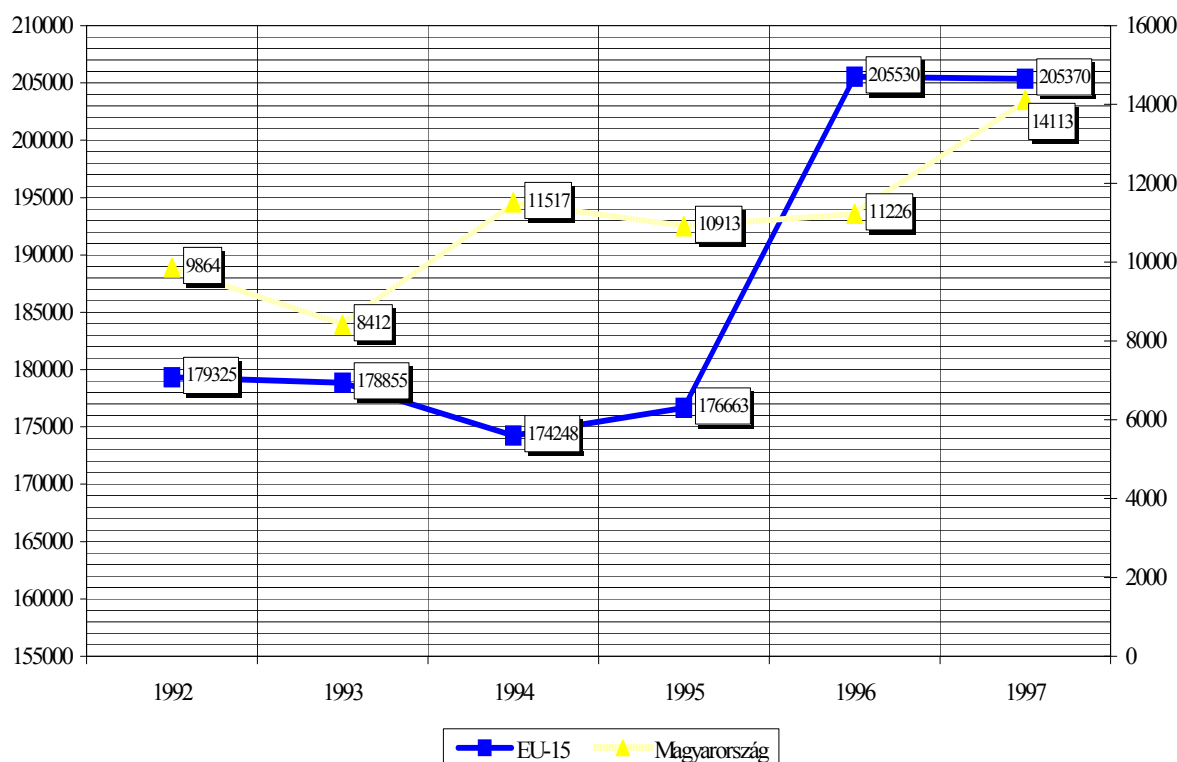
1. melléklet

Az Európai Unió és Magyarország gabonatermelése

Me.: ezer tonna

Megnevezés	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Olaszország	18413	18460	17386	18470	19553	18576
Spanyolország	13850	16996	14817	11125	21565	18348
Franciaország	60450	55513	53316	52897	62370	63187
Görögország	4952	4776	5130	3991	4258	4523
Németország	34756	35547	36299	39864	42136	45395
Portugália	1118	1314	1267	1169	1467	1380
Hollandia	1350	1463	1355	1585	1660	1486
Belgium/Luxemburg	2146	2330	2054	2203	2560	2416
Nagy Britannia	22063	19485	19946	21861	24608	23674
Dánia	6954	8235	7882	9150	9250	9755
Írország	2095	1655	1409	1801	2142	1995
EU-12	168435	165849	162021	164116	191539	190735
Ausztria	4323	4482	4406	4282	4339	4713
Finnország	2803	3167	3405	3298	3698	3807
Svédország	3764	5357	4416	4967	5954	6115
EU-15	179325	178855	174248	176663	205530	205370
Magyarország	9864	8412	11517	10913	11226	14113
EU-15 %-ában	5,50	4,70	6,60	6,17	5,46	6,87

Forrás: ZMP BILANZ '98., KSH

**Az EU15 és Magyarország gabonatermelése 1992-1997
(1000 t)**

2. melléklet

A búzatermelés alakulása az Európai Unióban

Me.: ezer tonna

Megnevezés	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Belgium/Luxemburg	1 429	1 512	1 500	1 576	1 910	1 764
Dánia	3 648	4 349	3 725	4 598	4 760	4 958
Németország	15 541	15 767	16 480	17 763	18 922	19 867
Görögország	2 345	2 143	2 063	1 917	1 841	1 984
Spanyolország	4 357	5 002	4 294	2 958	6 169	4 468
Franciaország	32 508	29 252	30 549	30 862	35 949	33 928
Írország	732	597	500	570	771	755
Olaszország	8 943	8 170	7 245	7 954	8 012	6 865
Hollandia	1 017	1 035	981	1 167	1 269	1 063
Portugália	330	422	490	370	432	313
Egyesült Királyság	14 061	12 891	13 314	14 340	16 102	15 131
EU-12	84 911	81 140	81 141	84 043	96 137	91 096
Ausztria	1 325	1 318	1 255	1 304	1 240	1 399
Finnország	212	341	340	379	459	464
Svédország	1 411	1 770	1 345	1 600	2 030	2 180
EU-15	87 859	84 569	84 081	87 326	99 866	95 079

Forrás: Agrarmarkte in Zahlen Europäische Union 98 ZMP, Bonn

3. melléklet

A kukorica termelés alakulása az Európai Unióban

Me.: ezer tonna

Megnevezés	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Belgium/Luxemburg	65	168	94	76	79	79
Dánia	-	-	-	-	-	-
Németország	2 139	2 656	2 417	2 395	2 973	3 027
Görögország	2 047	2 099	1 820	1 566	1 920	2 040
Spanyolország	2 758	1 699	2 269	2 539	3 697	4 442
Franciaország	14 886	14 843	12 943	12 394	14 432	16 587
Írország	-	-	-	-	-	-
Olaszország	8 200	8 029	7 680	8 499	9 501	9 850
Hollandia	63	95	83	63	87	100
Portugália	600	568	536	597	805	867
Egyesült Királyság	-	-	-	-	-	-
EU-12	30 758	30 157	27 842	28 163	33 434	36 992
Ausztria	1 118	1 524	1 440	1 392	1 544	1 563
Finnország	-	-	-	-	-	-
Svédország	-	-	-	-	-	-
EU-15	31 876	31 681	29 282	29 555	34 373	38 555

Forrás: Agrarmarkte in Zahlen Europäische Union 98 ZMP, Bonn

4. melléklet

Az Európai Unió és Magyarország gyümölcsstermelésének alakulása

Me.: ezer tonna

Megnevezés	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998**
EU-15*	50113	62818	55669	54191	52582	56427	51290	..
EU-15	27700	33800	32200	32500	29900	30100	29400	28200
EU-12	27500	33600	32000	32200	29700	29900	29200	27900
Olaszország	10241	11368	11065	10787	10207	10363	9267	10050
Spanyolország	9061	10133	9940	9980	9132	9001	10588	9182
Franciaország	2527	4278	3477	3874	3763	3822	3498	3016
Görögország	2883	3514	3377	3634	2976	3145	2463	2306
Németország	715	1400	1119	1099	792	1109	948	1137
Portugália	880	905	871	858	815	837	928	551
Hollandia	398	790	881	780	804	669	564	686
Belgium	246	654	716	712	729	498	540	606
Nagy Britannia	452	509	480	433	370	371	222	309
Dánia	45	59	58	55	46	46	51	52
Írország	17	16	16	17	17	16	17	16
Magyarország	1332	1151	1271	1049	684	980	883	834
EU-12 %-ában	4,8	3,4	4,0	3,3	2,3	3,3	3,0	3,0
Ausztria	155	134	183	174	184	186	214	189
Finnország	14	17	15	13	14	18	18	19
Svédország	26	40	36	35	33	34	32	33

Megjegyzés:

*a szőlő terméssel és a dinnyével együtt

**becsült adat

Forrás: ZMP BILANZ OBST '97.

A magyar gyümölcsstermelés alakulása

Megnevezés	1986-90	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Összes terület (hektár)	95 972	94 137	94 465	92 954	92 669	93 941	94 332	95578	96319
ebből: termő	79 001	73 422	72 315	72 520	70 751	72 568	72 149	72385	73255
Összes termés (1 000 tonna)	1 629,1	1 332,2	1 151,4	1 270,7	1 049,2	683,9	979,6	883,2	834,0
ebből: Alma	1 070,5	859,2	665,8	819,4	657,0	353,0	551,9	499,9	482,0
Körte	80,9	69,7	65,0	63,5	42,8	41,2	40,8	36,8	43,2
Cseresznye	28,6	26,1	27,5	24,4	23,6	20,1	21,8	21,8	19,3
Meggy	72,3	63,8	77,3	75,7	72,9	47,6	65,8	64,5	49,2
Szilva és ringló	186,0	140,3	142,0	123,4	116,3	104,9	114,4	122,8	103,8
Kajszi	39,2	35,6	40,4	35,7	26,9	18,1	45,0	24,8	17,2
Őszibarack	70,2	61,0	60,6	62,4	49,8	42,0	75,6	53,8	64,8
Málna	24,2	26,2	22,7	18,1	18,1	18,0	19,9	18,1	19,8
Szamóca	14,6	14,9	13,9	12,0	12,1	11,6	12,5	12,9	13,4
Egyéb	42,6	35,4	36,2	36,1	29,7	27,0	31,9	27,8	21,0

Forrás: KSH Mezőgazdasági Statisztikai Zsebkönyv 1990- 1996., KSH Mezőgazdasági Statisztikai Évkönyv, 1997-98.

A főbb gyümölcsfajok termésátlagának alakulása Magyarországon

Me.: tonna/ha

Megnevezés	1986-90 átlag		1991		1995		1996		1998	
	<i>ÁG</i>	<i>Szövetkezet</i>	<i>Gazd. társ.</i>	<i>Szövetkezet</i>	<i>Gazd. társ.</i>	<i>Szövetkezet</i>	<i>Gazd. társ.</i>	<i>Szövetkezet</i>	<i>Gazd. társ.</i>	<i>Szövetkezet</i>
Alma	24,5	22,1	21,3	15,72	8,78	6,19	14,8	13,1	13,72	17,00
Körte	10,4	7,4	12,4	5,50	12,45	2,56	6,5	3,1	12,13	6,79
Cseresznye	3,2	3,0	3,42	2,72	3,36	0,32	3,3	1,0	3,70	1,29
Meggy	4,0	4,4	5,81	3,32	4,39	1,74	5,7	3,4	4,21	2,85
Szilva	8,8	7,8	8,90	5,58	4,65	3,74	5,4	4,1	5,10	3,21
Kajszi	3,7	4,1	3,52	2,94	1,77	1,41	5,6	8,5	2,58	2,74
Őszibarack	7,8	5,6	5,20	2,94	4,06	1,90	5,6	3,3	8,67	5,44
Málna	0,96	2,6	4,17	1,90	-	2,1-3,5*	-	4,0-6,0*	-	4,0-6,0*

*egyéni kistermelés

Forrás: KSH Mezőgazdasági Statisztikai Zsebkönyv 1990- 1996.

A világ zöldségtermelésének alakulása

Me.: ezer tonna

Megnevezés	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Világ összesen	459 636	457 825	456 170	473 607	484 618	559 933	589 133	595 565
Európa összesen	70 952	69 249	66 796	69 085	69 152	69 717	71 633	68 745
Magyarország	2 036	1 862	1 400	1 336	1 418	1 644	1 748	1 548
Magyarország az EU átlag % - ában	3,85	3,64	2,76	2,53	2,67	3,16	3,18	2,94
Belgium - Luxemburg	443	457	452	1 868	1 839	1 686	1 611	1 631
Dánia	304	308	314	311	311	291	291	291
Egyesült Királyság	5 786	3 936	4 170	4 025	3 817	3 732	3 734	3 732
Franciaország	7 156	7 357	7 179	7 577	7 645	7 944	7 953	7 886
Görögország	3 871	3 832	3 583	4 058	4 218	4 080	4 284	4 082
Hollandia	3 546	3 585	3 689	3 726	3 523	3 744	3 744	3 744
Írország	215	227	234	241	247	241	233	234
Németország	2 878	3 511	4 224	3 810	3 682	3 245	3 688	3 393
Olaszország	14 136	14 643	14 120	14 090	14 333	13 798	15 217	14 056
Portugália	2 115	1 997	1 781	1 960	2 034	2 053	2 087	2 102
Spanyolország	11 457	10 396	10 106	10 158	10 640	10 280	11 163	10 650
EU 12	51 907	50 249	49 852	51 824	52 289	51 094	54 005	51 801
Ausztria	443	457	452	440	445	400	392	392
Finnország	201	207	211	198	231	240	233	240
Svédország	292	239	243	241	238	232	273	272
EU 15	52 843	51 152	50 758	52 703	53 203	51 966	54 903	52 705
Csehország	1 105	1 199	1 125	573	522	539	589	585
Lengyelország	5 733	6 121	4 823	6 238	5 469	6 028	5 388	5 116

Megjegyzés: Németország 1990-es adata csak NSZK, Csehszlovákia adatai 1993-tól Szlovákia nélkül Forrás: FAO Yearbook Production 1992., 1995., 1997. Kötetei
Magyarország adatai : KSH Mezőgazdasági Élelmiszeripari Zsebkönyve

A zöldségfélék természetes mutatóinak alakulása Magyarországon

Megnevezés	1986-90 átlaga	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998+
Vetésterület a szántón (ezer hektár)									
Zöldborsó	30	20	13	12,0	12,2	13,6	12	17,5	13,1
Zöldbab	5	..	3	2,8	2,8	3,6	3	4,3	3,2
Paradicsom	11	12	7	6,5	8,9	11,8	10	13,7	12,6
Zöldpaprika *	7	6	8	6,8	7,4	8,8	8	10,6	6,1
Fűszerpaprika	8	9	5	4,6	5,4	4,7	5	5,7	6,8
Vöröshagyma	7	7	6	6,1	6,3	8,9	7	6,4	6,1
Fejeskáposzta	4	4	4	4,6	5,4	6,6	6	7,0	6,5
Sárgarépa	3	..	2	2,6	3,7	4,6	4	5,4	4,6
Uborka	3	..	3	2,6	3,4	4,2	3	6,6	5,1
Görögdinnye	7	..	4	4	4,5	6,9	6	5,5	6,7
Sárgadinnye	1	..	0,5	1	0,6	0,9	0,9	0,6	0,5
Csemegekukorica	7	9	9	12,6	13,9	15,0	14,6	15,3	16,0
Összesen:	106,0	112,0	82,0	82,7	97,9	119,4	96,0	123,3	115,4
Termésátlag (tonna/ha)									
Zöldborsó*	10,2	8,8	6,0	5,3	9,9	10,0	8,6	3,3	4,4
Zöldbab	4,1	5,0	4,1	4,6	3,3	3,7	5,5	4,6	5,6
Paradicsom	29,3	22,7	19,6	14,6	15,4	13,7	19,5	13,6	22,2
Zöldpaprika **	12,1	12,5	6,9	8,4	8,1	8,1	9,0	13,3	12,1
Fűszerpaprika	8,6	8,9	5,1	6,7	7,1	8,2	10,7	7,5	8,9
Vöröshagyma	20,6	16,4	19,1	13,4	14,7	17,9	20,6	17,1	19,4
Fejeskáposzta	22,8	26,0	16,6	17,3	14,4	14,1	19,7	20,3	21,3
Sárgarépa	19,4	18,2	15,7	15,9	13,9	13,8	18,5	16,0	17,9
Uborka	11,6	15,7	12,8	11,0	10,2	10,0	11,8	12,9	15,5
Görögdinnye	14,3	16,7	12,5	11,9	10,4	11,4	12,5	11,8	15,5
Sárgadinnye	7,3	9,1	6,7	6,4	6,2	6,9	7,3	6,2	9,9
Csemegekukorica	7,4	..	7,5	8,2	7,9	9,1	10,8	11,3	11,8
Termésmennyiség (ezer tonna)									
Zöldborsó*	334	87	47	108	162	179	165	70,4	71,1
Zöldbab	39	39	30	28	24	28	29	31,6	28,2
Paradicsom	464	458	250	202	224	231	263	219,7	329,7
Zöldpaprika **	176	153	125	120	117	123	96	141,1	109,7
Fűszerpaprika	79	95	34	33	41	41	52	45,3	64,6
Vöröshagyma	187	185	168	138	134	195	180	127,9	149,9
Fejeskáposzta	131	135	106	123	117	131	153	171,3	178,4
Sárgarépa	111	119	91	93	98	106	121	116,9	118,4
Uborka	124	108	99	89	93	94	102	119,1	125,6
Görögdinnye	123	82	61	66	61	91	92	75,7	112,4
Sárgadinnye	9	4	4	5	6	8	6	5,7	7,2
Csemegekukorica	74	132	79	105	123	146	173	185	203,2
Összesen:	2082	1862	1400	1336	1418	1644	1748	1548	1861

+ / betakarított terület

* hüvelyes súlyban

** paradicsompaprikával együtt

Forrás: KSH Mezőgazdasági Statisztikai Zsebkönyv 1990-1996.

KSH Mezőgazdasági Statisztikai Évkönyv 1997-1998.

Szőlőfajták területi megoszlása százalékban

1974		1990		1997	
az ország összes szőlőterületén		az ország összes szőlőterületén		20 borvidék szőlőterületén	
FEHÉR FAJTÁK					
1. Kövidinka	8,6	1. Olaszrizling	10,2	1. Olaszrizling	8,5
2. Olaszrizling	8,4	2. Chasselas	7,0	2. Furmint	4,6
3. Ezerjő	5,6	3. Kövidinka	6,0	3. Rizlingszilváni	4,5
4. Chasselas	4,8	4. Ezerjő	3,9	4. Hárslevelű	3,7
5. Izsáki	4,0	5. Rizlingszilván	3,9	5. Chardonnay	3,4
6. Piros szlanka	2,8	6. Chardonnay	2,7	6. Cserszegi fűszeres	3,4
7. Furmint	2,3	7. Ottonel muskotály	2,6	7. Zala gyöngye	2,9
8. Mézes	1,4	8. Izsáki	2,5	8. Ezerjő	2,8
9. Hárslevelű	1,2	9. Hárslevelű	2,4	9. Izsáki	2,4
10. Pozsonyi	1,1	10. Furmint	2,4	10. Chasselas	2,3
11. Leányka	1,1	11. Rajnai rizling	2,2	11. Zöld veltelini	2,3
12. Ottonel muskotály	0,7	12. Leányka	1,9	12. Rajnai rizling	2,3
13. Rizlingszilváni	0,7	13. Irsai Olivér	1,9	13. Ottonel muskotály	1,7
14. Bánáti rizling	0,5	14. Zala gyöngye	1,9	14. Irsai Olivér	1,7
14 fajta összesen	43,2	14 fajta összesen	51,5	14 fajta összesen	46,5
6 minőségi fajta	14,4	8 minőségi fajta	28,3	9 minőségi fajta	34,4
KÉK FAJTÁK					
1. Kadarka	14,1	1. Kékfrankos	4,8	1. Kékfrankos	y
2. Kékoportó	1,1	2. Kadarka	3,9	2. Zweigelt	2,8
3. Kékfrankos	1,0	3. Zweigelt	1,7	3. Kékoportó	1,6
		4. Kékoportó	1,2	4. Kadarka	0,9
3 fajta összesen	16,2	4 fajta összesen	11,6	4 fajta összesen	14
2 minőségi fajta	2,2	3 minőségi fajta	7,7	3 minőségi fajta	13,1
8 minőségi borszőlő fajta	16,6	11 minőségi borszőlő fajta	36,0	12 minőségi borszőlő fajta	47,5

Forrás: Kádár Gyula: Eredmények és gondok az átalakuló magyar borgazdaságban. Borászati Füzetek, 1998, 4. szám

**Az állatállomány változása
(decemberi állomány)**

Megnevezés	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	1998. évi	
	ezer darab												1988 = 100	1993 = 100
Szarvasmarha-állomány, összesen	1690	1598	1571	1420	1159	999	910	928	909	871	873	857	51,7	87,4
Ebből: tehén	663	646	630	559	497	450	415	421	414	403	407	399	61,4	90,4
Sertésállomány	8327	7660	8000	5993	5364	5001	4356	5032	5289	4931	5479	5335	65,8	109,6
Ebből: koca	746	701	624	482	467	401	335	436	379	345	391	379	52,4	97,5
Juhállomány	2216	2069	1865	1808	1752	1252	947	977	872	858	909	934	41,0	72,6
Ebből: anyajuh	1442	1396	1313	1336	1340	896	734	741	672	632	702	727	48,7	78,3
Baromfi-állomány összesen	88554	84299	73543	61962	61108	55425	55791	52653	48110	51874
Ebből: tyúkfélék	56719	52564	43309	35556	36419	30812	33665	31458	27692	30983	30557	25 890	53,9	99,2
- tojótyúk	26950	25992	25171	23011	21566	21597	17650	17132	15810	16209	16498	15 033	61,2	76,4
liba	1519	2125	1858	1092	894	876	1385	1111	1089	1136	1074	1 269	70,7	122,6
kacsa	2005	1868	1685	1512	1329	1304	1806	1287	1533	1553	2378	2 269	118,6	182,4
pulyka	1361	1750	1520	791	900	836	1285	1665	1986	1993	1986	1 859	145,9	237,6

Forrás: Mezőgazdasági, élelmiszeripari statisztikai zsebkönyv, KSH, Budapest - kötetei.

Állati-termék termelés változása

Megnevezés	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1998. évi	
	termelés											1988 = 100	1993 = 100
Tejtermelés, millió liter	2787	2779	2763	2418	2234	2020	1878	1920	1918	1931	2045	73,4	101,2
Vágóállat-termelés, ezer tonna													
Vágómarha, élőtesttömegben	273,8	278,1	249,8	263,2	260,9	190,6	148,0	127,5	120,4	114,8	99,4	36,3	52,1
Csontoshús-súlyban	155,4	157,6	141,4	149,1	147,2	107,3	83,0	73,4	69,0	65,7	56,9	36,6	53,0
Vágósertés													
élőtesttömegben	1311,4	1316,2	1288,8	1182,5	946,4	833,1	748,7	711,1	837,5	722,2	709,9	54,1	85,2
carcas súlyban*	1062,0	1065,2	1039,7	954,7	765,0	673,9	609,2	576,0	674,5	581,6	571,7	53,8	84,8
csontoshús-súlyban	634,3	633,2	615,9	562,1	445,2	392,4	352,4	332,9	413,9	358,3	350,8	55,3	89,4
Vágóbaromfi-termelés													
élőtesttömegben	667,0	580,0	592,0	464,0	446,0	419,0	447,0	510,0	492,0	517,1	580,9	87,1	138,6
tyúkfélék	486,5	417,4	411,6	319,4	320,4	319,2	329,3	372,7	332,8	333,3	396,9	81,6	124,3
liba	62,4	65,2	76,1	55,8	48,9	44,3	45,8	49,7	59,1	54,4	51,2	82,1	115,7
kacsa	44,4	48,4	42,9	41,6	37,0	29,6	36,9	39,4	28,9	44,4	42,4	95,4	143,1
pulyka	34,7	47,0	60,5	46,4	39,1	25,8	34,8	47,8	70,8	84,8	90,1	259,7	349,3
vágott testtömegben	482,7	440,7	453,3	355,0	341,3	320,5	342,3	387,9	378,6	397,9	447,0	92,6	139,5
Vágójuh	41,0	44,0	35,0	26,0	28,0	28,0	23,0	19,1	19,6	17,2	15,8	38,6	56,6
Tojástermelés, millió darab	4585	4576	4679	4443	4164	4211	3877	3467	3273	3388	3388	73,9	80,4
Gyapjú	9,6	8,7	7,3	4,2	4,5	4,1	3,9	3,3	3,2	3,0	3,0	30,8	72,1
Juhtej **	5,0	5,0	4,0	3,0	3,0	3,0	2,0	2,0	1,0	1,2	1,3	26,5	44,1

*/ csontos hús + fehéráru.

**/ felvásárolt mennyiség.

***/ Számított adat.

Forrás: KSH adatok alapján összeállítva

12. melléklet

A fontosabb állati termékek termelése és felhasználása

Me.: ezer tonna

Megnevezés		1988	1993	1997	1997/ 1988
Vágó- sertés hasított súlyban	Termelés	1 062,0	673,9	584,0	0,55
	Behozatal	0,8	20,9	22,9	28,63
	Kivitel	289,6	103,4	116,3	0,40
	Hazai fogyasztás	741,0	586,4	488,1	0,66
	Hazai fogyasztás, kg/fő/év	71,0	57,0	47,9	0,67
	Termelés/hazai fogyasztás %	143,3	114,9	119,7	0,84
Vágó- marha csontos- hús súlyban	Termelés	155,4	107,3	65,7	0,42
	Behozatal	17,4	19,8	14,1	0,81
	Kivitel	91,3	34,9	30,3	0,33
	Hazai fogyasztás	78,0	81,8	50,2	0,64
	Hazai fogyasztás, kg/fő/év	7,7	7,9	4,9	0,64
	Termelés/hazai fogyasztás %	194,3	131,2	130,9	0,67
Vágójuh	Termelés	19,6	13,6	8,3	0,42
	Behozatal	1,0	0,0	2,3	2,30
	Kivitel	16,8	7,7	6,8	0,40
	Hazai fogyasztás	3,8	5,9	3,8	1,00
	Hazai fogyasztás, kg/fő/év	0,4	0,6	0,4	1,00
	Termelés/hazai fogyasztás %	515,8	230,5	218,4	0,42
Baromfi- hús vágott súlyban	Termelés	466,3	308,8	383,1	0,82
	Behozatal	0,0	1,7	2,4	2,40
	Kivitel	237,0	74,7	133,1	0,56
	Hazai fogyasztás	226,5	231,0	242,4	1,07
	Hazai fogyasztás, kg/fő/év	21,7	22,4	23,9	1,10
	Termelés/hazai fogyasztás %	205,9	133,7	158,0	0,77
Tehéntej, ezer tonnában	Termelés	2 870,6	2 080,1	1 989,2	0,69
	Behozatal	88,4	126,7	185,8	2,10
	Kivitel	150,3	270,8	211,4	1,41
	Hazai fogyasztás	2 636,4	1 835,5	1 841,5	0,70
	Hazai fogyasztás, kg/fő/év	252,5	178,3	181,4	0,72
	Termelés/hazai fogyasztás %	109,3	114,0	108,7	0,99
Tyúk- tojás millió darab	Termelés	4 585	4 211	3 442	0,75
	Behozatal	45	37
	Kivitel	348
	Hazai fogyasztás	3 758	4 060	3 090	0,82
	Hazai fogyasztás, db/fő/év	360	368	269	0,73
	Termelés/hazai felhasználás* %	107,2	103,7	111,4	1,04

*/ Keltető tojással és ipari felhasználással együtt.

Forrás: Élelmiszer-mérlegek, KSH, Budapest- körzetek.

Az egy főre jutó reáljövedelem indexe
1989-1997

Év	Index	előző év = 100 %
1989	100,0	
1990	98,2	98,2
1991	96,5	98,3
1992	93,2	96,5
1993	88,7	95,3
1994	91,2	102,7
1995	86,3	94,7
1996	86,3	100,0
1997	87,5	101,4

Forrás: Statisztikai Évkönyv, 1997

14. melléklet

**Az élelmiszerekre, italokra és dohánytermékekre fordított
kiadások aránya a háztartások végső fogyasztásában
az Európai Unió országaiban és Magyarországon
1995**

	Élelmiszerek, italok és dohánytermékek összesen	Élelmiszer	Alkohol- mentes italok	Szeszes- italok	Dohány- termékek
EU-15	18,2	2,7	1,7
Belgium	16,4	13,0	0,6	1,2	1,6
Dánia	20,0	14,3	0,8	2,5	2,3
Németország	15,2	10,9	..	2,6	1,7
Görögország	36,6	28,8	1,2	2,7	3,8
Spanyolország	19,7	16,8	0,5	1,3	1,5
Franciaország	18,2	14,2	0,6	1,9	1,5
Írország	33,3	16,6	1,4	11,3	4,1
Olaszország	19,3	16,3	0,4	0,9	1,7
Luxemburg	18,2	10,9	0,6	1,3	5,7
Hollandia	14,3	10,8	0,5	1,4	1,5
Ausztria	17,2	13,0	0,7	1,8	1,7
Portugália	28,0	23,6	0,3	3,0	2,4
Finnország	20,5	14,1	0,5	4,0	2,0
Svédország	19,5	14,3	0,6	2,7	1,9
Egyesült Királyság	19,5	10,4	0,8	6,0	2,7
Magyarország	28,5	20,1

Forrás: The Agricultural Situation in the EU 1997 European Commission Brussels 1998; Statisztikai Évkönyv 1997

A fontosabb élelmiszerek és élvezeti cikkek egy főre jutó fogyasztása Magyarországon 1989 – 1997

Megnevezés	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1997/1989 %
hús, húskészítmények, hal összesen	81,0	75,8	74,3	76,2	70,9	69,5	65,8	62,6	62,5	77,2
hal	2,8	2,7	2,6	2,9	3,0	3,1	2,7	2,5	2,5	89,3
hús és húskészítmények összesen	78,2	73,1	71,7	73,3	67,9	66,4	63,1	60,1	60,0	76,7
sertéshús	43,3	38,8	37,7	36,1	31,9	29,6	27,4	27,3	27,0	62,4
marha- és borjúhús	7,6	6,5	7,4	7,9	8,1	6,9	6,9	5,2	5,0	65,8
baromfihús	22,1	22,8	20,9	23,3	22,4	23,1	24,2	23,5	24,0	108,6
tej és tejtermékek	189,6	169,9	167,9	159,7	145,1	141,1	133,4	138,0	136,0	71,7
tojás	20,2	21,6	19,9	18,9	20,4	18,9	16,7	15,0	15,0	74,3
zsiradékok összesen	39,2	38,6	37,1	37,6	37,0	38,4	37,1	36,1	36,0	91,8
vaj	2,4	1,7	1,8	1,7	1,5	1,4	1,5	1,4	1,2	50,0
sertézsiradék	25,4	24,2	23,2	22,8	21,1	21,6	19,6	18,6	18,0	70,9
étolaj	7,2	8,0	7,7	8,2	8,3	9,0	9,6	9,0	9,3	129,2
margarin	3,3	3,8	4,0	4,4	5,4	5,7	5,6	5,9	6,2	187,9
cereáliák összesen	112,2	110,4	102,9	106,0	98,0	92,0	89,1	85,6	88,2	78,6
liszt	107,7	106,2	97,7	100,4	92,4	87,2	84,1	80,8	83,0	77,1
rizs	4,5	4,2	5,2	5,6	5,6	4,8	5,0	4,8	5,2	115,6
burgonya	55,2	61,0	55,5	56,2	59,7	58,7	60,9	67,0	66,2	119,9
cukor	40,5	38,2	35,1	39,7	36,0	34,5	37,7	40,3	37,6	92,8
zöldség, főzelékfélék, gyümölcs összesen	159,6	155,6	154,7	157,9	161,5	156,7	149,9	154,7	148,0	92,7
zöldség, főzelékfélék	82,1	83,3	84,1	85,1	84,8	86,5	91,6	90,3	88,0	107,2
gyümölcs összesen	77,5	72,3	70,6	72,8	76,7	70,2	58,3	64,4	60,0	77,4
hazai gyümölcs	66,7	61,6	59,0	60,8	63,1	55,4	42,0	49,8	47,0	70,5
délgyümölcs	10,8	10,7	11,6	12,0	13,6	14,8	16,2	14,6	13,0	120,4
kávé	2,6	2,6	2,7	2,6	2,8	2,7	2,3	2,4	2,5	96,2
tea (dkg)	12,6	13,5	13,1	12,9	14,4	14,9	16,0	15,5		123,0
bor (liter)	22,8	27,7	28,9	29,8	31,5	29,2	26,6	30,3	29,0	127,2
sör (liter)	104,0	105,3	100,6	94,0	82,9	84,7	75,3	71,3	70,0	67,3
égetett szeszesitalok (abs. Liter)	5,0	4,3	3,9	3,7	3,6	3,5	3,4	3,2	3,3	64,6
szeszesitalok összesen (abs. Liter)	11,3	11,1	10,7	10,5	10,6	10,5	10,0	10,3	10,1	89,4
dohány	2,2	2,0	1,8	1,7	1,6	1,6	1,5	1,4	1,5	63,6

Forrás: Élelmiszermérlegek 1970 - 1997 KSH 1998.

16. melléklet

**A legfontosabb partnerországokba irányuló magyar mezőgazdasági és
élelmiszeripari export 1995-1998, (ezer USD)**

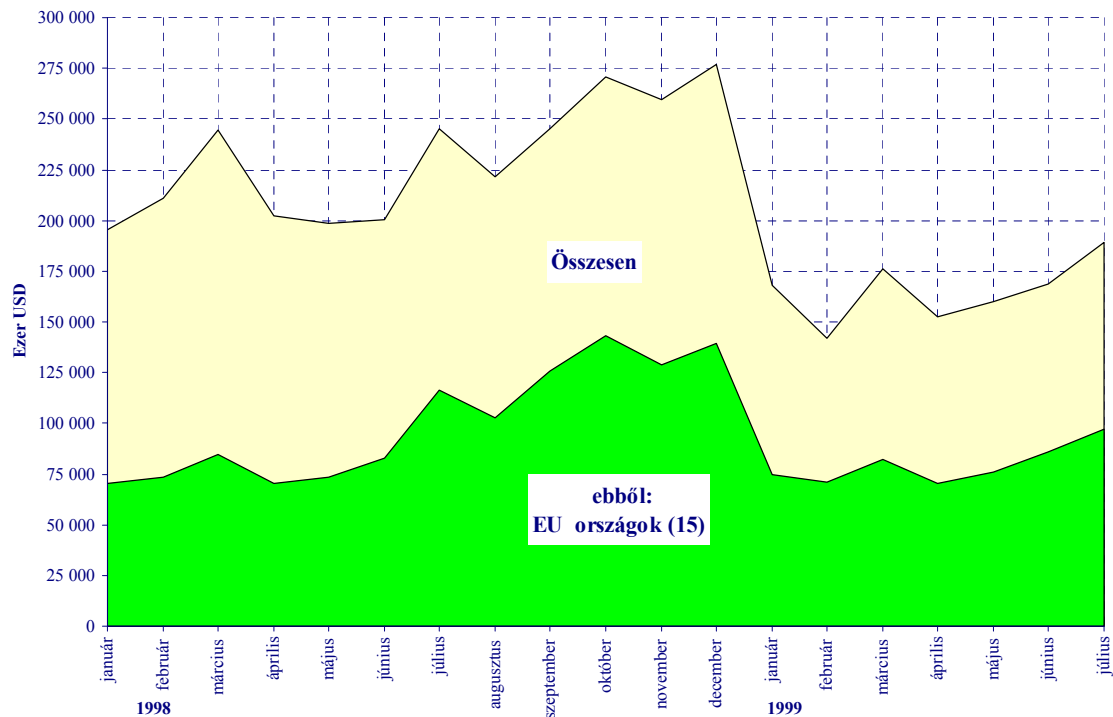
Megnevezés	1995	1996	1997	1998
Összes ország	2 900 880	2 745 750	2 856 831	2 772 214
EU országok (15)	1 256 910	1 300 210	1 161 521	1 211 646
Ausztria	144 030	167 140	143 520	162 859
Belgium	42 940	66 970	56 440	65 422
Finnország	12 650	15 680	10 410	12 071
Franciaország	92 800	87 280	83 770	78 035
Görögország	9 550	14 340	13 470	12 600
Hollandia	92 350	76 010	62 540	63 928
Nagy-Britannia	36 280	46 110	46 010	41 098
Németország	548 660	531 540	482 380	493 441
Olaszország	209 600	198 250	169 450	150 176
Spanyolország	27 100	52 290	56 210	96 557
Svédország	28 110	32 680	24 270	23 751
EFTA országok	65 120	56 450	62 230	61 085
CEFTA országok*	311 400	354 610	405 770	540 287
Lengyelország	88 610	119 970	155 310	135 601
Cseh Köztársaság	54 890	88 330	88 210	82 890
Szlovák Köztársaság	47 260	53 000	48 100	47 558
Szlovénia	120 640	92 950	114 150	86 720
Románia	109 360	40 650	76 080	178 640
Volt szovjet államok	724 940	550 690	658 100	490 887
FÁK országok	690 400	500 760	610 940	445 958
Kazahsztán	12 810	18 470	26 160	20 873
Oroszország	405 040	325 580	434 930	317 104
Ukrajna	165 160	99 470	91 270	64 315
BFTA államok	34 540	49 930	47 160	44 929
Jugoszlávia utódállamai**	157 340	216 220	244 090	208 474
Ázsia	120 060	83 340	111 620	101 880
Japán	20 740	27 670	31 610	29 415
Afrika	58 430	18 570	39 740	74 543
Amerika	38 440	68 100	53 660	51 541
Észak-Amerika	33 370	62 170	48 910	47 436
USA	27 370	55 430	43 150	40 305

*Az összehasonlíthatóság érdekében 1999-ben is Bulgária adatai nélkül

** A CEFTA-tagország Szlovénia adatai nélkül

Forrás: FOOD adatbázis alapján saját számítás

17. melléklet

A magyar mezőgazdasági és élelmiszeripari export 1998 és 1999. évi alakulása havonként, összesen, EU országok (15)

A főbb EU országok és Magyarország termelői árainak viszonya, 1992-1998

	1992.	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1997-1998 átlag	Változás 1997-98 1992-93
Szarvasmarha^{1/}	ECU, EURO/100 kg								százalék
Németország	92,00	175,47	180,23	145,80	135,80	117,30	149,10	133,20	99,6
Franciaország	178,79	183,57	154,70	140,80	128,00	134,70	156,78	145,74	80,4
Hollandia			164,20	131,50	115,00	116,00	156,78	136,39	
3 EU ország átlag:	135,40	179,52	166,38	139,37	126,27	122,67	154,22	138,44	87,9
Magyarország	68,40	76,00	89,90	93,00	81,60	78,60	87,60	83,10	115,1
Magyarország/ EU, százalék	50,52	42,34	54,03	66,73	64,63	64,08	56,80	60,44	130,2
Élősertés^{2/}	ECU, EURO/100 kg								százalék
Spanyolország	129,08	99,53	101,54	110,75	122,40	125,01	88,40	106,71	93,4
Dánia	109,49	86,52	88,82	94,70	104,36	105,03	73,61	89,32	91,1
Hollandia	117,81	90,11	95,45	104,82	119,17	120,32	77,49	98,91	95,1
3 EU ország átlag:	118,79	92,05	95,27	103,42	115,31	116,79	79,83	98,31	93,3
Magyarország	78,30	82,80	94,70	103,40	88,70	104,10	94,20	99,15	123,1
Magyarország/ EU, százalék	65,91	89,95	99,40	99,98	76,92	89,14	118,00	103,57	132,9
Élőcsirke	ECU, EURO/100 kg								százalék
Németország	77,71	77,98	77,94	76,85	77,51	78,40	73,13	75,77	97,3
Franciaország (98. I.félév)	72,37	71,28	70,64	69,25	72,28	73,70	72,90	73,30	102,1
Hollandia	73,85	73,10	73,21	69,08	71,04	72,82	66,68	69,75	94,9
3 EU ország átlag:	74,64	74,12	73,93	71,73	73,61	74,97	70,90	72,94	98,1
Magyarország	61,50	68,20	76,50	67,10	74,30	78,40	69,6	74,00	114,1
Magyarország/ EU, százalék	82,39	92,01	103,48	93,55	100,94	104,57	98,16	101,37	116,2

^{1/} Hízómarha + tehén B + tehén C átlaga; ^{2/} Német és francia adat élősertésre nincs

A főbb EU országok és Magyarország termelői árainak viszonya, 1992-1998

	1992.	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1997- 1998 átlag	Változás 1997-98 1992-93
Tehéntej	ECU, EURO/100 kg								százalék
Németország	31,23	31,56	30,66	31,50	30,51	29,77	31,16	30,47	97,0
Franciaország (98. I.félév)	27,61	29,08	29,20	29,64	30,17	29,70	28,30	29,00	102,3
Hollandia	33,44	34,38	33,30	33,59	31,82	31,75	33,18	32,47	95,7
3 EU ország átlag:	30,76	31,67	31,05	31,58	30,83	30,41	30,88	30,64	98,2
Magyarország	15,40	17,90	19,70	18,20	18,00	20,90	23,00	21,95	131,8
Magyarország/ EU, százalék	50,07	56,51	63,44	57,64	58,38	68,73	74,48	71,61	134,4
Tojás^{3/}	ECU, EURO/100 kg								százalék
Németország	7,53	7,53	8,24	8,15	8,39	7,15	6,21	6,68	88,7
Franciaország	4,68	4,76	4,22	3,99	4,87	4,70	4,00	4,35	92,2
Hollandia	4,18	4,39	3,94	3,85	4,67	4,40	3,40	3,90	91,0
3 EU ország átlag:	5,46	5,56	5,47	5,33	5,98	5,42	4,54	4,98	90,3
Magyarország	4,51	4,93	4,93	4,30	5,02	4,79	5,44	5,12	108,4
Magyarország/ EU, százalék	82,55	88,67	90,18	80,68	83,99	88,43	119,91	104,17	121,7
Lágy búza	ECU, EURO/100 kg								százalék
Németország	16,05	16,63	13,70	13,00	13,60	12,20	11,07	11,64	71,2
Franciaország	15,90	14,97	13,13	13,09	13,28	12,29	11,30	11,80	76,4
Hollandia	15,76	13,68	13,67	13,53	13,13	11,31	10,54	10,93	74,2
3 EU ország átlag:	15,90	15,09	13,50	13,21	13,34	11,93	10,97	11,45	73,9
Magyarország	6,70	8,70	7,50	6,70	12,70	9,80	6,40	8,10	105,2
Magyarország/ EU, százalék	42,13	57,64	55,56	50,73	95,23	82,12	58,34	70,23	140,8

^{3/} 1998 I. félév

18. melléklet folytatása

A főbb EU országok és Magyarország termelői árainak viszonya, 1992-1998

	1992.	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1997- 1998 átlag	Változás <u>1997-98</u> 1992-93
Kukorica	ECU, EURO/100 kg								százalék
Németország	18,32	16,39	14,20	14,90	13,90	12,39	12,40	12,40	71,4
Franciaország	15,14	14,31	12,39	13,49	13,57	11,24	10,66	10,95	74,4
Spanyolország	19,35	19,10	16,73	16,99	16,07	14,08	13,73	13,91	72,3
3 EU ország átlag:	17,60	16,60	14,44	15,13	14,51	12,57	12,26	12,42	72,6
Magyarország	7,00	9,30	8,00	7,50	12,80	9,50	5,80	7,65	93,9
Magyarország/ EU, százalék	39,77	56,02	55,40	49,58	88,19	75,58	47,30	61,44	128,3
Árpa	ECU, EURO/100 kg								százalék
Németország	14,92	13,30	12,60	12,00	12,10	11,30	9,99	10,65	75,4
Franciaország	14,18	13,49	12,43	12,58	12,24	11,18	10,51	10,85	78,4
Hollandia	17,08	14,80	13,58	12,96	12,95	11,72	10,63	11,18	70,1
3 EU ország átlag:	15,39	13,86	12,87	12,51	12,43	11,40	10,38	10,89	74,4
Magyarország	6,95	9,49	7,93	7,56	10,41	7,35	5,81	6,58	80,1
Magyarország/ EU, százalék	45,12	68,45	61,65	60,43	83,75	64,46	55,99	60,22	106,1
Napraforgómag	ECU, EURO/100 kg								százalék
Spanyolország	12,18	22,39	21,63	22,77	18,71	20,27	23,30	21,79	126,0
Franciaország	15,87	20,69	21,22	21,14	19,01	19,89	21,77	20,83	113,9
Olaszország				20,40	16,54	17,51	20,17	18,84	
3 EU ország átlag:	14,03	21,54	21,43	21,44	18,09	19,22	21,75	20,49	115,2
Magyarország	13,30	13,30	19,80	19,30	19,50	19,80	21,70	20,75	156,0
Magyarország/ EU, százalék	94,83	61,75	92,42	90,03	107,81	103,00	99,79	101,39	129,5

A főbb EU országok és Magyarország termelői árainak viszonya, 1992-1998

	1992.	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1997- 1998 átlag	Változás <u>1997-98</u> 1992-93 százalék
Burgonya	ECU, EURO/100 kg								
Németország	11,84	4,75	11,35	20,66	6,87	6,26	10,22	8,24	99,3
Franciaország	5,49	4,56	12,22	17,11	7,03	5,45	11,78	8,62	171,4
Hollandia	5,71	4,87	14,83	18,10	7,36	6,79	14,64	10,72	202,6
3 EU ország átlag:	7,68	4,73	12,80	18,62	7,09	6,17	12,21	9,19	148,1
Magyarország	12,00	12,10	14,80	20,50	10,70	8,20	12,20	10,20	84,6
Magyarország/ EU, százalék	156,25	255,99	115,63	110,08	150,99	132,97	99,89	116,43	56,5
Vöröshagyma	ECU, EURO/100 kg								százalék
Németország	11,32	13,01	18,22	15,83	9,98	15,34	17,13	16,24	133,5
Spanyolország	12,85	18,60	17,61	12,00	11,00	16,07	13,00	14,54	92,4
Olaszország	38,12	34,24	36,28	33,45	32,13	35,10	37	36,05	99,6
3 EU ország átlag:	20,76	21,95	24,04	20,43	17,70	22,17	22,38	22,27	104,3
Magyarország	10,40	15,10	16,10	11,90	8,10	13,50	11,60	12,55	98,4
Magyarország/ EU, százalék	50,09	68,79	66,98	58,26	45,75	60,89	51,84	56,37	94,8
Uborka	ECU, EURO/100 kg								százalék
Németország	16,11	18,50	18,16	24,19	17,35	19,39	31,50	25,45	147,0
Spanyolország	39,49	46,26	39,08	38,16	42,76	35,87	34,76	35,32	82,4
Olaszország	72,22	48,58	54,47	47,37	45,15	50,47	51,40	50,94	84,3
3 EU ország átlag:	42,61	37,78	37,24	36,57	35,09	35,24	39,22	37,23	92,6
Magyarország	19,70	36,10	31,60	22,40	29,70	28,20	22,10	25,15	90,1
Magyarország/ EU, százalék	46,24	95,55	84,86	61,25	84,65	80,02	56,35	68,18	96,2

18. melléklet folytatása

A főbb EU országok és Magyarország termelői árainak viszonya, 1992-1998

	1992.	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1997- 1998 átlag	Változás <u>1997-98</u> 1992-93
Alma	ECU, EURO/100 kg								százalék
Németország	49,09	31,99	36,11	47,53	52,71	39,03	38,16	38,60	95,2
Olaszország	42,07	24,51	29,34	28,41	32,76	32,66	30,89	31,78	95,4
Hollandia	35,17	21,61	27,34	30,49	37,39	29,40	27,93	28,67	101,0
3 EU ország átlag:	42,11	26,04	30,93	35,48	40,95	33,70	32,33	33,01	96,9
Magyarország	10,70	8,20	8,60	15,30	9,70	8,90	6,90	7,90	83,6
Magyarország/ EU, százalék	25,41	31,49	27,80	43,13	23,69	26,41	21,34	23,88	83,9
Körte	ECU, EURO/100 kg								százalék
Németország	36,14	36,46	45,46	30,40	43,49	49,29	44,98	47,14	129,8
Olaszország	48,84	39,36	40,56	40,86	35,81	46,97	40,26	43,62	98,9
Hollandia	51,43	37,24	37,99	39,07	59,37	49,76	56,31	53,04	119,6
3 EU ország átlag:	45,47	37,69	41,34	36,78	46,22	48,67	47,18	47,93	115,3
Magyarország	13,40	13,20	19,50	15,30	11,40	16,90	17,90	17,40	130,8
Magyarország/ EU, százalék	29,47	35,03	47,17	41,60	24,66	34,72	37,94	36,33	112,7

Forrás: Agrarpreise, 1989-1998 5 C EUROSTAT és Magyar Statisztikai Hivatal kiadványai

A cserearány alakulása az agrárlexportban és az összexportban 1992-1998 között

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Élelm.import árindex, előző év=100	105,8	111,5	121,5	130,1	124,2	117,7	97,3
láncindex,1991=100%	105,8	118,0	143,3	186,5	231,6	272,6	265,2
Élelm.export árindex, előző év=100	113,5	117,9	121,7	125,9	119,2	113,0	98,3
láncindex,1991=100%	113,5	133,8	162,9	205,0	244,4	276,2	271,5
Élelm.cserearány¹⁾	107,3%	113,4%	113,6%	110,0%	105,5%	101,3%	102,4%
Összimport árindex, előző év=100	109,9	109,4	115,5	132,2	120,8	113,4	111,4
láncindex,1991=100%	109,9	120,2	138,9	183,6	221,8	251,5	280,2
Összexport árindex,előző év=100	109,3	111,9	118,1	133,9	118,0	114,8	113,3
láncindex,1991=100%	109,3	122,3	144,4	193,4	228,2	262,0	296,8
Összes cserearány¹⁾	99,5%	101,7%	104,0%	105,4%	102,9%	104,2%	106,0%

¹⁾ A láncindexek alapján számítva.

Forrás: KSH Külkereskedelmi Évkönyv, 1998. És KSH Havi Közlemények, 1999/6. alapján saját számítások

Az agrártámogatások 1997

Me.: millió Ft

Megnevezés	Agrár- piaci támoga- tás	Piacra jutást elősegítő támogatás	Export- támogatás	Agrárter- melési támogatás	Agrár- finan- szírozási támogatás	Gépvá- sárlási támogatás	Reorgani- zációs támogatás	Új építési beruházás támogatása	Ültetvény- telepítés támogatása	Állat- egész- ségügy támo- gatása	Gázolaj forgalmi- adó vissza- térítés	Föld- hasznosítás támogatása	Melioráció és öntözés fejlesztési támogatás	Összesen
Gabonafélék	278,2	5952,5	3321,9	985,8	1650,4	4397,1	1049,6	1667,4	0,0	0,0	2635,5	3591,0	799,6	26329,0
búza	137,1	206,8	1888,7	411,1	689,2	1833,6	437,7	695,3	0,0	0,0	1099,0	1497,6	333,4	9229,5
kukorica	137,5	5716,1	1099,3	424,7	710,2	1894,3	452,2	718,3	0,0	0,0	1135,4	1547,1	344,5	14179,6
egyéb	3,6	29,6	333,8	150,0	250,9	669,2	159,7	253,8	0,0	0,0	401,1	546,6	121,7	2920,0
Ipari növények	14,4	42,4	0,0	227,6	378,9	1015,8	242,2	518,4	0,0	0,0	9,2	627,7	183,8	3260,4
napraforgó	2,1	16,3	0,0	87,6	146,0	390,7	93,3	199,7	0,0	0,0	5,2	241,4	70,7	1253,0
repce	0,6	4,6	0,0	24,6	41,5	107,4	26,5	56,8	0,0	0,0	1,1	66,4	19,4	348,9
cukorrépa	2,0	15,2	0,0	81,8	136,2	365,3	87,1	186,4	0,0	0,0	1,2	225,7	66,1	1167,0
dohány	9,2	2,1	0,0	11,2	18,8	49,8	12,0	25,7	0,0	0,0	0,1	30,8	9,0	168,7
egyéb	0,5	4,1	0,0	22,3	36,3	102,6	23,2	49,7	0,0	0,0	1,7	63,4	18,6	322,4
Burgonya	22,9	14,5	23,0	151,8	129,8	346,7	82,9	177,5	0,0	0,0	0,7	214,3	62,7	1226,8
Szőlő-bor	620,5	27,5	1865,0	134,9	245,9	657,3	157,2	249,7	26,8	0,0	235,5	296,6	119,5	4636,4
Gyümölcs	986,7	31,7	2568,0	161,6	279,0	742,3	178,3	283,3	55,0	0,0	167,4	458,8	135,0	6047,1
alma	986,7	8,9	731,9	46,0	79,5	211,5	50,8	80,7	15,7	0,0	47,7	130,7	38,5	2428,6
egyéb	0,0	22,3	1836,1	115,5	199,5	530,7	127,5	202,5	39,3	0,0	119,7	328,0	96,5	3617,6
Zöldségfélék	55,2	61,7	4590,0	330,9	551,4	1474,8	352,5	560,0	0,0	0,0	212,0	911,5	268,2	9368,2
paradicsom	1,1	8,9	661,0	47,6	79,4	212,4	50,8	80,6	0,0	0,0	30,5	131,3	38,6	1342,2
vöröshagyma	47,7	2,8	211,1	15,2	25,4	67,8	16,2	25,8	0,0	0,0	9,8	41,9	12,3	476,0
Egyéb növény	257,2	46,8	1117,5	422,2	215,5	1118,7	170,3	250,9	0,0	0,0	2319,7	-36,1	207,2	6089,9
Növény összesen	2235,1	6177,1	13485,4	2414,8	3450,9	9752,7	2233,0	3707,2	81,8	0,0	5580,0	6063,8	1776,0	56957,8
Szarvasmarha	1552,2	100,2	3328,5	1061,5	959,9	493,2	603,3	908,1	0,0	0,0	1020,0	0,0	0,0	10026,9
tej	1552,2	62,9	274,2	849,2	767,9	443,9	482,7	817,3	0,0	0,0	918,0	0,0	0,0	6168,3
vágómarha	0,0	37,3	3054,3	212,3	192,0	49,3	120,7	90,8	0,0	0,0	102,0	0,0	0,0	3858,7
Sertés	887,3	93,3	5633,9	988,0	893,5	459,1	561,6	845,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	10362,0
vágósertés	887,3	93,3	5633,9	988,0	893,5	459,1	561,6	845,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	10362,0
Juh	39,8	12,3	487,4	130,4	117,9	60,6	74,1	111,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1034,0
vágójuh	0,0	12,3	454,3	119,1	112,0	36,3	74,1	111,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	919,6
Baromfi	82,6	91,4	4035,7	968,7	876,0	450,1	550,6	828,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	7883,9
vágócsirke	0,0	36,8	3187,7	389,7	352,1	0,0	221,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	4187,6
egyéb v. baromfi	0,0	23,7	848,7	251,2	227,2	0,0	142,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1493,6
Egyéb állat	0,0	20,6	302,1	218,7	197,8	101,6	124,3	187,1	6,8	6,8	0,0	7,2	0,0	1173,0
Állat összesen	2561,9	317,9	13787,6	3367,2	3045,1	1564,6	1914,0	2880,8	0,0	6,8	1020,0	7,2	0,0	30473,1
Mindösszesen	4797,0	6495,0	27273,0	5782,0	6496,0	11317,3	4147,0	6588,0	81,8	6,8	6600,0	6071,0	1776,0	87430,9

Az agrártámogatások 1998

Me.: millió Ft

Megnevezés	Agrár- piaci támoga- tás	Piacra jutást elősegítő támogatás	Export- támogatás	Agrárter- melési támogatás	Agrár- finan- szírozási támogatás	Gépvá- sárlási támogatás	Reorgani- zációs támogatás	Új építési beruházás támogatása	Ültetvény- telepítés támogatása	Állat-egész- ségügy támo- gatása	Gázolaj forgalmi- adó vissza- térítés	Föld- hasznosítás támogatása	Melioráció és öntözés fejlesztési támogatás	Összesen
Gabonafélék	60,6	10427,4	443,7	1570,2	2287,7	4527,7	524,6	2830,9	0,0	0,0	1614,1	1947,0	740,1	26974,0
búza	34,4	6984,1	406,7	615,8	923,3	1775,7	205,8	1110,3	0,0	0,0	633,1	763,7	290,3	13743,2
kukorica	31,1	2234,9	39,1	749,8	1071,3	2162,0	250,5	1351,7	0,0	0,0	770,7	929,9	353,4	9944,4
egyéb	-4,9	1208,4	-2,2	204,6	293,1	590,0	68,4	368,9	0,0	0,0	210,3	253,7	96,4	3286,7
Ipari növények	38,0	96,0	-0,1	583,5	780,5	1700,5	198,0	545,9	0,0	0,0	487,8	716,3	272,4	5418,8
napraforgó	-7,8	76,0	0,0	323,0	463,2	945,4	108,4	324,0	0,0	0,0	315,9	391,6	148,8	3088,5
repce	-0,8	18,7	-0,1	34,5	49,5	97,1	11,6	34,6	0,0	0,0	38,7	41,8	15,9	341,5
cukorrépa	-3,3	1,2	0,0	137,2	196,7	387,2	46,0	137,6	0,0	0,0	61,0	166,5	63,3	1193,4
dohány	50,5	0,1	0,0	29,2	41,9	82,9	9,8	29,3	0,0	0,0	9,1	35,6	13,5	301,9
egyéb	-0,5	0,0	0,0	59,6	29,3	187,8	22,2	20,4	0,0	0,0	63,0	80,8	30,7	493,3
Burgonya	42,6	0,0	0,0	361,1	517,8	528,4	121,1	362,2	0,0	0,0	46,7	437,8	166,5	2584,2
Szőlő-bor	298,6	75,3	1114,1	295,7	474,7	958,4	111,0	599,2	33,0	0,0	146,5	411,3	156,7	4674,5
Gyümölcs	472,3	93,6	1823,5	356,2	571,1	1165,6	133,6	485,4	57,7	0,0	104,7	501,2	190,5	5955,4
alma	472,3	26,7	455,9	89,0	142,8	291,4	33,4	121,4	14,4	0,0	26,2	125,3	47,6	1846,4
egyéb	0,0	66,9	1367,6	267,2	428,3	874,2	100,2	364,1	43,3	0,0	78,5	375,9	142,9	4109,1
Zöldségfélék	0,0	195,7	3567,2	834,6	1193,0	2395,9	279,1	1008,6	0,0	0,0	132,5	1030,3	398,0	11034,9
paradicsom	0,0	25,8	470,9	110,2	157,5	316,3	36,8	133,1	0,0	0,0	17,5	136,0	52,5	1456,6
vöröshagyma	0,0	10,2	185,5	43,4	62,0	124,6	14,5	52,4	0,0	0,0	2,3	53,6	20,7	569,2
egyéb	0,0	159,7	2910,9	681,0	973,5	1955,1	227,7	823,0	0,0	0,0	112,7	840,8	324,8	9009,2
Egyéb növény	323,5	205,8	1399,7	353,2	804,3	1655,8	133,4	2139,3	0,0	0,0	937,7	529,8	193,1	8675,6
Növény összesen	1235,8	11075,7	8348,2	4549,2	6629,1	12932,3	1500,8	7971,5	90,7	0,0	3470,0	5573,7	2117,1	65494,1
Szarvasmarha	4473,4	412,6	1456,0	2239,0	1945,2	654,0	462,8	2808,2	0,0	184,9	1130,0	0,0	0,0	15766,1
tej	4392,3	288,8	466,1	1791,2	1556,2	588,6	370,3	2527,3	0,0	37,0	1017,0	0,0	0,0	13034,8
vágómarha	81,1	123,8	989,9	447,8	389,0	65,4	92,6	280,8	0,0	147,9	113,0	0,0	0,0	2731,3
Sertés	3718,9	263,3	4785,6	2084,1	1810,6	608,8	430,8	2613,8	0,0	554,8	0,0	0,0	0,0	16870,7
vágósertés	3718,9	263,3	4785,6	2084,1	1810,6	608,8	430,8	2613,8	0,0	554,8	0,0	0,0	0,0	16870,7
Juh	33,2	34,7	4,0	275,0	238,9	80,3	56,8	344,9	0,0	92,5	0,0	0,0	0,0	1160,3
vágójuh	-4,1	34,7	4,0	259,7	215,0	56,2	56,8	312,9	0,0	92,5	0,0	0,0	0,0	1031,8
Baromfi	1987,0	258,1	4142,7	2043,3	1775,2	596,9	422,4	2562,7	0,0	739,7	0,0	0,0	0,0	14528,0
vágócsirke	1082,2	102,4	3013,0	821,3	713,6	239,9	169,8	1030,1	0,0	296,3	0,0	0,0	0,0	7468,6
egyéb v. baromfi	740,1	83,2	1129,7	529,9	460,4	154,8	109,5	664,6	0,0	443,5	0,0	0,0	0,0	4315,7
Egyéb állat	10,3	58,3	62,6	461,3	400,8	134,7	95,3	578,5	0,0	471,8	0,0	0,0	0,0	2273,6
Állat összesen	10222,8	1027,0	10450,9	7102,7	6107,7	2074,7	1468,2	8908,1	0,0	2043,7	1130,0	0,0	0,0	50355,8
Mindösszesen	11458,6	12102,7	18799,1	11651,9	12736,8	15007,0	2969,0	16879,6	90,7	2043,7	4600,0	5573,7	2117,1	116029,9

**Az agrártámogatások fajlagos értékei
1997**

Megnevezés	Mérték- egység	Agrárpiaci támogatás	Piacra jutást elősegítő támogatás	Export- támogatás	Agrárter- melési támo- gató	Agrár- finan- szírozási támogatás	Gépvá- sárlási támogatás	Reorgani- zációs támogatás	Új építési beruházás támo- gató	Ültetvény- telepítés támo- gató	Állategész- ségügy támogatása	Gázolaj forgalmi- adó vissza- térítés	Föld- haszno- sítás támo- gató	Melioráció és öntözés fejlesztési támogatás	Össze- sen
Gabonafélék															
búza	Ft/tonna	26,0	39,2	358,3	78,0	130,8	347,9	83,0	131,9	0,0	0,0	208,5	284,1	63,3	1751,0
kukorica	Ft/tonna	20,2	839,1	161,4	62,4	104,3	278,1	66,5	105,4	0,0	0,0	166,7	227,1	50,6	2081,8
egyéb	Ft/tonna	1,8	14,6	164,4	73,9	123,6	329,6	78,7	125,0	0,0	0,0	197,5	269,2	59,9	1438,2
búza	Ft/ha	109,7	165,4	1511,0	328,9	551,4	1466,9	350,1	556,3	0,0	0,0	879,2	1198,0	266,7	7383,6
kukorica	Ft/ha	130,0	5407,8	1040,1	401,8	671,9	1792,1	427,8	679,6	0,0	0,0	1074,1	1463,7	325,9	13414,8
egyéb	Ft/ha	5,8	47,8	539,4	242,4	405,4	1081,1	258,1	410,0	0,0	0,0	648,0	883,0	196,6	4717,6
Ipari növények															
napraforgó	Ft/tonna	3,9	30,0	0,0	163,0	272,0	728,0	174,0	372,0	0,0	0,0	9,7	450,0	132,0	2334,6
repce	Ft/tonna	4,1	32,0	0,0	170,0	288,0	745,0	184,0	394,0	0,0	0,0	7,4	460,0	135,0	2419,5
cukorrépa	Ft/tonna	0,5	4,0	0,0	22,0	37,0	99,0	24,0	50,0	0,0	0,0	0,3	61,0	18,0	315,8
dohány	Ft/tonna	886,6	202,0	0,0	1078,0	1804,0	4776,0	1153,0	2468,0	0,0	0,0	7,0	2951,0	864,0	16189,6
egyéb	Ft/tonna	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Burgonya	Ft/tonna	20,0	13,0	20,0	134,0	114,0	306,0	73,0	157,0	0,0	0,0	0,7	189,0	55,0	1081,7
napraforgó	Ft/ha	5,0	37,0	0,0	199,0	332,0	888,0	212,0	454,0	0,0	0,0	12,0	549,0	161,0	2849,0
repce	Ft/ha	7,0	52,0	0,0	276,0	467,0	1207,0	298,0	638,0	0,0	0,0	12,0	746,0	218,0	3921,0
cukorrépa	Ft/ha	20,0	156,0	0,0	835,0	1390,0	3727,0	889,0	1902,0	0,0	0,0	12,0	2304,0	674,0	11909,0
dohány	Ft/ha	21,0	337,0	0,0	1798,0	3010,0	7970,0	1924,0	4118,0	0,0	0,0	12,0	4925,0	1442,0	25557,0
egyéb	Ft/ha	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Burgonya	Ft/ha	363,0	230,0	366,0	2410,0	2060,0	5504,0	1317,0	2818,0	0,0	0,0	12,0	3401,0	996,0	19477,0
Szőlő-bor	Ft/tonna	865,4	38,4	2601,1	188,1	342,9	916,8	219,2	348,2	37,4	0,0	328,4	413,7	166,7	6466,3
Szőlő-bor	Ft/ha	4736,7	210,1	14236,5	1029,8	1876,9	5017,7	1199,8	1906,0	205,0	0,0	1797,6	2264,4	912,4	35392,9
Gyümölcs															
alma	Ft/tonna	1977,0	18,0	1467,0	92,0	159,0	424,0	102,0	162,0	31,0	0,0	96,0	262,0	77,0	4867,0
egyéb	Ft/tonna	0,0	58,0	4782,0	301,0	519,0	1382,0	332,0	527,0	102,0	0,0	312,0	854,0	251,0	9420,0
alma	Ft/ha	25235,0	228,0	18718,0	1178,0	2033,0	5410,0	1300,0	2065,0	401,0	0,0	1220,0	3344,0	984,0	62116,0
egyéb	Ft/ha	0,0	395,0	32510,0	2045,0	3532,0	9397,0	2258,0	3586,0	696,0	0,0	2119,0	5808,0	1709,0	64055,0
Zöldségfélék															
paradicsom	Ft/tonna	5,0	40,0	3004,0	217,0	361,0	965,0	231,0	367,0	0,0	0,0	139,0	597,0	176,0	6102,0
vöröshagyma	Ft/tonna	373,0	22,0	1650,0	119,0	198,0	530,0	127,0	201,0	0,0	0,0	76,0	328,0	96,0	3720,0
paradicsom	Ft/ha	80,0	650,0	48245,0	3478,0	5796,0	15501,0	3705,0	5886,0	0,0	0,0	2229,0	9580,0	2819,0	97969,0
vöröshagyma	Ft/ha	7453,0	438,0	32991,0	2378,0	3963,0	10600,0	2534,0	4025,0	0,0	0,0	1524,0	6551,0	1928,0	74385,0

Az agrártámogatások fajlagos értékei 1997

	Mérték- egység	Agrárpiaci támogatás	Piacra jutást elősegítő támogatás	Export- támogatás	Agrárter- melési támo- gatás	Agrár- finan- szírozási támogatás	Gépvá- sárlási támogatás	Reorgani- zációs támogatás	Új építési beruházás támo- gatása	Ültetvény- telepítés támo- gatása	Állategész- ségügy támogatása	Gázolaj forgalmi- adó vissza- térítés	Föld- haszno- sítás támoga- tása	Melioráció és öntözés fejlesztési támogatás	Össze- sen
Szarvasmarha															0,0
tej	Ft/1000 l	804,0	33,0	142,0	440,0	398,0	230,0	250,0	423,0	0,0	0,0	475,0	0,0	0,0	3195,0
vágómarha	Ft/tonna	0,0	325,0	26605,0	1849,0	1672,0	430,0	1051,0	791,0	0,0	0,0	889,0	0,0	0,0	33612,0
Sertés															0,0
vágósertés	Ft/tonna	1229,0	129,0	7801,0	1368,0	1237,0	636,0	778,0	1170,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	14348,0
Juh															0,0
vágójuh	Ft/tonna	0,0	716,0	26412,0	6924,0	6512,0	2113,0	4308,0	6485,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	53470,0
Baromfi															0,0
vágócsirke	Ft/tonna	0,0	110,0	9562,0	1168,0	1056,0	0,0	664,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	12560,0
egyéb v. baromfi	Ft/tonna	0,0	129,0	4618,0	1367,0	1236,0	0,0	777,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	8127,0

21. melléklet folytatása

**Az agrártámogatások fajlagos értékei
1998**

Megnevezés	Mérték egység	Agrárpiaci támogatás	Piacra jutást elősegítő támogatás	Export- támogatás	Agrárter- melési támogatás	Agrár- finan- szírozási támo- gatás	Gépvá- sárlási támogatás	Reorgani- zációs támogatás	Új építési beruházás támogatása	Ültetvény- telepítés támogatás a	Állategész- ségügy támogatása	Gázolaj forgalmi- adó vissza- térítés	Föld- hasznosítás támogatása	Melioráció és öntözés fejlesztési támogatás	Összesen
Gabonafélék															
búza	Ft/tonna	7,0	1411,7	82,2	124,5	186,6	358,9	41,6	224,4	0,0	0,0	128,0	154,4	58,7	2778,0
kukorica	Ft/tonna	5,1	368,7	6,5	123,7	176,7	356,7	41,3	223,0	0,0	0,0	127,2	153,4	58,3	1640,6
egyéb	Ft/tonna	-2,5	606,8	-1,1	102,7	147,2	296,2	34,3	185,2	0,0	0,0	105,6	127,4	48,4	1650,2
búza	Ft/ha	28,6	5820,1	338,9	513,2	769,4	1479,8	171,5	925,2	0,0	0,0	527,6	636,5	241,9	11452,7
kukorica	Ft/ha	29,8	2136,6	37,4	716,8	1024,1	2066,9	239,5	1292,3	0,0	0,0	736,8	889,0	337,9	9507,1
egyéb	Ft/ha	-8,0	1945,9	-3,5	329,5	472,0	950,0	110,1	594,0	0,0	0,0	338,7	408,6	155,3	5292,6
Ipari növények															
napraforgó	Ft/tonna	-10,9	105,9	0,0	450,0	646,0	1318,0	151,0	452,0	0,0	0,0	440,0	546,0	207,0	4305,0
repce	Ft/tonna	-10,8	241,4	-0,9	445,0	638,0	1252,0	149,0	446,0	0,0	0,0	499,0	538,0	205,0	4401,7
cukorrépa	Ft/tonna	-1,0	0,3	0,0	39,0	56,0	111,0	13,0	39,0	0,0	0,0	18,0	48,0	18,0	341,3
dohány	Ft/tonna	4207,4	5,2	0,0	2436,0	3490,0	6907,0	816,0	2441,0	0,0	0,0	756,0	2971,0	1129,0	25158,6
egyéb	Ft/tonna	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Burgonya	Ft/tonna	40,7	0,0	0,0	346,0	496,0	506,0	116,0	347,0	0,0	0,0	45,0	419,0	159,0	2474,7
napraforgó	Ft/ha	-17,7	171,9	0,0	731,0	1048,0	2139,0	245,0	733,0	0,0	0,0	715,0	886,0	337,0	6988,2
repce	Ft/ha	-16,1	359,6	-1,3	662,0	950,0	1864,0	222,0	664,0	0,0	0,0	743,0	802,0	305,0	6554,2
cukorrépa	Ft/ha	-40,3	14,3	0,0	1661,0	2382,0	4688,0	557,0	1666,0	0,0	0,0	739,0	2016,0	766,0	14449,0
dohány	Ft/ha	6731,8	8,2	0,0	3898,0	5584,0	11052,0	1306,0	3906,0	0,0	0,0	1209,0	4753,0	1807,0	40255,0
egyéb	Ft/ha	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Burgonya	Ft/ha	774,1	0,0	0,0	6565,0	9415,0	9607,0	2202,0	6585,0	0,0	0,0	850,0	7960,0	3026,0	46984,1
Szőlő-bor	Ft/tonna	414,7	104,5	1547,4	410,7	659,3	1331,1	154,2	832,2	45,9	0,0	203,4	571,2	217,6	6492,2
Szőlő-bor	Ft/ha	2296,5	578,9	8570,2	2274,8	3651,3	7372,1	854,2	4609,3	254,0	0,0	1126,6	3163,8	1205,1	35956,8
Gyümölcs															
alma	Ft/tonna	980,0	55,0	946,0	185,0	296,0	605,0	69,0	252,0	30,0	0,0	54,0	260,0	99,0	3831,0
alma	Ft/ha	12079,0	683,0	11659,0	2277,0	3652,0	7453,0	854,0	369,0	3104,0	0,0	669,0	3205,0	1218,0	47222,0
Zöldségfélék															
paradicsom	Ft/tonna	0,0	78,0	1427,0	334,0	477,0	958,0	112,0	403,0	0,0	0,0	53,0	412,0	159,0	4413,0
vöröshagyma	Ft/tonna	0,0	68,0	1237,0	289,0	414,0	831,0	97,0	350,0	0,0	0,0	15,0	357,0	138,0	3796,0
paradicsom	Ft/ha	0,0	1883,0	34370,0	8041,0	11495,0	23085,0	2689,0	9718,0	0,0	0,0	1277,0	9927,0	3835,0	106320,0
vöröshagyma	Ft/ha	0,0	1594,0	28984,0	6781,0	9693,0	19467,0	2268,0	8195,0	0,0	0,0	361,0	8372,0	3234,0	88949,0

Az agrártámogatások fajlagos értékei 1998

Megnevezés	Mérték egység	Agrárpia- támo- gató	Piacra jutást elősegítő támogatás	Export- támogatás	Agrárter- melési támo- gató	Agrár- finan- szírozási támo- gató	Gépvá- sárlási támogatás	Reorgani- zációs támogatás	Új építési beruházás támogatása	Ültetvény- telepítés támogatása	Állategész- ségügy támogatása	Gázolaj forgalmi- adó vissza- térítés	Föld- haszno- sítás támo- gató	Melio-ráció és öntözés- fejlesztési támogatás	Összesen
Szarvasmarha															
tej	Ft/1000 l	2148,0	141,0	228,0	876,0	761,0	288,0	181,0	1236,0	0,0	18,0	497,0	0,0	0,0	6374,0
vágómarha	Ft/tonna	817,0	1246,0	9964,0	4507,0	3916,0	658,0	932,0	2827,0	0,0	1489,0	1137,0	0,0	0,0	27493,0
Sertés															0,0
vágósertés	Ft/tonna	5239,0	371,0	6742,0	2936,0	2551,0	858,0	607,0	3682,0	0,0	782,0	0,0	0,0	0,0	23768,0
Juh															0,0
vágójuh	Ft/tonna	-260,0	2199,0	250,0	16436,0	13609,0	3559,0	3598,0	19803,0	0,0	5852,0	0,0	0,0	0,0	65306,0
Baromfi															0,0
vágócsirke	Ft/tonna	2727,0	258,0	7591,0	2069,0	1798,0	604,0	428,0	2595,0	0,0	746,0	0,0	0,0	0,0	18816,0
egyéb v. baromfi	Ft/tonna	4022,0	452,0	6139,0	2880,0	2502,0	841,0	595,0	3611,0	0,0	2410,0	0,0	0,0	0,0	23452,0

22. melléklet

A búzatermelés költségének és jövedelmének alakulása a mezőgazdasági társas vállalkozásokban

Megnevezés	Mért. egys.	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Anyagköltség összesen	Ft/ha	7023	7596	6249	7096	9526	12965	18220	24889	28727
Segédüzemi költségek összesen	Ft/ha	8037	10277	10190	9807	12913	14829	19142	23878	28265
Egyéb költségek összesen	Ft/ha	1964	2398	1736	2200	3452	5132	7179	10514	12827
Közvetlen költségek összesen	Ft/ha	16510	20559	17562	16734	25686	32471	43752	59452	69224
Főágazati általános költség	Ft/ha	1701	1969	2067	1984	3318	3845	4604	6310	7185
Főtermék közvetlen költsége	Ft/ha	17368	21529	19048	18106	27914	35387	47574	64530	74542
Gazdasági általános költség	Ft/ha	4589	5260	5280	4519	6694	70097	8873	10772	9780
Termelési költség	Ft/ha	22137	26899	24413	22668	34608	42484	56447	75302	84322
Főtermék árbevétele	Ft/ha	25344	23775	25469	22468	34137	49102	64459	56314	51612
Termelési érték	Ft/ha	32420	30340	30224	29971	47914	50592	85210	94028	64808
Jövedelem	Ft/ha	10283	3441	5811	7303	13306	8108	28763	18726	-19514
Főtermék közvetlen önköltsége	Ft/t	3328	3995	4433	5802	5655	8130	13498	14621	17528
Főtermék önköltsége	Ft/t	4242	4991	5680	7263	7011	9760	16013	17060	20872
100 Ft termelési költségére jutó jövedelem	Ft	46,44	12,78	23,75	32,26	37,2	18,26	49,68	26,45	-23,14

Forrás: A mezőgazdasági társas vállalkozások főbb ágazatainak költség- jövedelemhelyzete. AKII alapján összeállítva.

23. melléklet

A kukoricatermelés költségének és jövedelmének alakulása a mezőgazdasági társas vállalkozásokban

Megnevezés	Mért. egys.	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Anyagköltség összesen	Ft/ha	11357	12850	11616	12692	15457	18291	24814	31872	37646
Segédüzemi költségek összesen	Ft/ha	11780	18967	14934	16583	19447	23588	33778	36637	40774
Egyéb költségek összesen	Ft/ha	1805	2653	2195	2791	2707	4129	8227	11155	10908
Közvetlen költségek összesen	Ft/ha	19427	34675	24692	27848	34033	44219	66300	78861	89557
Főágazati általános költség	Ft/ha	1989	2979	2436	2640	3684	4677	5446	6320	8422
Főtermék közvetlen költsége	Ft/ha	21281	37579	27019	30278	37044	48778	71623	85034	97701
Gazdasági általános költség	Ft/ha	4890	8093	7035	6933	7295	8648	10585	11615	12689
Termelési költség	Ft/ha	26352	45782	34151	37267	44339	57426	82208	96649	110390
Főtermék árbevétele	Ft/ha	26512	32913	24165	24827	27599	39104	49654	55497	61543
Termelési érték	Ft/ha	34854	48683	30123	40771	46666	62609	122357	109385	92037
Jövedelem	Ft/ha	8502	2901	-4028	3504	2327	5183	40149	12736	-18353
Főtermék közvetlen önköltsége	Ft/t	4935	5155	6631	7481	8390	9541	11479	12439	14253
Főtermék önköltsége	Ft/t	6111	6280	8381	9209	10043	11231	13176	14138	16138
100 Ft termelési költségére jutó jövedelem	Ft	32,27	6,34	-11,91	9,32	2,82	9,86	43,11	14,95	-16,62

Forrás: A mezőgazdasági társas vállalkozások főbb ágazatainak költség- jövedelemhelyzete. AKII alapján összeállítva.

Az alma termelési költségének és jövedelmének változása az integrált árutermelő kisgazdaságokban

Almatermelés

Megnevezés	Mérték - egység	1995	1996	1997	1998
Országos termésátlag	tonna/ha	7,80	14,30	13,60	..
Termésátlag a vizsgált gazdaságokban	tonna/ha	13,34	19,24	20,78	22,28
Termelési költség*	Ft / ha	218 233	297 719	348 704	359 729
Bruttó jövedelem	Ft / ha	165 492	151 997	135 325	174 590
Főtermék önköltsége*	Ft / tonna	15 904	15 038	16 315	16 146
Értékesítési ár	Ft / tonna	28 765	23 374	23 293	23 982
Főtermék bruttó jövedelme	Ft / tonna	12 406	7 900	6 512	7 836
Termelési érték bruttó jövedelemhányada	%	41,13	33,80	27,96	32,68
Számított nettó jövedelem **	Ft / ha	96 608	87 497	70205	83 694
Termelési érték nettó jövedelemhányada	%	25,17	19,45	14,50	15,66
Támogatás a termékegységre jutó bruttó jövedelem %-ában	%	–	–	74,74	48,89

Őszibarack termelés

Megnevezés	Mérték - egység	1995	1996	1997	1998
Országos termésátlag	tonna/ha	2,98	5,17	3,63	..
Termésátlag a vizsgált gazdaságokban	tonna/ha	7,15	10,80	7,95	10,03
Termelési költség*	Ft / ha	239 785	218 240	252 121	334 482
Bruttó jövedelem	Ft / ha	375 065	209 246	265 368	290 539
Főtermék önköltsége*	Ft / tonna	33 536	20 207	31 713	32 458
Értékesítési ár	Ft / tonna	85 993	39 582	65 093	62 352
Főtermék bruttó jövedelme	Ft / tonna	52 457	19 375	33 380	28 967
Termelési érték nettó jövedelemhányada	%	61,00	48,95	51,28	46,46
Számított nettó jövedelem**	Ft / ha	218432	81 794	108 918	105 419
Termelési érték nettó jövedelemhányada	%	35,53	19,13	21,04	16,86

*/A saját munkaráfordítás díját nem tartalmazza

**/ A nettó jövedelem számításnál használt munkadíjak 1995-ben 109 Ft-óra, 1996-ban 130 Ft/óra, 1997-ben 160 Ft/óra, 1998-ban 208 Ft/óra.

Forrás: AKII Az integrált árutermelő kisgazdaságok főbb termékeinek költség- és jövedelemhelyzete 1995-1998.

25. melléklet

Zöldségfélék termelési költségének és jövedelmének változása az integrált árutermelő kisgazdaságokban
Szabadföldi paradicsom-termelés

Megnevezés	Mérték - egység	1995	1996	1997	1998
Országos termésátlag	tonna/ha	13,70	19,50	13,60	..
Termésátlag a vizsgált gazdaságokban	tonna/ha	28,90	31,13	22,25	24,05
Termelési költség*	Ft / ha	226 037	323 011	437 542	451 362
Bruttó jövedelem	Ft / ha	68 801	196 518	121 934	126 319
Főtermék önköltsége*	Ft / tonna	7 821	10 376	19 665	18 246
Értékesítési ár	Ft / tonna	10 202	16 689	25 145	24 020
Főtermék bruttó jövedelme	Ft / tonna	2 381	6 313	5 480	5 252
Termelési érték bruttó jövedelemhányada	%	23,34	37,83	21,79	21,87
Számított nettó jövedelem**	Ft / ha	-18 944	112 926	36974	-145
Termelési érték nettó jövedelemhányada	%	-6,40	21,70	6,61	-0,03
Támogatás a termékegységre jutó bruttó jövedelem %-ában	%	-	-	111,33	84,04

Fűszerpaprika-termelés

Megnevezés	Mérték - egység	1995	1996	1997	1998
Országos termésátlag	tonna/ha	8,20	10,70	7,50	..
Termésátlag a vizsgált gazdaságokban	tonna/ha	7,81	10,89	9,97	11,41
Termelési költség*	Ft / ha	153 208	191 770	240 370	268 115
Bruttó jövedelem	Ft / ha	36 989	171 096	363 573	346 416
Főtermék önköltsége*	Ft / tonna	19 617	17 610	24 109	22 845
Értékesítési ár	Ft / tonna	24 353	33 321	60 576	53 859
Főtermék bruttó jövedelme	Ft / tonna	4 736	15 711	36 467	30 361
Termelési érték nettó jövedelemhányada	%	19,45	47,15	60,2	56,37
Számított nettó jövedelem**	Ft / ha	-13 699	106 596	244656	203 104
Termelési érték nettó jövedelemhányada	%	-7,20	29,37	40,51	33,05

*/ A saját munkaráfordítás díját nem tartalmazza

**/ A nettó jövedelem számításnál használt munkadíjak 1995-ben 109 Ft-óra, 1996-ban 130 Ft/óra, 1997-ben 160 Ft/óra, 1998-ban 208 Ft/óra.

Forrás: AKII Az integrált árutermelő kisgazdaságok főbb termékeinek költség- és jövedelemhelyzete 1995 - 1998.7. melléklet folytatása

25. melléklet folytatása

Vöröshagyma-termelés

Megnevezés	Mérték - egység	1995	1996	1997	1998
Országos termésátlag	tonna/ha	17,90	20,60	17,10	..
Termésátlag a vizsgált gazdaságokban	tonna/ha	20,98	26,02	25,61	24,81
Termelési költség*	Ft / ha	350 123	386 075	464 033	443 256
Bruttó jövedelem	Ft / ha	30 748	100 811	316 739	242 616
Főtermék önköltsége*	Ft / tonna	16 688	14 838	18 119	17 866
Értékesítési ár	Ft / tonna	18 154	18 712	30 487	27 645
Főtermék bruttó jövedelme	Ft / tonna	1 466	3 874	12 368	9 779
Termelési érték bruttó jövedelemhányada	%	8,07	20,71	40,57	35,37
Számított nettó jövedelem**	Ft / ha	9 819	69 851	261 859	176 680
Termelési érték nettó jövedelemhányada	%	2,57	14,35	33,54	25,76
Támogatás a termékegységre jutó bruttó jövedelem %-ában	%	-	-	30,07	38,81

Uborka termelés

Megnevezés	Mérték - egység	1995	1996	1997	1998
Országos termésátlag	tonna/ha	10,00	-	12,90	..
Termésátlag a vizsgált gazdaságokban	tonna/ha	25,13	-	22,48	22,25
Termelési költség*	Ft / ha	541 374	-	584 205	690 664
Bruttó jövedelem	Ft / ha	205 716	-	477 098	351 793
Főtermék önköltsége*	Ft / tonna	20 945	-	25 988	31 041
Értékesítési ár	Ft / tonna	29 729	-	47 211	46 852
Főtermék bruttó jövedelme	Ft / tonna	8 186	-	21 223	15 811
Termelési érték nettó jövedelemhányada	%	27,54	-	44,95	33,75
Számított nettó jövedelem**	Ft / ha	13 004	-	298 698	135 057
Termelési érték nettó jövedelemhányada	%	1,74	-	28,14	12,96

Forrás: AKII Az integrált ártermelő kisgazdaságok főbb termékeinek költség- és jövedelemhelyzete 1995-1998

*/ A saját munkaráfordítás díját nem tartalmazza

**/ A nettó jövedelem számításnál használt munkadíjak 1995-ben 109 Ft/óra, 1996-ban 130 Ft/óra, 1997-ben 160 Ft/óra, 1998-ban 208 Ft/óra.

26. melléklet

Néhány kertészeti termék jövedelmének változása az integrált árutermelő kisgazdaságokban

Megnevezés	1995	1996	1997	1998
Termékegységre jutó bruttó jövedelem (Ft/t)				
Alma	12406	7900	6512	7836
Őszibarack	52457	19375	33380	28967
Szabadföldi paradicsom	2381	6313	5480	5252
Fűszerpaprika	4736	15711	36467	30361
Vöröshagyma	1466	3874	12368	9779
Uborka	8186	14608	21223	15811
100 Ft termelési értékre jutó bruttó jövedelem (%)				
Alma	41,13	33,80	27,96	32,68
Őszibarack	61,00	48,95	51,28	46,46
Szabadföldi paradicsom	23,34	37,83	21,79	21,87
Fűszerpaprika	19,45	47,15	60,20	56,37
Vöröshagyma	8,07	20,71	40,57	35,37
Uborka	27,54	34,12	44,95	33,75
Saját munka bruttó jövedelme (Ft/óra)				
Alma	262	308	332	399
Őszibarack	466	212	268	326
Szabadföldi paradicsom	161	177	176	208
Fűszerpaprika	80	312	572	503
Vöröshagyma	160	389	923	765
Uborka	116	265	428	338

Forrás: AKII Informatikai Igazgatóság, 1991-1998

Az árutermelő kisgazdaságokban termelt termékek nettó jövedelmének alakulása a saját munkaráfordítás különböző mértékű feltételezett díjazása esetén

Megnevezés	A mezőgazdaság átlagos munkadíj színvonala (1997. évben)			
	128 Ft/óra	155 Ft/óra	208 Ft/óra	312 Ft/óra
	Nettó jövedelem Ft/tonna			
Alma	4005	3476	2438	401
Őszibarack	17456	14098	7504	-5433
Szabadszőlő	2425	1781	516	-1966
Fűszerpaprika	28302	26579	23189	16564
Vöröshagyma	10654	10292	9582	8189
Uborka	14874	13535	10906	5748

Forrás: AKII Árutermelő kisgazdaságok főbb termékeinek költség-, hozam- és jövedelemviszonyai 1998.

28. melléklet

A borszőlőtermesztés költség- és jövedelemviszonyai az integrált árutermelő kisgazdaságokban

Me.: Ft/ha

Megnevezés	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Kisgazdaságok száma	3129	2422	2740	1740	1542	902	780	750	981
Termésátlag, t/ha	8,42	6,23	7,73	7,1	8,2	7,81	9,11	8,79	8,66
Anyagköltség	29907	38812	35055	39482	49995	76256	101594	125548	134372
ebből: műtrágyaköltség	6637	5491	3876	4583	5086	10922	13128	19213	18173
növényvédőszer költség	15221	19732	17725	19716	28788	35170	49906	60141	66741
energiaköltség	..	6656	8415	8913	7795	17968	18831	23572	29407
Idegen munka költsége	31660	30882	29923	45563	55806	55224	48981	60670	69637
Értékcsökkenés	10594	7386	7878	7898	7887	19402	20787	20843	22271
Egyéb költségek	12410	18327	10624	28451	14066	15064	12747	17490	16045
Közvetlen költség összesen*	84571	95407	83480	121394	127754	165946	184109	220879	242325
Főtermék szűkített költsége	88800	100177	87654	127464	134142	174243	193314	231923	254441
Termelési költség*	91337	104498	91371	132112	137975	179221	198837	238549	261711
Termelési érték	127891	95406	91554	115432	159080	230270	329791	337351	358160
Bruttó jövedelem	36554	-9092	183	-16680	21105	51049	130954	98802	96449
Főtermék önköltsége*, Ft/t	10848	16773	11820	18607	16826	22948	21826	27139	30221
Értékesítési ár, Ft/t	15189	15314	11844	16258	19400	29484	36201	38379	41358
Értékesített főtermék jöv. Ft/t	4341	-1459	24	-2349	2574	6536	14375	11240	11137
A term. ért. br.jöv. hányad, %	28,6	-9,5	0,2	-14,45	13,27	22,17	39,71	29,29	26,93

Forrás: AKII Informatikai Igazgatóság

*: A saját munkaráfordítás díját nem tartalmazza.

29. melléklet

A borszőlőt termeszto kisüzemek nettó jövedelmének alakulása a saját munka különböző mértékű feltételezett díjazása esetén

A mezőgazdaság átlagos munkadíj színvonala 1995-ben		
91 Ft/óra	109 Ft/óra	145 Ft/óra
Nettó jövedelem Ft/t		
-991	-2480	-5458
A mezőgazdaság átlagos munkadíj színvonala 1998-ban		
150 Ft/óra	180 Ft/óra	240 Ft/óra
Nettó jövedelem Ft/t		
-1144	-3600	-12111

Forrás: Az integrált árutermelő kisgazdaságok főbb termékeinek költség- és jövedelemhelyzete. AKII Informatikai Igazgatóság

Shortage of income and pressure of competition in agriculture Summary

Statistical indices reveal without doubt that during the decade since the change of the political and economic system **disproportionately little income has yielded in Hungarian agriculture**. This statement applies to every sector and branch of agricultural production. This is inevitably proved by that

- in 1998 agricultural GDP was less than three thirds of agricultural GDP in 1990, calculated at constant prices;
- until 1998 profit after taxes on net assets in agriculture was between 3.7 - 4.0 percent. This is half of the national average, one fourth of the average in processing industry and app. 40 percent of what can be reasonably expected. (In 1999 the already low capital profitability fell at least to its half!);
- agricultural debts on all assets have increased from 27 percent to 44 percent;
- average gross wages fall behind the national average by 30 percent;
- in 1998 the value of agricultural investments came up to 73 percent of that in 1990, after a period when it was as low as 40-50 percent.

Three basic conclusions can be drawn from the above for agricultural policy makers:

- Hungarian agriculture has not been able to recuperate and get over the losses that concentrated in the years 1991-1993;
- The reason of undervaluation of Hungarian soils and the unrealistically low price of arable land is not first of all the limitedness of land market but the unacceptably low level of incomes in agriculture;
- The burning shortage of incomes that has been characteristic to agricultural production for long years is limiting our competitiveness and market access especially in the long run. Under the pressure of competition the prolonged shortage of income is obviously in contradiction with the long-term interests of agriculture, which, otherwise has comparative advantages.

Besides declaring the fact of income shortage we have undertaken to explore the relations of causes and effects in this study. What factors induced and allowed the shortage of income in agriculture?

1. Compared to the year before the change of the political and economic system (1989) agricultural production has fallen by more than 30 percent. Production reached the rock-bottom in 1993, and no real improvement has taken place ever since. The value of unrealised production is app. 1100 billion forints, calculated at constant (1991) prices.

2. One important reason why the shortage of income has come to stay for so long has been the restructuring of production, which has otherwise been welcomed and urged for by many. Streamlining of production structure, reducing of diversity of activities, eliminating of non-agricultural activities have proved to deprive income. The fact that despite the increase in the number of small (even very small) farms at the expense of large farms production of the so-called small products (specialties) has not expanded indicates that the crisis has deeper causes. It is apparent that the farmers' ability and willingness to adapt to the new circumstances has been poor.
3. In the past decade sales of agricultural products has considerably decreased. First of all **the national market has shrunk**: between 1989 and 1997 total consumption of food products decreased by 22-23 percent. It has been proved that the population can save a lot of money on consumption of foodstuffs, especially in a case of necessity when they are compelled to choose between free-priced foodstuffs and services (fuel, transport etc.) the prices (and profits!) of which are guaranteed by the state!
4. Hungary could not make profit of her **foreign market possibilities** either. Endogenous and exogenous factors have both hindered the easement of the income crisis. We must not underestimate our own weaknesses. The insufficient quantity and, many times, quality of products, slow adaptation, inadequate sales promotion and infrastructural insufficiencies have each caused losses of profit by the million dollar. Intensified by these, the effect of the exogenous factors (world market prices, world economy crises, GATT Agreement, market protection in CEFTA countries) have been cumulatively negative.
5. In the past years **economic conditions** of agricultural production have worsened and markedly contributed to the increase of the shortage of income. In the collision of market interests agriculture has generally been the main loser:
 - The gap between agricultural input and output prices (the so-called price scissors) is a world-wide phenomenon, however, in the last years it has been outstandingly wide. As a consequence, **at least 340 billion forint income has been drained from agriculture**, calculated at constant prices. All this took place in spite of that purchasing prices has started to close up to the "European" level and agriculture has lost 60 percent of its active workers. The large delay in the closing up of the prices was allowed by the simulated "neutrality" of state authorities (market and competition regulation!) and the market actors' unwillingness to cooperate;
 - After the change of the political and economic system, as an "additional" effect of the restructuring of the farm system, **new elements** have appeared **in the cost structure of production**. According to our calculations these new elements (e.g. land lease, service fees) have increased the cost of production by 26-28 billion forints annually. It can be assumed that the larger part of this amount has been drawn from agriculture;

- The amount of **state subsidies** has not been in harmony with the inflation or the financial burden laid upon agriculture. If we compare incomes lost as a result of the widening gap between input and output prices to state subsidies, we find that, as a balance of the two parallel mechanisms, during the past nine years a shortage of app. 300 billion forints (at constant prices!) has occurred in the incomes of agriculture. The larger part of this loss, app. 190 billion forints, accumulated between 1991-1993. Consequently, economic policy decisions taken or postponed in this period induced such a loss which the sector has not been able to overcome.
6. Technical level and equipment of agriculture has considerably and steadily improved in the last few years, **regarding not only the number of machines but their quality as well**. The support of purchasing machinery has been the most consistent element of the agricultural subsidy system and has improved the willingness for investment. Notwithstanding, **the intensity of investments is still too little to considerably improve the disadvantageous age structure and heterogeneity of quality**, and Hungarian agriculture is not in a position to stand competition with the EU without large “casualties”.
7. The rapid changes and the delayed responses to them, the businesses set up out of necessity, the low level of organisation, the unfavourable economic conditions and the decreasing defensive activity of the state can – unfortunately! – be detected in the fall of the professional level of production. The **worsening of natural and economic efficiency indices** prove this:
- In the main sectors of crop production almost every natural index has fallen behind the earlier level and the top European standard;
 In cereal production, which is the basis of agriculture, average yields have an exaggerated dispersion according to years and also to producers. Averages are only 50-80 percent of the EU-15 averages;
 The situation of industrial crops is the same. Average yields fall behind those of our future competitors by 30-40 percent;
 As concerns vegetables, dispersion and fallback of average yields from the European standard is even worse, 50-70 percent;
 Type and age structure of Hungarian vine and fruit plantations is outdated. One third of the orchards is abandoned, neglected. Average yields are low.
 - Economic efficiency indices of crop production indicate the above-described situation. Besides the widening gap between input and output prices, the unfavourable world market trends and the insufficient state support the slow responding and weak adapting ability of producers has also contributed to the gradual decrease of income per unit of production. Weak adapting ability reveals in the casualness of production goals and the not conscious selection of technology, investments, market connections and achievable prices. If we also take the hazards of weather into account, the hectic fluctuation of average income indices is well understandable (in the case of wheat between

8000 forint profit and 5000 forint loss, in the case of maize between 5700 forint profit and 2800 forint loss per ton). The same applies to industrial crops, fruits and vegetables. These latter produce gross profit every year, but if we deduct the self-exploiting wages farmers, net profit is only minimal.

- **Animal production** has also been falling behind the European top standard in the last decade. The most important reasons are the small concentration of livestock, outdated breeds, obsolete feeding and keeping technologies and, several times, insufficient professional expertise. This is the reason why we produce 3-4 less porkers per sow annually than the leading European competitors, the amount of feed used for one kilogram increase in live weight disperses between 3,4 and 7,9 kilograms and 20-30 percent more animals die. Feed transformation and death indices are similarly bad in the production of broiler chickens. Sheep production is in a crisis regarding both breeds and keeping technology. In milk and beef production similar, but smaller insufficiencies can be detected;
- As concerns economic efficiency the rock-bottom periods between 1991-1993 and 1998-1999 were dramatic, but the interim periods of consolidation were also very fragile. Income per 100 forint production cost has been fluctuating in almost incalculable ranges:
 - pig for slaughter: from 9,6 Ft/kg to 44 Ft/kg,
 - cattle for slaughter: from – 26 Ft/kg to 9 Ft/kg,
 - milk: from – 5 Ft/kg to 30 Ft/kg,
 - chicken for slaughter: from – 6 Ft/kg to 6 Ft/kg.

Profitability of animal production is uncertain. Competitiveness remains vulnerable. Our internal market is (will be) in danger.

8. Besides objective market processes, unavoidable collision of interests, forced withdrawals and loss of efficiency hardly calculable **subjective factors have also contributed** to the shortage of incomes. The most important one of them is the prolonged uncertainty of the farm policy, the so-called model crisis. It cannot be denied that the uncertainty made even those who have enough capital wait. Modernisation and investments (thus the improvement of income-earning) have partly been delayed by this factor. Subdivision of lands can also be partly attributed to this.

Erosion of human connections, which was unavoidable and justified in the storms of historic changes, has also been a factor that decreased efficiency (thus incomes as well). However, the slowness of creating new cooperations in the place of the destroyed ones has seriously damaged our competitiveness. The little willingness for cooperation and integration left Hungarian agriculture undefended, and contributed this way to the losses of incomes.

A sorozatban eddig megjelent tanulmányok

1997

- 1997. 1. Dorgai László, Horváth Imre, Kissné Bársony Erzsébet, Tóth Erzsébet:
Az Európai Unió regionális politikája és hatása az új tagországokra
- 1997. 2. Glattfelder Béla, Ráki Zoltán, Guba Mária, Janowszky Zsolt:
Piacvédelmi lehetőségeink az Európai Unióhoz való csatlakozásunkig
- 1997. 3. Janowszky Zsolt:
A vetőmagtermelés helyzete és a piaci egyensúlyt befolyásoló főbb tényező
- 1997. 4.
Változások az élelmiszeripari és kereskedelmi vállalatok világában
- 1997. 5. Gábor Judit:
Az importvédelem nemzetközi tapasztalata

1998

- 1998. 1. Wagner Hartmut:
A magyar agrár- és élelmiszeripari export piaci és termékszerkezete 1991-1996
- 1998. 2. Alvincz József, Borszéki Éva, Harza Lajos, Tanka Endre:
Az agrártámogatási rendszer EU és GATT-konform továbbfejlesztése (Az AGENDA 2000)
- 1998. 3. Ángyán József, Dorgai László, Halász Tibor, Janowszky János, Makovényi Ferenc, Ónodi Gábor, Podmaniczky László, Szenci Győző, Szepesi András, Veöreös György:
Az országos területrendezési terv agrárvonatkozásainak megalapozása
- 1998. 4. Kissné Bársony Erzsébet:
A keletnémet mezőgazdaság átalakulásának főbb tapasztalatai
- 1998. 5. Balogh Ádám, Harza Lajos:
A vagyon-, a tulajdon-, és a tőkeviszonyok változása a mezőgazdaságban
- 1998. 6. Lévai Péter, Szijjártó András
Mezőgazdasági programok a cigányság körében
- 1998. 7. Vissyné Takács Mara:
A fontosabb iparinövény ágazatok helyzete és feladatai az EU szabályozás tükrében
- 1998. 8. Tóth Erzsébet:
A foglalkoztatás térségi feszültségei – megoldási esélyek és lehetőségek
- 1998. 9. Dorgai László, Hinora Ferenc, Tassy Sándor:
Területfejlesztés – vidékfejlesztés
- 1998. 10. Szőke Gyula:

- A közraktárak lehetséges szerepe a magyar gabonapiaci politikában
1998. 11. Csillag István:
A gabonavertikum működése, növekedési tendenciái és a változás irányai
1998. 12. Szabó Márton:
A hazai élelmiszerfogyasztás szerkezetének változásai a 90-es években és a várható jövőbeli tendenciák
1998. 13. Guba Mária, Ráki Zoltán:
Az Európai Unió marhahús-termelésének közös piacsabályai és várható hatásuk a magyar marhahús-ágazatra
1998. 14. Alvincz József, Szűcs István:
Az élelmiszergazdaság szerkezete
1998. 15. Tanka Endre:
Agrár-finanszírozás a fejlett piacgazdaságokban (Adalékok és tanulságok)
1998. 16. Szűcs István, Udovecz Gábor (szerk):
Az agrárgazdaság jelenlegi helyzete és várható versenyhelyei
1998. 17. Kukovics Sándor:
A tulajdoni, a vállalati és a termelési szerkezet, valamint a foglalkoztatási viszonyok átalakulása a magyar mezőgazdaságban
1998. 18. Erdész Ferencné:
Az almaágazat helyzete és fejlesztési lehetőségei a csatlakozási felkészülésben
1998. 19. Kartali János:
Magyarország és az EU közötti agrár-külkereskedelem a kilencvenes években

1999

1999. 1. Gábor Judit, Stauder Márta
A kereskedelmi láncok és az élelmiszertermelők kapcsolatának változásai
1999. 2. Kürthy Gyöngyi, Szűcs István:
Az Európai Unióhoz való csatlakozás ágazati felkészülésének fejlesztési forrásigénye
1999. 3. Harza Lajos, Tanka Endre:
A vidékfejlesztés megújuló intézményi háttere
1999. 4. Wagner Hartmut:
Az exportfinanszírozás és exporthitel-biztosítás helyzete és szerepe a magyar agrárexportban
1999. 5. Guba Mária, Ráki Zoltán:
Az Európai Unióhoz való csatlakozás felkészülési tennivalói és fejlesztési-forrás igénye a baromfiágazatban
1999. 6. Orbánné Nagy Mária:
Az állati eredetű termékek külkereskedelmének lehetőségei és korlátai az EU-csatlakozásig

1999. 7. Vissyné Takács Mara:
A dohány ágazat vertikális integrációja Magyarországon és az EU-ban
1999. 8. Dorgai László, Stauder Márta, Tóth Erzsébet, Varga Gyula:
Mezőgazdaságunk üzemi rendszere, kezelésének tennivalói a követelmények és az EU tapasztalatainak tükrében
1999. 9. Szabó Márton:
Vertikális koordináció és integráció az EU és Magyarország tejjgazdaságában
1999. 10. Juhász Anikó:
Vertikális koordináció és integráció a zöldség-gyümölcs szektorban
1999. 11. Ráki Zoltán, Guba Mária
Az AGENDA 2000-ben előirányozott szabályozás várható hatása a szarvasmarha-ágazatban
1999. 12. Dorgai László, Miskó Krisztina
A vidékfejlesztés finanszírozása az Európai Unióban
1999. 13. Burgerné Gimes Anna, Kovács Csaba, Tóth Krisztina
A mezőgazdasági üzemek gazdasági helyzete
1999. 14. Alvincz József, Harza Lajos, Illés Róbert, Szűcs István, Tanka Endre
Változások a gazdálkodás földviszonyaiban - Egy mikrofelvétel tanulságai
1999. 15. Kartali János, Juhász Anikó, Gábor Judit, Stauder Márta, Wagner Hartmut, Szabó Márton, Orbánné Nagy Mária, Vissyné Takács Mara
A magyar mezőgazdaság és élelmiszeripar EU-érettségének piaci és kereskedelmi vonatkozásai
2000
2000. 1 Udovecz Gábor (szerk.)
Jövedelemhiány és versenyképesség a magyar mezőgazdaságban

Előkészületben

Kissné Bársony Erzsébet

Az ökológiai gazdálkodás szabályozási rendszerének EU-konform továbbfejlesztése az AGENDA 2000 tükrében

A kiadványok korlátozott példányszámban megrendelhetők a következő telefonszámon:

Puskás Magdolna: 06-1-217-1011/302